د پوهني وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

پښتو

اووم ټولګی

پښتو

اووم ټولګی

په بازار کې یې اخیستنه

ره قانوني چلن کیږي.

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

پښـــتو

اووم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

محمد قاسم هيله من، د مؤلف مرستيال محمد قدوس زکوخېل

ايډيټران:

محمد زرين انځور، پوهنمل بريالی باجوړی

ديني، سياسي او فرهنګي کميټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازی
- حبيب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.
- دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر ګلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

کمپوز او ډيزاين: صفت الله مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افـــغان دی

کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمـــــان دی

دا وطن د ټولو کـور دی — د بـــــلوڅــــو د ازبکـــو

د پښتـــون او هزاره وو — د تـــــرکمنـــو د تاجکـــو

ورسره عرب، گوجـر دي — پـــامیـریان، نورستانیـــان

براهوي دي، قزلباش دي — هـــم ایمـــاق، هم پشه یان

دا هیـــواد به تل ځلیږي — لـــکـــه لمـــر پر شنه اسمـان

په سینـــه کې د اسیـــا به — لـــکـــه زړه وي جـــاویدان

نوم د حق مو دی رهبـــر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

شمیره	سرلیکونه	مخ
لومړی لوست	د خدای ﷻ ستاینه	۱
دویم لوست	زموږ ګران پیغمبر	۵
دریم لوست	پسرلی اوښکلا یې	۹
څلورم لوست	د (ی) ډولونه	۱۳
پنځم لوست	ملي مشر میرویس نیکه	۱۷
شپږم لوست	کلمه ، نوم او ډولونه یې	۲۳
اووم لوست	بلخ ، د مدنیت زانګو	۳۱

و

اتم لوست	لنډۍ، ولسي ادبيات	۳۵
نهم لوست	زده کړه : د ژوند اړتيا	٤۱
لسم لوست	ليکدود او اړتيا يې	٤۵
يوولسم لوست	ورځپاڼه : د معلوماتو چينه	٤۹
دولسم لوست	ليکوال اوښوونکی: صالح محمد هوتک	۵۵
ديار لسم لوست	طاق ظفر : د خپلواکۍ ځلی	۵۹
څوارلسم لوست	قاضي او نوکر	٦۳
پنځلسم لوست	عبدالقادر خان خټک : نامتو شاعر	٦۷
شپاړسم لوست	دوديزې لوبې	۷۱
اوو لسم لوست	کرستين اندر سن	۷۷
اتلسم لوست	د مطالعې ارزښت	۸۳
نولسم لوست	د يووالي ګټه	۸۷
شلم لوست	د سبو ګټې: ورځنۍ اړتيا	۹۱
يوويشتم لوست	چاپيريال ځنګه وساتو؟	۹۵
دوه و يشتم لوست	ژبه او ګرامر	۹۹
درو يشتم لوست	د نشې زيا نونه	۱۰۳
ځلر و يشتم لوست	د ماين خطرونه	۱۰۹
پنځه و يشتم لوست	شاعر او سپوږمۍ	۱۱۳
شپږ و يشتم لوست	د مشرا نو حقونه	۱۱۹
اوويشتم لوست	صفت (ستاينوم) او ډولونه يې	۱۲۳
اته و يشتم لوست	نظم او ډولونه يې	۱۲۹
	وييپانګه	۱۳۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د خدای ﷻ ستاینه

هر نېك كار د خدای ﷻ په پاك نامه پیل كېږي. هر كار چې د خدای ﷻ په نامه پیل شي، پای یې نېكمرغه وي. په هغه كې بركت اېښودل كېږي، ستونزې یې له مخې څخه په اسانۍ لېرې كېږي او په پای كې هغه څه لاس ته راځي چې غوښتنه یې شوې وي. له خدای ﷻ سره د مینې په پیداكېدو د مسلمان زړه پیاوړی كېږي.

د خدای ﷻ ستاینه په زده كوونكو كې د مینې احساس روزي او په هغوی كې د توحید روحیه پیاوړې كېږي. زده كوونكي په دې حقیقت پوهیږي چې الله ﷻ د ځمكې، اسمانونو او ټولو كایناتو خالق دی.

- موږ چا پیدا كړي یو ؟
- ځمكه، اسمان او كاینات د چا خلقت دی ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما رب چې هم خالق د کل جهان دی
هم مالک دی د زمین او هم آسمان دی
جهانونه واړه ده دي پیدا کړي
دی د دواړو جهانونو نګهبان دی
که مارغه دی، که حیوان، که بنیادم دی
د الله ﷻ د عظمتونو ثنا خوان دی
د موسیٰ سره یې راز په کوه طور کړ
محمد ﷺ یې مېلمه کړی په اسمان دی
محمد ﷺ چې دی بهتر د مخلوقاتو
نازل کړی یې په ده باندې قرآن دی
د خالق صفت مخلوق کولی نه شي
ای نسیمې ستا په ځان د څه ګومان دی؟

سیده حیات بیګم نسیم

سیده حیات بیګم نسیم د الطاف ګل کاکاخیل لور ده. په کال ۱۹۳۸م. کې په چترال کې زېږېدلې. سیدې قران کریم، احادیث، عربي، فارسي، اردو او پښتو لوستي وو. د شعرونو دیوان یې د "نسیم وږمې" په نامه په کال ۱۹۸۶م. کې چاپ شوی دی.

یادونه:

هغه کلمې چې د ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف او ق توري په کې راغلي وي، عربي کلمې بللې کیږي، لکه: خالق، معبود، ثواب، طاهر، مضمون... .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

الله ﷻ د ټولې نړۍ پيداکوونکی او خالق دی. دی د دواړو جهانونو ساتونکی دی. حیوان، پېرۍ، ماهي، مرغه او ... انسان د لوی خدای ﷻ ستاينه کوي. پيغمبران يې د مخلوقاتو د لارښوونې لپاره را استولي دي. د الله ﷻ ستاينې ډېرې دي او مخلوق يې ټولې ستاينې نه شي پوره کولی.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- ستاسې په اند حمد ولې د کتاب په پيل کې راغلی دی؟
- حمد څه ته وايي او موږ ولې د خدای تعالی حمد وايو؟
- د حمد په ويلو زموږ په کار کې څه اسانې راځي؟

۲ـ زده کوونکي دې په متن کې:

- عربي، دري او پښتو کلمې پيدا او په دريو کتارونو کې دې وليکي.
- ورته او مشابه کلمې ولټوي او په جلا، جلا کرښو کې دې وليکي.
- د ستاينوم، رب، کوه طور، خالق، مالک او واړه کلمې پيدا او په جملو کې وکاروي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې بيت په نثر واړوي:

که موسی سره يې راز په کوه طور کړ
محمد ﷺ يې ميلمه کړی په آسمان دی

۴ـ زده کوونکي دې:

- پورته حمد په ګډه په خوږه ژبه او لوړ اواز ووايي.
- په خو جملو کې د خدای ﷻ په هکله د خپل احساس ښکارندونه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې راټولونکې ورځې ته د خدای ﷻ پالنې په اړه یو شعر، نثر او یا یو انځور راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

زموږ ګران پیغمبر ﷺ

- تاسې د ګران پیغمبر ﷺ د مبارک نامه له اورېدو وروسته څه وایئ؟

حضرت محمد ﷺ په مکه مکرمه کې زېږېدلی او په (۴۰) کلنۍ کې په پیغمبرۍ ګومارل شوی چې انسانان د خپل څان او خدای ﷻ پېژندلو ته راوبولي. قرآن پر هغه نازل شوی چې د انسان د دواړو جهانونو د کمال او نیکمرغۍ لارې پکې ښوول شوې دي. د اسلام پیغمبر حضرت محمد ﷺ د نیکو خویونو او غوره اخلاقو یوه بشپړه بېلګه ده. د هغه هرعمل او وینا د مسلمانانو لپاره لوی لارښود دی.

- پر کشرانو باندې د ګران پیغمبر د شفقت او مهربانۍ په هکله څه پوهېږئ؟
- د حضرت پیغمبر ﷺ وینا او کړو ته څه وایې؟

الهي راکړه وصال د خپل حبيب
زړه مې ښاد کړې په جمال د خپل حبيب
د هغو به گفتگو وي له قرآنه
چې تل اوري قيل و قال د خپل حبيب
د قيامت له حرارته يې باک نشته
هر چې نوش کاندي زلال د خپل حبيب
د صحرا د ريگ حساب راسره نشي
که هر څو شمېرم کمال د خپل حبيب
دروازې مې دواړه سترگې د ختن شوې
چې پرې وينم خط و خال د خپل حبيب
که نظر په واړو ښکلو د جهان کړم
هرگز نه وينم څوک سيال د خپل حبيب
آرام نه کړي د سرو شونډو بې جوابه
خوله مې سترې کړه په سوال د خپل حبيب
بېهوده دې شمس الدينه قيل وقال دی
څو آگاه نشې په حال د خپل حبيب

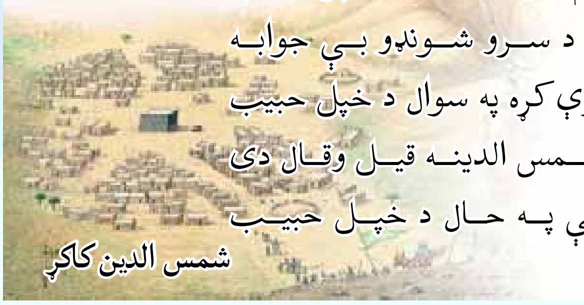

شمس الدين کاکړ

د شاعر پېژندگلوي:

دا نعتيه کلام د شمس الدين کاکړ دی. نوموړی د ديارلسمې هجري پېړۍ له تکړه شاعرانو څخه و. شمس الدين کاکړ د پيرمحمد کاکړ د سبک له پيروانو څخه و. نوموړی په اصل کې د کندهار و، خو د عمر ډېره برخه يې په هند کې تېره کړې ده. د شعرونو يو په زړه پورې ديوان لري چې په ۱۲۳۸ هـ. ق. کال کې يې بشپړ کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

په دې نعت شریف کې د خدای ﷻ د ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ یادونه د ((خپل حبیب)) په نامه شوې ده. د شمېر له مخې د بیابان د شګو په اندازه د هغه د کمال او حکمتونو یادونې شوې دي. په دې شعر کې له ((خپل حبیب)) څخه هدف د اسلام ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ دی او شاعر یې د ټولو ښېګڼو مالک ګڼي او په مینه یې یادوي.

څرګندونه

کمال هغه حالت دی، چې انسان په کې د خپل پیدایښت حقیقت پېژني. د خپل خدای ﷻ او د هغه د بنده ګانو په وړاندې خپل مسؤولیت درک کوي.

فعالیتونه

۱_ د لاندې نوو کلمو معنا د کتاب په پای کې ولټوئ، ځان پرې وپوهوئ او په جملو کې یې راوړئ:

ښاد	زلال	قیل و قال
ختن	باك	سیال

۲_ زده کوونکي دې په وار سره نعت په لوړ اواز ولولي او بیا دې مفهوم پخپلو خبرو کې څرګند کړي.

۳ـ زده کوونکي دې د گروپي کار په ترڅ کې عربي، دري او پښتو کلمې بېلې کړي.
۴ـ په متن کې ورته او مشابه کلمې ولټوئ.
۵ـ څو تنه زده کوونکي دې د متن له مخې د پیغمبر د اخلاقو په اړه خبرې وکړي.
۶ـ یو شمېر زده کوونکي دې لاندې بیت معنا کړي:

د صحرا د ریگ حساب راسره نشي
که هر څو شمېرم کمال د خپل حبیب

۷ـ نور زده کوونکي دې دا بیت په ساده ژبه تحلیل او په نثر دې ولیکي:

د قیامت له حرارته یې باک نشته
هر چې نوش کاندي زلال د خپل حبیب

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د نیکو اخلاقو په هکله د خپل مور او پلار په مرسته په خپلو کتابچو کې څو لنډې، لنډې جملې ولیکي.

د حضرت محمد ﷺ وینا:
څوک چې په کشرانو زړه سوی او د لویانو درناوی نه کوي، زما په ډله کې نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

پسرلی او ښکلا يې

■ پسرلی د کال څویم فصل دی؟

یو کال څلور فصله لري. پسرلی د کال لومړی فصل دی. اوړی (دوبی)، منی او ژمی د کال نور درې فصلونه دي. د نړۍ یو شمېر هېوادونه د افغانستان په څېر څلور فصلونه، نه لري. یو شمېر هېوادونه چې سمندرونو ته نژدې او یا د استوا لیکې ته څېرمه پراته دي، دوه فصله لري. یوه ته يې وچ او بل ته يې باراني فصل وايي.

■ پسرلی د عمر له کومې برخې سره پرتله کېدای شي؟

■ د پسرلي موسم څه ځانګړتیاوې لري؟

افغانستان یو غرنی هېواد دی. سمندر ته ډېر نژدې نه دی. له دې امله بېل بېل فصلونه لري. په یو شمېر سیمو کې ژمی ډېر سوړ وي، خو یو شمېر نورې سیمې بیا معتدل ژمی لري. یو شمېر سیمې په اوړي کې ډېرې تودې او په ژمي کې ډېرې سړې وي. په لوړو سیمو کې په ژمي کې واورې او په ټیټو کې بارانونه اوري. همدا واورې او بارانونه دي چې په هېواد کې د اوبو زېرمې جوړوي.

په پسرلي کې په دښتو، غرونو ، رغونو او بڼونو کې راز راز ګلان زرغونیږي. خلك ډلې ډلې دګلانو د سیل او د طبیعت له ښکلا څخه د خوند اخیستو لپاره دښتو، د غرونو لمنو او سیل ځایونو ته ځي. که په ژمي کې ډېرې واورې او په پسرلي کې ډېر بارانونه و اوري، نو له امله یې راتلونکی کال ښېرازه او پسرلی یې له ښکلا ډك وي.

په پسرلي کې په ځمکه کې نوې سا پو کیږي. ځمکه یا په طبیعي توګه او یا هم د بزګرانو او نورو کروندګرو دکار و زیار له امله شنه او خړوبیږي او د انسانانو د اړتیا وړ غلې دانې او ډول ډول مېوې زرغونوي. مرغان هم له یخو او سړو سیمو څخه تودو او ګرمو سیمو ته ځي. انسانان هم د نورو په څېر په خوځښت او حرکت راځي.

ځمکه تمامه شنه بخملي ده
نوی بهار دی د کال ځواني ده
دا زوړ جهان چې بېرته ځوان شوی
اغېزه ټوله د پسرلي ده
ځمکې په خپل مخ ایښي ګلونه
ونو په غاړه کړه امېلونه
د کال ځواني ده وطن سمسور دی
خوشحاله ګرځي زلمي او نجونه

سحر سبا دی غوټۍ غوړېږي
د گل په پاڼو شبنم ځلیږي
عجب احوال دی نن په گلشن کې
گلونه خاندي بلبل کړېږي

گل پاچا الفت

د متن لنډيز:

د طبيعت پسرلی موږ ته دا پيغام راکوي چې ژوند هم بېلا بېل پړاوونه اوموسمونه لري. کله پر انسان پسرلی وي او کله منی. د ځوانۍ دوره پسرلي ته ورته وي او منی زړښت ته. د طبيعت پسرلی د نوي کال په راتلو بيا راځي، خو د ژوند پسرلی پر انسان يو وار راځي او چې تېر شو، بيا نه راځي. له دې امله بايد د ژوند له پسرلي نه چې انسان دکار و زيار وسه لري، سمه گټه واخلي او د ژوند د منې لپاره ترې توښه برابره کړي. پسرلی زموږ د ژوند لوی او ارزښتمن لوست دی. بايد هغه د خپل ژوند مشال کړو.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې د لاندې نوو کلمو معنا دکتاب په پای کې ولټوي او په مناسبو جملو کې دې وکاروي:

زوکړه، ښيرازه ، ښکلا، مشال، خړوب

۲ـ زده کوونکي دې په متن کې ورته اومشابه کلمې پيدا او وليکي.

۳ـ شاگردان دې يو يو دې پوښتنو ته ځوابونه ورکړي :

- پسرلی څو مياشتې او دکال کوم فصل دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د پسرلي او ژمي د فصلونو تر منځ توپير څه دی؟
- د پسرلي د فصل ښکلا په څه شي کې ده؟
- پسرلی د انسان د ژوند کومې برخې ته ورته دی؟

۴_ لاندې بيت په نثر واړوئ:

دا زوړ جهان چې بېرته ځوان شوی
اغـېزه تـــــوله د پســـرلـي ده

۵_ زده کوونکي دې د کال د څلورو فصلونو او د نړۍ د نورو برخو د اقليمونو په هکله خبرې وکړي.

۶_ زده کوونکي دې د پسرلي د ښکلا او په ژوندکې د ځوانۍ له موسم سره د هغې پرتله وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د پسرلي متن ولولي، په مفهوم دې ځانونه پوه کړي او د پسرلي د ښکلا په اړه دې يو څو کرښې په کتابچو کې وليکي.

تـل دې بـهـار وي زمـوږ وطـن کې
لـکـه چـې روح وي ښايسته بـدن کې
څـانـگـې د گــــلـو دې تـل تـازه وي
خـزان دې نـه وي زمـوږ چمن کې

گل پاچا الفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (ی) ډولونه

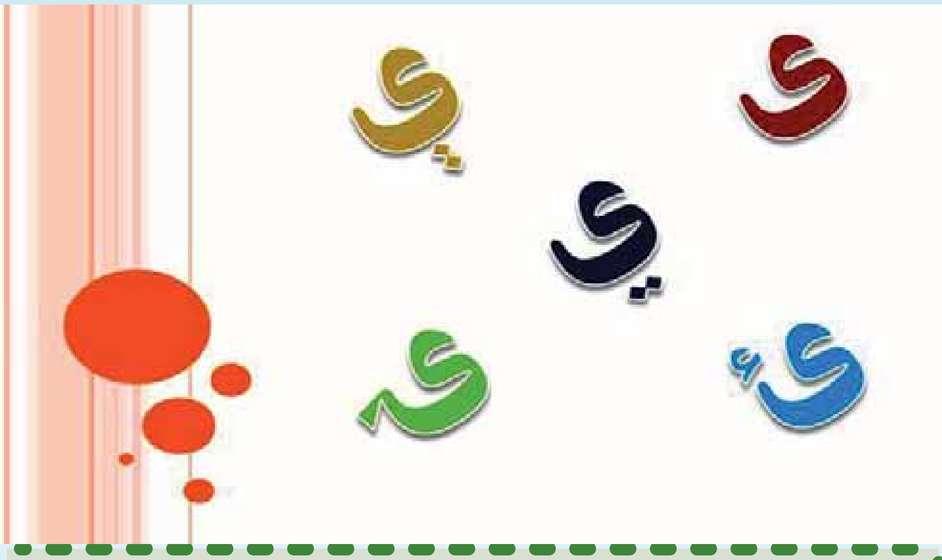

■ که مو د (ی) بېلا بېل ډولونه زده نه وي، ایا یو متن سم لوستلای یا لیکلای شئ؟

هره ژبه ځانته بېل گرامر او قاعدې لري. پښتو هم د خپل جوړښت له مخې له نورو ژبو سره په غږ او لیکنه کې توپیر لري. که دا بنې د چا زده نه وي، نو د یو پښتو متن په لوستلو اولیکلو کې له ستونزو سره مخامخ کیږي او هغسې چې لازمه ده، کلمې او جملې په سمه توگه نشي لوستلای. په پښتو کې (ی گانې) پنځه لیکنی بڼې لري. دلته تاسو ته په لنډ ډول درپېژندل کیږي.

■ د سرې جمع او مفرد څنگه لیکئ؟

■ هغه لیکنه به سمه وي چې د (ی گانو) توپیر او سمه کارونه په کې نه وي شوي؟

لکه دمخه چې و ویل شول، (ی) د پښتو ژبې یو کومکي غږ دی او پنځه ډوله ویل (تلفظ) کېږي. دا غږونه په عمومي ډول د کلمو په منځ او پای کې څرګندېږي.

۱_ نرمه (ی): دا (ی) هیڅ ټکي نه لري، بې ټکو (ی) هم ورته وایي.

زیاتره د نارینه نومونو لپاره کارول کېږي. لکه: سړی، منګی، لرګی، زلمی، توریالی.

بېلګې یې په لاندې جملو کې وګورئ:

یو سړی راروان دی او لرګی یې په لاس کې دی.

منګی یې له سره ولوید.

زلمی او توریالی نن سهار لاړل.

۲_ څرګنده (ي): د دې (ي) لاندې دوه ټکي څنګ په څنګ ایښودل کېږي. زیاتره د جمع، مغیره او د نسبتي نومونو په پای کې راځي، لکه: سړي، منګي، لرګي، دوبي، موچي، پردي، خپلوي.

بېلګې یې په لاندې جملو کې وګورئ :

سلیم او وزیر کاکا ډېر ښه سړي دي.

کله کله پردي هم په کار راځي.

خپلوي او دوستي پالل غواړي.

موچي ته مې بوټونه دګنډلو لپاره ورکړل.

دوبي ته مې کالي راوړل.

۳_ اوږده (ې): هغې (ې) ته وایي چې لاندې ترې دوه ټکي سرپر سریا لاندې باندې راغلي وي. دا (ې) زیاتره د مؤنثو نومونو په پای کې راځي، لکه: ادې، شیدې، ناوې، مستې.

بېلګې یې په لاندې جملو کې وګورئ :

ادې شیدې تومنه کوي.

د کاکا ناوې مستې جوړوي.

زرغونې ادې ته غږ کړ.

۴_ د تانیث (ۍ) : دې (ۍ) ته لکۍ لرونکي (ۍ) یا زورکۍ واله وایي چې د مؤنثو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونو په پای کې راځي، لکه: ډوډۍ، خولۍ، څوکۍ، سپوږمۍ، تورپیکۍ او نور.

ښېلګې يې په لاندې جملو کې وګورئ:

ګلالۍ پر څوکۍ ناسته ده.

تورپیکۍ د احمد خولۍ پرېمينځي.

هوسۍ ډوډۍ خوري.

۵_ مخاطبه (ئ): دې (ئ) ته فعلي (ئ) وايي او په جمع امريه فعلونو کې راځي، لکه: خورئ، ځئ، کښېنئ، پاڅېږئ، ودرېږئ.

ښېلګې يې په لاندې جملو کې وګورئ :

هلکانو ډوډۍ وخورئ.

ځئ لاړ شئ.

کښېنئ او درس ولولئ.

د متن لنډيز:

(ی) ګانې د پښتو ژبې غړونه دي. پنځه بېلا بېل ډولونه لري. د کلمو په پای کې راځي. په پښتو کې پنځه ډوله (ی) ګانې دي چې هره يوه يې ځانته ځانګړنې لري او په جلا جلا ځايونو کې استعماليږي. ددې تورو د ښو زده کړه د هر چا لپاره، په تېره هغو ته چې د پښتو متونو له ليکلو او لوستلو سره سروکار لري، اړينه او ضروري خبره ده.

ځرګندونه

لکۍ لرونکې (ۍ) او فعلي (ئ) دواړه يو ډول تلفظ لري، خو لکۍ لرونکې (ۍ) په ښځينه نومونو کې او فعلي (ئ) په فعلونو کې راځي. ددې لپاره چې د نومونو او فعلونو توپير وشي، دغه بدلون پکې راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ په لاندې جملو کې د (ی) تلفظي بېلابېلې بڼې وګورئ او اړوند ټکي ورلاندې کېږدئ:

- تاسی په کوم ټولګی کی یاستئ؟
- زموږ کور ډېر لوی دی.
- د احمد ښځې ښکېدلې ده.

۲ـ دا لاندې جملې بشپړې کړئ:

- خپلوي او .... پالل غواړي.
- دوبي ته مي .... راوړل.
- ادي .... تومنه کوي.
- هوسی .... خوري.

۳ـ په لاندې کلمو کې نرمه (ی) په خرګنده (ي) واړوئ او بیا یې تلفظ او د معنا توپیر په ګوته کړئ:

سړی   لرګی   منګی   پردی   مربی

۴ـ په لاندې کلمو کې د (ی) ګانو نومونه ولیکئ:

خولی، منګی، لرګی، لیکئ، ځي

۵ـ پنځه مؤنث نومونه ولیکئ چې په پای کې یې لکی لرونکې (ۍ) راغلې وي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د مور او پلار د حقونو په اړه یو څو کرښې ولیکي او بیا دې په متن کې پورته ټولې نومول شوې (ی) ګانې په نښه کړي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو ترمخه ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

ملي مشر، میرویس نیکه

د افغانستان د تاریخ په پاڼو کې یو شمېر داسې نومیالي څېرې شته چې کارنامې او یادونې یې په زرینو کرښو لیکل کېږي. په دغو نامتو څېرو کې د میرویس نیکه څېره ډېره ځلنده او تلپاتې ده. په دې لوست کې به د افغانستان د تاریخ د دغه نومیالي او مهم شخصیت په هکله یو مطلب ولولئ.

- د میرویس نیکه ستره ځانګړتیا کومه وه؟
- میرویس نیکه څنګه واکمن و؟
- میرویس نیکه له کومې لارې مشرۍ ته رسیدلی و؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرویس نیکه زموږ د هېواد ملي مشر او نومیالی واکمن و. د اټکل له مخې په ۱۰۸۴هـ. ق. (۱۶۷۳میلادي) کې زیږېدلی دی. پلار یې ښالم خان نومېد. ښالم خان د کندهار د هوتکو د قبیلې یو منلی مشر و. میرویس نیکه د وخت زیاتره دیني زده کړې په کوچنیوالي کې سرته رسولې وې. په زلمیتوب کې یې د سوداګرۍ په کسب پیل وکړ. په دې توګه یې ډېرو ځایونو ته سفر وکړ. د سفرونو په ترڅ کې د بېلا بېلو خلکو او ولسونو له حال احوال څخه خبر شو. پوهه، تجربه او معلومات یې لا زیات کړل.

په ۱۱۰۶هـ. ق. کال کې د صفوي شاه حسین د واکمنۍ په پېر کې ګرګین د کندهار حاکم و. ګرګین ډېر ظالم سړی و. د کندهار پر اوسېدونکو یې زیات زور او زیاتی کاوه. د خلکو شکایتونه او عرضونه چا نه اورېدل. د افغانانو ددغه مهال زیاتره مشران او لویان صفوي یرغلګرو بندیان کړي یا وژلي وو. د خلکو سترګې یوازې میرویس خان ته اوښتې. میرویس خان چې تر دغه مهاله په سوداګرۍ بوخت و، د خلکو غوښتنو ته یې غاړه کېښوده. هغه له سوداګرۍ څخه ملي خدمت غوره وباله او د خلکو او قومونو تر منځ د اختلافونو په لیرې کولو یې پیل وکړ. خلك یې د ملي یو والي تر بیرغ لاندې راټول کړل.

میرویس خان د خپلې پوهې اوتدبیر له مخې ځان ګرګین ته نژدې او د هغه باور یې پرځان پیدا کړ. له دې وروسته میرویس خان اصفهان ته سفر وکړ. هغه چې ډېر پوه، زړور او ژبور سړی و، ډېر ژر یې د اصفهان په دربار کې نفوذ وکړ. ځان یې په هغوی باندې د افغاني قبیلو د مشر او د ګرګین د سلاکار په توګه ومانه. نوموړی له یو سپارښت لیك سره بېرته کندهار ته راستون شو.

میرویس نیکه له بېرته راستنېدو وروسته د قومونو تر منځ د اختلافونو د له منځه وړلو لپاره هلې ځلې چټکې کړې. ګرګین ځان له خطر سره مخامخ ولید. وارخطا شو او میرویس خان یې بندي اصفهان ته ولېږه. میرویس خان هلته د خپلې پوهې، تدبیر، فصاحت، بلاغت او قوي منطق له لارې ډېر ژر له بند څخه خوشې او د حج د فریضې د اداکولو اجازه یې هم ترلاسه کړه. د حج پر مهال یې د هغه ځای له وتلو عالمانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیدل او د گرگین زور زیاتی یې هغوی ته بیان کړ او له هغوی څخه یې د یو ظالم حاکم په وړاندې د یو پاڅون لپاره شرعي فتوا وغوښتله. اصفهان ته راستون او له صفوي دربار څخه یې د خپلې مشرۍ او گرگین ته د مشورې ورکولو فرمان تر لاسه کړ.

کندهار ته له راستنېدو وروسته یې یو شمېر قومونه د صفوي واکمنۍ په وړاندې مخالفتونو ته وهڅول. بیا یې د یو ملي پاڅون له لارې گرگین وواژه او د هغه لښکر یې تار و مار کړ. په دې توگه پر کندهار باندې د یرغلگرو واک پای ته ورسید. میرویس خان په هـ . ق. کال کې د کندهار په کوکران کې د افغانانو د یوې ملي جرگې له لارې په مشرۍ وټاکل شو او د یو ملي خپلواک ولسي حکومت بنسټ یې کېښود.

میرویس نیکه په ډېره پوهه اوتدبیر د هېواد د ملکي او پوځي چارو په سمبالښت پیل وکړ. شاوخوا سیمې یې په خپل حکومت پورې وتړلې. د ټولو میشتو قومونو او قبیلو د ملي یووالي لپاره یې نه ستړې کیدونکې هلې ځلې وکړې. د میرویس نیکه ستره ځانگړتیا دا وه چې هغه د خپل ژوند تر پایه هیڅکله ځان د پاچا یا امیر په توگه نه ښود او نه یې درباري تشریفات خوښول، بلکې د یو ملي مشر په توگه یې له هر چا سره غوره سلوك کاوه. هر چا خپل عرض او فریاد له ستونزو پرته تر هغه رسولی شو. له همدې امله یې د افغان ولس په زړه کې ژور ځای نیولی او له ډېره درنښته او گرانښته خپل دغه نومیالی مشر د ((نیکه)) په درانه لقب لمانځي.

میرویس نیکه د یو ملي مشر په توگه افغان ولس ته له او و - اتو کالو نه هیریدونکي خدمت او ویاړلو کارنامو څخه وروسته په ۱۱۲۷ هـ . ق . (۱۷۱۸م.) کال کې وفات او د کندهار د نوي ښار لویدیځ ته د ((کوکران)) په کلي کې خاورو ته سپارل شوی دی.

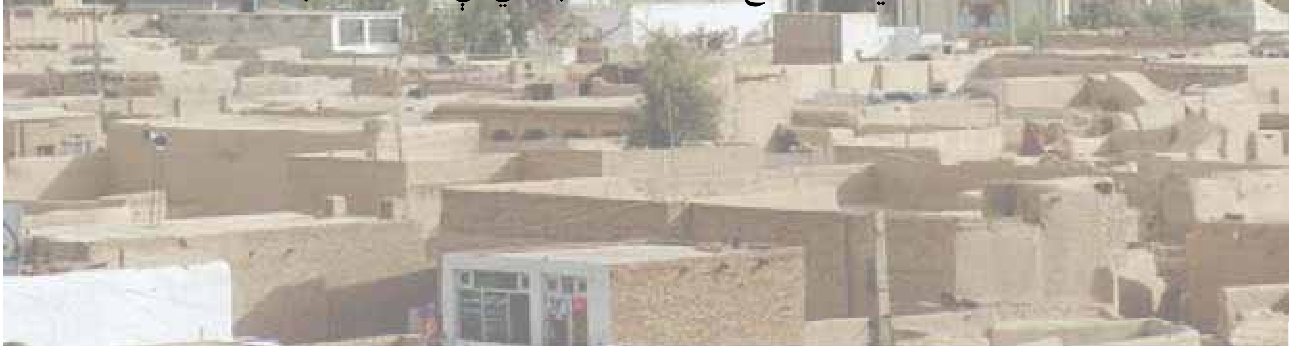

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

ميرويس نيکه يو ملي مشر و. له کوچنيوالي په زيرکتيا او پوهې مشهور و. هغه مهال پښتانه له يو شمېر ملي ستونزو سره مخامخ وو. له يوې خوا قومي مشران په خپلو کې مخالف وو او له بلې خوا په کندهار کې د شاه حسين صفوي د حکومت حاکم، ګرګين له خلکو سره ناوړه چال چلند کاوه. هغوی به يې په يو او بل نامه ځورول. يو شمېر قومي مشران يې بنديان کړي وو. لنډه دا چې وضعه ډېره کړکېچنه وه. په دې وخت کې پښتنو ميرويس نيکه ته مخ واړاوه. دغه نوميالي مېړه هم ملي خدمت له خپل شخصي خدمت څخه غوره وباله. ملا يې وتړله، د ډېرو ستونزو له ګاللو وروسته يې د ولس په مرسته دښمنان مات کړل او د ملي افغاني حکومت بنسټ يې کېښود. افغانانو د يوې ملي جرګې له لارې ميرويس نيکه د هغه د غوره خدمتونو د سرته رسولو له کبله د ملي مشر په توګه وټاکه.

فعاليتونه

١ـ په متن کې ورته او متضادې کلمې ولټوئ.

٢ـ د لاندې نوو کلمو معنا د کتاب په پای کې پيدا او په جملو کې يې وکاروئ:

واکمن، ترجيح، نوميالی، منلی، وياړ، اټکل، يرغلګر، پاڅون، پېر.

٣ـ د جرګې په اړه خبرې وکړئ.

٤ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د ميرويس نيکه د ژوند په اړه خبرې اترې وکړي.

۵_ زده کوونکي دې د پورته متن په لومړي پراگراف کې (ی گانې) ولټوي او ودې وايي چې کوم ډول (ی گانې) دي.

۶_ زده کوونکي دې ووايي چې له یوه هېواد څخه د پردیو د شړلو لار د ولس په څه شي کې نغښتې ده؟

۷_ زده کوونکي دې یوه ملي جرگه تمثیل کړي. هغوی دې موضوع پخپله یا د ښوونکي په مرسته وټاکي او د بېلا بېلو مشرانو د خبرو اترو له لارې دې د حل یوه لاره راوباسي.

۸_ زده کوونکي دې یو یو د ملي مشر ځانگړتیاوې بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د تر لاسه شو و معلوماتو په رڼاکې د میرویس نیکه په اړه په خپلو کتابچو کې یو څو کرښې ولیکي.

د میرویس نیکه وینا:

((عقل او حکمت یوازې په ناز او نعمت کې نه دی او نه یوازې د نعمت د خاوندانو په دماغو کې ځای لري. زموږ په غرو کې هم عاقلان او حکیمان شته.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې لاندې شعر ولولي او خوند دې ترې واخلي:

ورځ

له جهانه تیاره وړم رڼا راوړمه
د غفلت له خوبه خلک پاڅومه
هنګامه د ژوندون ګرمه کړم عالم کې
حرکت او کار ته هر څوک رابلمه
شوق د کار هومره په زړونو کې پیدا کړم
چې غرمو کې په دهقان یوې کومه
څوک په غرونو خېژوم په سختو لارو
په چا باندې درانه پیتي بارومه
ټول عالم کړم سرګردان او ناقراره
خو د زجر سره اجر ورکومه
محرک زه د انسان د ارادو یم
دا ویده عالم له خوبه ویښومه
که ژوندون فعالیت او حرکت وي
په جهان کې زه دغه اثر لرمه
وخت د سعې او عمل د کار او زیار یم
چې وز ګار مې نیوی نه شي هغه ښکاریم

ګل پاچا الفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

کلمه، نوم او ډولونه یې

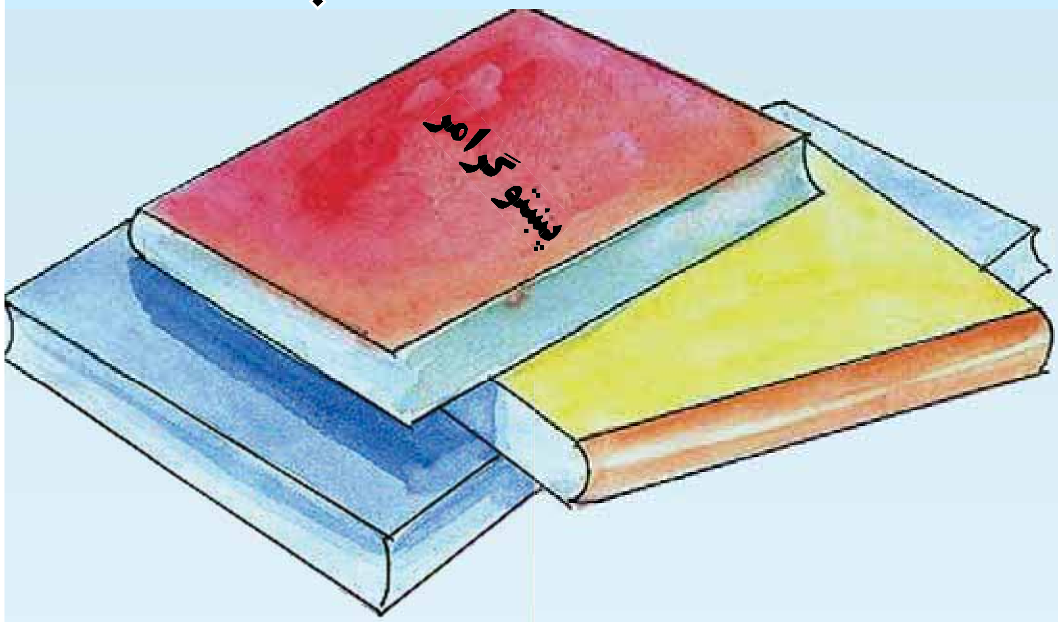

■ کلمه څه ته وايي او له جملې سره څه توپير لري؟

هغه لفظ چې د يوې معنا د افادې لپاره له خولې راوځي، کلمه نوميږي.

هغه کلمې چې کلام جوړوي، د کلام توکي نوميږي او د کلمې ډولونه هم ورته وايي. جمله لږ تر لږه له دوو کلمو څخه، چې معنا ښکاره کړي، جوړېږي. په پښتو کې د کلمې ډولونه يا د کلام توکي له نوم، ضمير، صفت، فعل، قيدونو او اداتو يا تورو څخه عبارت دي.

■ نومونو په ژبه کې کومې اسانتياوې رامنځته کړې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم:

دا سړی خورا نیك خویه دی.

احمد زما پوروړی دی.

زرغونه ښه ښایست لري.

ایمل ستا پخوانی ملګری دی.

دا تیږه ډېره درنه ده.

په پورته جملو کې هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې کښل شوې ده.

نوم هغه کلمه ده چې پرته د زماني له ښوولو یو څوك، یو څیز او یا یو شی ونوموي، لکه په پورته کلمو کې سړی، احمد، زرغونه، ښایست، ایمل او تیږه.

نوم د معنا او مفهوم له مخې پنځه ډولونه لري، لکه: خاص نوم، عام نوم، ذات نوم، معنا نوم، جنس نوم، جمع نوم.

پوښتنه ؟

۱ــ خاص نوم:

په لاندې جملو کې نومونو ته پام وکړئ او وګورئ چې څه راز شیان نوموي:

احمد شاه بابا د معاصر افغانستان بنسټ ایښودونکی دی.

ننګرهار دګلو هار دی.

ملالۍ د میوند د جګړې اتله پښتنه وه.

هند ډېر لرغونی تاریخ لري.

ایران زموږ ګاونډی هېواد دی.

په پورته جملو کې احمدشاه بابا، افغانستان، ننګرهار، ملالۍ، میوند، هند او ایران

داسې نومونه دي چې د اورېدو پر مهال يې فکر هماغه لوري ته ځي او سمدلاسه هماغه خلك، ښارونه او يا هېوادونه درپه زړه کېږي.

په دې توګه خاص نوم (ځانګړی نوم) هغه نوم دی چې یو ځانګړی شخص، څیز یا ځای ونوموي.

پوښتنه

۲_ عام نوم:

لاندې جملې ولولئ او نومونو ته پکې پام وکړئ.

دا یو تکړه هلك دی.

هېواد پر هر چا ګران دی.

سږکال د وچکالی له امله کابو ټول څاروي مړه شول.

دا ښځه او سړی څوك پېژني؟

په پورتنیو جملو کې هلك، هېواد، څاروي، ښځه او سړی داسې نومونه دي چې په يو ځانګړي شخص يا څيز باندې دلالت نه کوي او د اړوند جنس ټول غړي څرګندوي. دغو نومونو ته عام نوم ويل کېږي.

عام نوم داسې يو شی یا څيز نوموي چې ځانګړی یا خاص نه وي، لکه په پورته جملو کې درکړل شوې بېلګې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه

۳_ ذات نوم:

دا جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې کښل شوې ده:

ډېره درنه ده، که مالوچ ؟

د څا اوبه ډېرې يخې وي.

دومره لوړ غږ! ستونی به دې وشکېږي.

پورته جملې وګورئ او هغو کلمو ته ځير شئ چې کرښې ورلاندې ايستل شوې دي.

ذات نوم يو حس کېدونکی شی راښيي. يا په بله وينا داسې يو نوم نوموي چې زموږ په حواسو حس کېدای شي او بهرنی وجود ولري، لکه : ډېره، مالوچ، لرګی، څا، اوبه، ستونی.

پوښتنه

۴_ معنا نوم:

لاندې جملې ولولئ:

دا خپل ښايست راپورې اور شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتیا د نېکمرغه ژوند ضامنه ده.

داسې هیله مې درڅخه نه کېږه.

ننگ، پت او مېړانه پښتني دودونه دي.

رخه د خوښۍ مخه نیسي.

خدای ﷻ دې له درد، غم او اندېښنې څخه لېرې لره.

د معنا نوم په یو غیر محسوس څېز یا په یوې پدیدې پورې اړه لري او هغه نوموي، یعنې هغه څیز نوموي چې بهرنی وجود نه لري، لکه په پورته جملو کې ښایست، روغتیا، هیله، ننگ، پت، مېړانه، رخه، خوښي، درد، غم، اندېښنه.

پوښتنه

۵ـ جنس نوم:

وخت لکه سره زر دی.

که اوبه نه وي، ژوند به نه وي.

جوار او غنم د افغانستان کرنیز محصولات دي.

بې تېلو څراغ نه بلېږي.

په پورته جملوکې د کرښې له پاسه کلمو ته ځیر شئ او وگورئ چې څه راز نومونه دي؟

هغه نوم چې نه شمېرل کېږي مفرد او جمع یې یو څېر وي، د جنس نوم ورته وایي، لکه په پورته جملو کې سره زر، اوبه، غنم، جوار او تېل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه

۱ـ جمع نوم:

د سرې میاشتې ملي ټولنه له بېوزلو کورنیو سره مرسته کوي.

دا رمه د باتور کاکا ده.

افغان ولس له برمه ډکه مخینه لري.

دا نوم په څرګنده د لفظ له مخې یو مفرد نوم دی، خو په معناکې یوه ډله یا ټولی نوموي او جمع نوم ورته وايي، لکه : ټولنه، ولس، رمه او نور. په پښتو کې جمع نوم د ډېرو ډلو په لحاظ بیا هم جمع کېږي، لکه : ټولنې، ولسونه، رمې.

پوښتنه

نوم د شمېر له مخې په دوه ډوله دی، مفرد او جمع.

۱ـ مفرد نوم:

په لاندې جملو کې هغو نومونو ته پام وکړئ چې کرښه ترې لاندې ایستل شوې ده:

دا هلك ولې ځانته راغی، هغه نور څه شول؟

ددې باغ دا یوه ونه خرابه ده، هغه نورې ښې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توري او قلم خاوند، خوشحال ختك د پښتو وتلی شاعر او اديب و.

مفرد نوم هغه نوم دی چې د يوې ډلې په يو شخص يا يو څيز دلالت وکړي، لکه په پورته جملو کې هلك، باغ، ونه، قلم، خاوند، شاعر.

۲ـ جمع نوم:

لاندې جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ترې لاندې ايستل شوې ده:

دا هلکان څوك دي؟

زموږ د کلي باغونه خراب او ونې يې ټولې وچې شوي دي.

د مال او دولت خاوندان تل له بېوزلو سره مرسته کوي.

په پورته جملو کې هلك په هلکانو، باغ په باغونو، ونه په ونې، خاوند په خاوندان اوښتي او د جمع حالت يې نيولی دی.

په دې توگه ويلی شو، جمع نوم هغه نوم دی چې د يوې ډلې له يو څخه زيات اشخاص يا شيان ونوموي، لکه: هلکان، نجونې، ونې، قلمونه او نور.

په پښتو کې د مفرد نوم جمع کول ځانته قاعدې لري. نارينه نوم ځانته او ښځينه نوم ځانته د خپلو قاعدو له مخې جمع کېږي.

پوښتنه

فعاليتونه

۱ـ

- زده کوونکي دې و وايي چې کلمه له جملې سره څه توپير لري؟ څو مثالونه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کړي.

- نوم څه ډول کلمه ده؟ څو مثالونه يې په ټولګي کې ووایاست.
- د نوم ډولونه کوم دي؟ يوازې نومونه يې واخلئ.

۲_

- په متن کې دا راغلي کلمې: افاده، سرېتوب، وچکالي، توکی، پوروړی، پت، توپير، چابك، مېړانه معنا او په مناسبو جملو کې يې وکاروئ.
- وګورئ، په متن کې د کلمو په پای کې د (ی ګانو) کومې بڼې راغلي، ويې ليکئ.

۳_

- ددې لاندې مفردو نومونو جمع حالت وليکئ: کتاب، هلك، باغ، قلم، نوم، کلمه.
- د خاصو نومونو يو څو بېلګې ووايئ.
- جنس نوم څه ته وايي؟ بېلګې يې وليکئ.

۴_

- د زده کوونکو يوه ډله دې مفرد نومونه ووايي او بله ډله دې د هغه نومونو د جمع حالت ووايي.
- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، يوه ډله دې له بلې څخه د عام نوم او د جنس نوم پوښتنې وکړي او هغه بله ډله دې هغه نومونه ووايي.
- لاندې څو نومونه درکړل شوي، تاسو ووایاست چې هغه کوم ډول نومونه دي:

جلال اباد، زرمينه، مالوچ، ښايست، ټولنه، هلکان، پسرلی، واوره، غنم.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې يو متن وليکي او د پورته يادو شوو نومونو ټول ډولونه دې په کې وکاروي او په نښه دې کړي. سبا دې هغه په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

بلخ، د مدنیت زانگو

■ بلخ ته ولې د مدنیت زانگو وايي؟

بلخ یا بخدي زموږ د هېواد یو لرغونی ښار دی. بلخ د هېواد په شمال کې د امو د سیند تر څنګ پروت دی، له ډېرو سمسورو او حاصل خېزو ولایتونو څخه ګڼل کیږي. بلخ په تاریخونو کې په ډېر ویاړ او ښه نوم یاد شوی، له دې امله ورته ام البلاد (د ښارونو مور) ویل شوی دی. بلخ د مېړنیو خاوره وه. رستم له همدې ځایه پورته شوی دی چې د فردوسي په شهنامه کې ددې سیمو اتل و. اریایان د خپل مدنیت په لومړي پړاو کې دې ځای ته رارسیدلي او دلته میشت شوي دي (۲۸۰۰ ق. م.). د بلخ تاریخي ښار د هېواد تېر ویاړ را په زړه کوي.

■ ستاسو په اند به بلخ څومره تاریخي مخینه ولري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلخ په ځینو لیکنو کې په (باختریش) یادشوی دی. د تاریخ په ډېرو پاڼو کې بلخ د ام البلاد، یعنې د اریانا او افغانستان لومړنی ټاټوبی او د ښکلو او لوړو بیرغونو د ښار په نوم یاد شوی دی. د بلخ تاریخي مخینه له میلاد څخه دمخه څه ناڅه دوه زره اته سوه کالو ته رسیږي.

د بلخ یا بخدي کلا د وارا (ارګ) په نامه هم یاده شوې ده. دا ځای د اریانا لومړنی استوګنځی او پلازمېنه وه. دا پلازمېنه لومړنی ټاټوبی و چې اریایي پاچا، یما د هغې بنسټ ایښی و. وارا د خوندي اوسېدو ځای (پناګاه) معنا لري چې بیا وروسته د کور، ماڼۍ او معبد په نومونو هم کارول شوې ده.

د اریانا دایرة المعارف د لیکنې له مخې هغه خرابې چې د بلخ د شاوخوا په څو کیلومترۍ کې لیدل کیږي، ددغه ځای دبدبه او تاریخي عظمت په سترګو کې مجسموي. د هغې له پاته شونو او اثارو څخه د بلخ بالاحصار، د بالاحصار د مدخل برج عیاران، یو پنډ او لوی دیوال، لوی منارونه او د خاورو یوه غټه غونډۍ د یادونې وړ دي. د بلخ نهه ګونبدي جومات په بلخ کې پروت دی او د ځینو څېړونکو په وینا د افغانستان اسلامي ابداتو ډېره پخوانۍ ابده ګڼل کیږي او په اتمې پېړۍ پورې یې تړي.

اوسنی بلخ چې مزار شریف یې ولایتي مرکز دی، پخواني بلخ ته نږدې ودان شوی دی. د بلخ پخواني یادګارونه زیاتره د بلخ په ولسوالۍ کې تر سترګو کېږي. خلك یې له علم او پوهې سره مینه لري. زیاتره پخواني پوهان، عارفان او شاعران په دې لرغوني ولایت کې تېر شوي دي.

د حضرت علي کرم الله وجهه مبارکه روضه هم د مزار شریف په ښار کې موجوده ده. دا ښکلې او له شان او شوکته ډکه مقبره د هرات د تیموریانو د وخت له شاهکارونو څخه شمېرل کېږي. دا مبارکه روضه د مزار شریف د ښار د پرمختیا لامل شوه، خو د ام البلاد بلخ له ښار څخه اوس له ځینو کنډوالو او د کلا له خرابیو پرته نور څه نه دي پاتې.

د مولانا جلال الدین محمد بلخي، ناصر خسرو بلخي، رابعه بلخي، ابن سینا بلخي او نورو د زیږېدو ټاټوبی د بلخ لرغونی ولایت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلخ په ولایت کې معارف پر مختللی دی. په هرې ولسوالۍ کې د هلکانو او نجونو ښوونځي شته او زيات شمېر زده کوونکي ورته ځي. يو پوهنتون هم لري چې د بلخ پوهنتون په نامه يادېږي.

د متن لنډيز:

بلخ د افغانستان لرغونی ښار دی. ډېر بډای مدنيت يې درلود. تاريخي مخينه يې له ميلاد څخه دمخه تر ۲۸۰۰ کلونو پورې رسېږي. بلخ هغومره ښايسته ښار و چې د ښارونو د مور يا ام البلاد په نامه يې شهرت درلود. د بلخ پخوانی ښار په ځينو ليکنو کې د (باختريش) په نامه ياد شوی دی. د تاريخ په ډېرو پاڼو کې بلخ د ام البلاد، يعنې د اريانا او افغانستان لومړنی ټاټوبی او د ښکلو او لوړو بيرغونو د ښار په نوم ياد شوی دی. هغه خرابې چې د بلخ د شاوخوا په څو کيلومترۍ کې ليدل کېږي، ددغه ځای دبدبه او تاريخي عظمت په سترګو کې مجسموي. د بلخ نهه ګونبدی جومات په بلخ کې پروت دی او د ځينو څېړونکو په وينا د افغانستان اسلامي ابداتو ډېره پخوانی ابده ګڼل کېږي او له اتمې پېړۍ سره تړاو لري.

فعاليتونه

۱ - زده کوونکي دې په پورته لوست کې:

- خاص نومونه پيدا کړي.
- مترادفې کلمې ولټوي.
- د (ی ګانو) مختلف ډولونه په نښه کړي.
- د بلخ د نوميالیو پوهانو، ليکوالو او شاعرانو نومونه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه و وايي:

- د بلخ يا بخدي کلا په کوم نوم ياده شوې ده؟
- بلخ ته ولې د ښارونو مور يا ام البلاد ويل کېده؟
- د اريانا لومړنی پاتهوبی کوم ځای دی؟
- د لرغوني بلخ بېلابېل نومونه کوم دي؟
- ستاسو په اند به بلخ څومره تاريخي مخينه ولري؟
- د حضرت علي کرم الله وجهه روضه چېرته واقع ده؟

۳- زده کوونکي دې د لاندې جملو خالي ځايونه په پنسل ډک کړي:

- د بلخ نهه گونبدي جومات .... پروت دی.
- د افغانستان د اسلامي ابداتو ډېره پخوانی ابده د .... يادېږي.
- د بلخ نهه گونبدي جومات په .... پېړۍ پورې اړه لري.
- اوسنی بلخ د هېواد په .... کې د .... پروت دی.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د بلخ د لرغونتيا او د افغانستان په تاريخ کې د هغه د ارزښت او اهميت په هکله څو لنډې جملې وليکي او بيا دې په دې ليکنه کې نومونه او د (ی گانو) بېلا بېل ډولونه وښيي.

نېکه خبره وکړه چې په هغې باندې وپېژندل شې او نيک کار وکړه چې د نېکانو په ډله کې وشمېرل شې.

حضرت علي کرم الله وجهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

لنډۍ، ولسي ادبيات

■ ولسي ادبيات يا شفاهي ادبيات څه ته وايي؟

ولسي ادبيات د ولسي پوهې او يا ولسي زده کړې برخه ده. د ولسي پوهې لمن خورا پراخه ده او د يو ولس دودونه، عادتونه، کرنه، پوښاک، خصوصيات، کيسې، سندرې او داسې نور شيان پکې شامل دي. ولسي ادب د ټولنې د ادب هغه برخه ده، چې د خلکو په ژبه جاري وي، له يوې خولې نه بلې ته ليږدول شوي او لومړی جوړوونکی يې معلوم نه وي.

■ تاسو تر اوسه د ادم خان او درخانۍ يا د موسیٰ خان او ګل مکۍ په څېر کومه کيسه اورېدلې ده؟

■ وايي چې ولسي ادبيات د يو ولس د ژوند هينداره ده، څنګه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډۍ د ولسي ادب يوه برخه ده. جوړوونکي يې معلوم نه وي او د ټول ولس مال ګڼل کېږي. په دې ترتيب که لنډۍ واورو، نو بايد د جوړوونکي د نوم فکر يې راسره پيدا نه شي، خو دومره پوهېدای شو چې دا لنډۍ د يو نارينه د زړه اواز دی، که د يوې ښځې.

لنډۍ او متلونه د ټولنې ګډ مال دی او شعر او شاعري د يو شاعرخپل مال.

د ولسي ادب په څنګ کې ليکلی ادب پروت دی. ليکلی ادب په يو ځانګړي شاعر يا ليکوال پورې اړه لري. مؤلف يې معلوم، نوم يې خوندي او حق يې ساتلی او محفوظ دی. د ولسي اثر ليکوال که څه هم لومړی يوشخص وي، خو وروسته د هغه نوم هېرېږي او اثر يې د ټول ولس د ژبې مال ګرځي.

د ولسي ادب او ليکلي ادب تر منځ يو بل مهم توپير دادی چې په ليکلي ادب کې يو ليکوال کوښښ کوي په معياري او نسبتاً منل شوې املاء او انشاء يو شی وليکي، خو ولسي ادب له دغه قيد او شرط څخه وتلی دی او خپله لهجوي ځانګړتيا ساتي. په بل عبارت د ولسي ادب ژبه د ليکلي ادب لپاره د خامو موادو حيثيت لري. يو ليکوال له ولسي ژبې او ادب څخه هم خام مواد اخلي او هغه په ليکلي ادب کې پخوي.

پښتو ولسي ادب د څرنګوالي او ډول له مخې زښت ډېر ډولونه لري. په هره سيمه او هر خېل کې تقريباً خاص ډول سندرې پيداکېدای شي. موږ دلته د هغوی له ډلې څخه يوازې په لنډيو خبرې کوو.

لنډۍ

لنډۍ د پښتو د ولسي ادب يوه بېساري بډايه پانګه ده. زموږ د ټولنې د ژوند او فکر داسې خوا نشته چې په لنډيو کې غبرګه شوې نه وي. مينه، ښکلا، وصال، بېلتون، خوښي، خواشيني، تېری، عدالت، سربښندنه، هېوادپالنه او داسې نور په لنډيو کې ځای شوي دي. لنډۍ چې د ټپې، مسرۍ او ټيکې په نومونو هم يادېږي، د پښتنو په هره سيمه، هر کلي او کور کې د ولسي ادب يوه مهمه برخه ده. په هره سيمه کې په خاصو غږونو او

ټاکلي ډول ويل کيږي.

پښتو لنډۍ دومره ستره زېرمه لري چې د نړۍ په بله ژبه کې به ساری ونه لري. که څه هم تر اوسه په زرګونو لنډۍ راټولې شوي دي، خو بشپړ باور دی چې په ولس کې د هغو شمېر په سلګونو زره دی.

لنډۍ د جوړښت له مخې دوه مسرۍ لري. لومړۍ مسرۍ يې نهه او دويمه يې ديارلس سېلابه وي.

د پښتو په ولسي ادب، په تېره بيا په لنډيو کې د ښځو ونډه ډېره زياته ده. همدغه لنډۍ دي چې د ويرونو، ودونو او د غم او خوښيو په وختونوکې يې وايي. د لنډيو جوړوونکي هم زياتره ښځې دي. زيات شمېر لنډۍ د هغوی د زړونو د ژورو تاثراتو، خواشينيو او خپګانونو انعکاس کوي. دا لنډۍ د هغوی د زړونو اواز دی، د هغوی د دردمند زړه څګېروی دی او د هغوی د غمځپلې سينې اه دی.

دلته د لنډيو يو څو بېلګې وګورئ:

د نتکۍ لال به پرې خيرات کړم
که مې اشنا په دښمن مات کړل سنګرونه

***

زما د زړه صدف دې مات کړ
څکه تر سترګو مرغلرې توېومه

***

له مانه ولې مرور يې
کم عقله ياره په پردي اختيار کې يمه

***

ګريوان مې ټول په اوښکو لوند دی
ما د جانان له غمه ډېر ژړلي دينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګې به ولې اوښکې نه کړي
چې په موسم د خوشحالۍ راغلل غمونه
***
تر توريالي مين به جار شم
چې د غليم په وينو سره کاندي لاسونه
***
په ناموس ننګ په وطن جنګ دی
د وطن جنګ ته په غورځنګ ورځه مينه

ځپه

پورته مو د لنډۍ په جوړښت کې ځپې يا هجا او سيلاب ياد کړل، دلته يې په لنډه توګه درپېژنو.

ځپه، هغه ژبنی واحد دی چې يا يو ځپلواك (vowel) وي او يا له يو ځپلواك او يو ياڅو بېواكو (consonant) څخه جوړه او په يوځايي ډول له خولې راوځي، لکه ابا، چې دوه ځپې لري. لومړۍ يې يوه ځپه او يو ځپلواك دی او دويمه ځپه يې (با) ده، چې له يو بېواك او يو ځپلواك څخه جوړه شوې ده او په ګډه دواړه يوه کلمه جوړوي.

ځپه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
لومړۍ مسره	که	په	مې	وند	کې	ش	هيد	نه	شوې				
دويـمه مسره	خدای	ږو	لا	له	يه	بې	نن	ګی	ته	دې	سا	تې	نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پښتو ډېر پراخ ولسي ادبيات لري. دغه ولسي ادب چې له ليکني يا تحريري ادب سره توپير لري، د ولسونو او پرګنو د ربښتينو هيلو ځرګندوی دی. لنډۍ زموږ د ولسي ادب يوه ډېره په زړه پورې برخه ده. د لنډيو ځانګړی شاعر يا وينا وال نه دی ځرګند او د ټول ولس شريکه پانګه ګڼل کيږي. د منځپانګې له پلوه لنډۍ بيلابېلې موضوعګانې په خپله ځولۍ کې رانغاړي.

فعاليتونه

١ـ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځوابونه ووايي:

- ولسي ادبيات د څه شي برخه ده؟
- په ولسي پوهه کې کوم شيان شامل دي؟
- ولسي ادب يا شفاهي ادب څنګه له يوه نسل څخه بل نسل ته لېږدول کيږي؟
- ايا د ولسي ادب جوړوونکي يا ويونکي ځرګند دي؟
- د ولسي او ليکلي ادب تر منځ مهم توپير څه دی؟
- د ملالۍ لنډۍ ټول په يادو ياده کړئ او ووايئ چې دغه لنډۍ زموږ په تاريخ کې څه مقام لري.

٢- زده کوونکي دې دا لاندې جملې په پنسل بشپړې کړي:

- لنډۍ، چاربيتې د .... مال او غزل او شعر د ... مال دی.
- د ولسي ادب په څنګ کې .... ادب پروت دی.
- ليکوال خپل خام مواد له .... اخلي.
- څپه په .... ډوله ده، يوه .... او بله ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- زده کوونکي دې په څلورو ډلو وويشل شي:
لومړۍ ډله دې د لنډۍ جوړښت و وايي او په څو بېلګو کې دې بيان کړي.
دويمه ډله دې د لنډۍ برخې بيان او په څو لنډيو کې دې وښيي.
درېيمه ډله دې دا لاندې لنډۍ هجا کړي:
د بنې غږ رابانديې وشو
لکه ډوډۍ په تناره کې وريته شومه
څلورمه ډله دې دا لاندې لنډۍ بشپړې کړي:
۱_ که په ميوند کې شهيد نه شوې
....
۲_ جانان مې سر په وطن کېښود
....

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کور له خلکو او ګاونډيانو څخه لږ ترلږه لس لنډۍ زده کړي، په کتابچه کې يې وليکي او سبا دې په ټولګي کې و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

زده کړه: د ژوند اړتیا

- موږ ولې لیك او لوست زده کوو؟

لیك لوست د زده کړې په معنا دی. زده کړه سړي ته د یوې موضوع د لیکلو او لوستلو وړتیا ورکوي. هغسې چې د بدن د پیاوړتیا او ودې لپاره بدني روزنه (ورزش)، خواړه اهمیت او ارزښت لري، د ذهن او فکر د ودې او پیاوړتیا لپاره زده کړه ارزښت لري. د زده کړې له لارې سړی ځان او جهان پېژني، خپل خدای ﷻ پېژني، د خپل شاوخوا شیان پېژني، ښه له بدو او بد له ښو څخه بېلولای او د دوست او دښمن توپیر کولای شي. د خپل ځان، خپلې کورنۍ او خپلې ټولنې د سوکالۍ او هوساینې لپاره کار کولای شي، خپل وطن ودانولای شي او د خپلو خلکو او هېوادوالو لپاره د ښه خدمت جوګه کېدای شي.

- زده کړه د انسان په ژوندکې څه ارزښت لري؟
- لوستي او نالوستي خلك یو له بله څه توپیر لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې د زده کړې بهیر په دوديز ډول له ډېر پخوا څخه پیل شوی او په بېلابېلو لارو یې وده او پراختیا موندلې ده. پخوا به هلکانو اونجونو په جوماتونو کې دیني زده کړې کولې. قرآن کریم به یې زده کولو، د هغه په معنا اوتفسیر به یې ځان پوهولو او نورې دیني اومذهبي پوهې به یې تر لاسه کولې، د وخت دودېزکتابونه به یې لوستل چې لیکل او لوستل زده کړي. دې زده کړو ته غیر رسمي زده کړې ویل کېدې.

د وخت په تېرېدو، ددې زده کړو ترڅنګ رسمي زده کړې پیل شوې. د زده کړې منظمې دورې رامنځته شوې. لکه لومړني ښوونځي، منځني ښوونځي او نور. په دې ښوونځیو کې د ټولنې د اړتیاو و له مخې د ټاکلو هدفونو او موخو د تر لاسه کولو لپاره ټاکلي درسي کتابونه لوستل کېدل. کله چې به له دې ښوونځیو څخه څوك فارغ شو، نو په ښه ډول به په لیك او لوست پوهیدل او خپلې اړتیاوې به یې پوره کولې.

په هېواد کې عصري زده کړې د امیر شیر علي خان په وخت کې پیل او د امیر حبیب الله خان د پاچاهۍ پر مهال په ۱۲۸۲ هـ . ش . کال (۱۹۰۳ م.) په هېواد کې د حبیبیې د لېسې په جوړېدو د رسمي او اساسي زده کړو بنسټ کېښودل شو. اوس دا زده کړې ډېرې پراخې شوې. پر لومړنیو او منځنیو زده کړو سربېره ثانوي زده کړې، مسلکي زده کړې، د لویانو زده کړې او لوړې زده کړې شته. په ملیونونو هلکان او نجونې پکې لوست لولي او د هېواد لپاره دیني عالمان، قاضیان، ښوونکي، طبیبان (ډاکټران)، انجینران، اقتصاد پوهان او نور روزي.

همدا زده کړې د هېواد د ودانۍ، پرمختګ او د هغې د اوسیدونکو د هوسا او سوکاله ژوند بنسټ او تهداب جوړوي.

د متن لنډیز:

زده کړه د انساني ژوند د نېکمرغۍ کونجي ده. هغسې چې ورزش د بدن د ودې لپاره ارزښت لري، همداشان زده کړه د انسان د فکر او ذهن له ودې او پراختیا سره مرسته کوي. زده کړه له انسان سره مرسته کوي چې ښه له بدو څخه توپیر کړي. زده کړه انسان لوړو پوړیو (مدارجو) ته رسوي. زده کړه د ژوند یوه ډېره مهمه اړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. بې زده کړې ژوند په تورتم کې اوسېدو ته پاتې کیږي. په تورتم کې سړی خپله شاوخوا نه شي لیدلای. د شیانو د لیدلو لپاره رڼا ته اړتیا ده. ژوند لکه تیاره ډګر او زده کړه لکه ډېوه ده، چې په برکت یې سړی هرڅه لیدلای شي. زموږ په هېواد کې د زده کړې بهیر په دودیز ډول له ډېر پخوا څخه پیل شوی او په بېلا بېلو لارو یې وده او پراختیا موندلې او تر اوسنۍ کچې رارسېدلی دی. لنډه داچې د ژوند ټولې نېکمرغۍ او خوشحالۍ په زده کړې کې نغښتې دي. موږ ټول باید هم پخپله او هم د کور او ګاوند نجونې او هلکان زده کړې ته وهڅوو او د هغې په ګټو یې وپوهوو. پرې نه ږدو چې یو هلك او نجلۍ هم له زده کړو بې برخې پاتې شي.

فعالیتونه

۱ - زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- که د بدن ودې ته ورزش ارزښت لري، د ذهن ودې ته څه شی ارزښت لري؟
- د انساني ژوند د نېکمرغۍ کونجي څه شی ده؟
- دودیزې زده کړې څه ته وایي؟
- موږ ولې زده کړه کوو؟

۲ - زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندې پوښتنو یوې ته تشریحي ځواب ووایي:

لومړۍ ډله: د پوهو اوناپوهو خلکو توپیر په څه کې دی؟ ایا هغوی یو تر بله برابر دي؟ بیان یې کړئ.

دویمه ډله: زموږ په هېواد کې د زده کړې بهیر څنګه وده موندلې ده؟ په خپله ژبه یې بیان کړئ.

درېمه ډله: د اوسنیو زده کړو بهیر او د هغې له لارې د ټولنې د اړتیاوو د پوره کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه خبرې وکړئ.

څلورمه ډله: ستاسو په اند یو انسان ولې باید تل د زړه کړې لورته هڅه وکړي، څه گټه لري؟ په تفصیل پرې خبرې وکړئ.

۳- هر زده کوونکی دې په پوره لوست کې د معنا نومونه ولټوي او ودې یې لیکي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د زړه کړې د ارزښت په هکله پنځه کرښې مقاله ولیکي او بله ورځ دې د ټولگیوالو په وړاندې ولولي.

زړه کړه له کوره تر گوره

وایي: یو دوست د یوعالم د ناروغۍ پر مهال د پوښتنې لپاره د هغه کور ته ورغی. عالم چې د ځنکدن په حالت کې و، له خپل دوست څخه یې د یوې مسئلې پوښتنه وکړه. دوست یې ورته وویل، ته د ځنکدن په حالت کې یې، په مسئله څه کوې؟ عالم ورته وویل: ((دا به ښه وي، چې پر دې مسئلې باندې پوه شم او بیا مړ شم.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

لیکدود او اړتیا یې

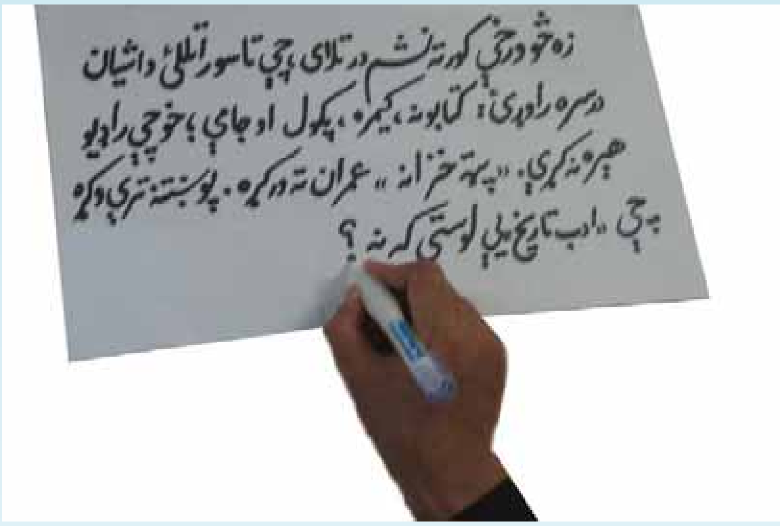

په تېرو ټولګیو کې مو يو شمېر کلمې او د هغو د کره ليکلو بڼې وليدې. دا هم درته څرګنده شوه چې د زده کړې لپاره باید په سم او کره ليکلو او لوستلو وپوهېږئ. په هره ژبه کې د وينا او ليک تر منځ توپير شته. هغسې چې خلك خبرې کوي، په ليك کې نه ليکل کيږي. سم ليکل ځانته يو معيار لري او دا معيار د ژبې د قاعدو له مخې رامنځته کيږي. ددې لپاره چې په ليك او لوست کې له ګډوډۍ سره مخامخ نشو، نو لا زمه ده چې دغه معيارونه زده او په ليك لوست کې يې په پام کې ونيسو.

- که مو د کلموسم ليکل زده نه وي، ايا سمه ليکنه کولای شو ؟
- څنګه کولای شو چې د سم ليکلو او سم لوستلو ژبنۍ وړتيا ولرو ؟

د تورو، کلمو، اشارو او ليك نښو د ليکلو طريقې ته املاء وايي چې په پښتو کې يې ليکدود بولي. په بله معنا په سمه بڼه د خپلو خبرو يا د بل د خبرو ليکلو ته املاء وايي. سم ليکل د سم تلفظ له مخې کيږي. ناسم تلفظ ناسم ليکل رامنځته کوي. په هره ټولنه کې د خلکو وينا او ليکنې تلفظ يو څه توپير لري.

څرنگه چې ليکلې ژبه د ليکلو د طرز او د هغو د نښو له پېژندنې پرته منځ ته نشي راتلای، له دې امله بايد د هغې لارې چارې زده کړو.

کلمې چې د انسان له خولې راوځي، که د تورو په بڼه وليکل شي، ليکنه بلل کېږي.

خروشتي او يوناني ليك چې تر اسلام دمخه په افغانستان کې دود و، د اسلام د سپېڅلي دين په راتگ سره له منځه لاړ او خپل ځای يې عربي ليکدود ته پرېښود.

د عربي ليکونو له ډلې څخه دوه ډوله ليك، يعنې نسخ او نستعليق د پښتو غږونو لپاره ومنل شو او د سلطان محمود غزنوي په وخت کې د هغه د وزير حسن ميمندي په لارښوونه د قاضي سيف الله په وسيله د پښتو د ځانگړو تورو لپاره مخصوصې نښې تنظيم شوې . د پښتو د غږونو د ښو په ليکلو کې وخت په وخت بدلونونه راغلي دي. کله کله په دې برخه کې ځينې اختلافات هم رامنځته شوي، خو د پښتو ژبپوهانو او عالمانو د هڅو او پاملرنو له امله دغه اختلافات ډېر ژر له منځه تللي او د پښتو د غږونو او کلمو د ليکنې لپاره يوه کره او واحده بڼه رامنځته شوې ده.

پښتو الفبې دا لاندې دېرش توري لري:

ا، ب، پ، ت، ټ، ج، ځ، څ، خ، د، ډ، ر، ړ، ز، ژ، ږ، س، ش، ښ، غ، ك، گ، ل، م، ن، ڼ، و، هـ، ى، ي، ې، ی، ئ.

د عربي ژبې دا لاندې لس توري هم په پښتوکې په دخيلو کلمو کې کاريږي:

ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف، ق

پښتو داسې اته توري لري، چې هغه په دري او عربي ژبو کې نشته او هغه دا دي:

ټ، څ، ځ، ړ، ږ، ډ، ښ، ڼ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

املا او ليك د يوې ژبې د سمې ليكنې لارې ته وايي. هره ژبه ځانته ليكدود لري. دا ليكدود د هغې ژبې په ټولو ليكنو كې كارول كيږي. موږ په خپل ګړ دود او لهجه كې يو راز خبرې كوو، خو په ليكنو كې بيا هغه ډول نه ليكو، لكه: ((څه كې؟)) سمه او ليكنۍ بڼه يې (څه كوې؟) ده. ((الكه التي ورشه)) سمه او ليكنۍ بڼه يې ((هلكه هلته ورشه.)) دې ته ليكنۍ بڼه وايي. په واحد ليكدود كې د ژبې له لهجو او ځانګو څخه هغه بڼه را اخلي چې ليكل يې اسانه وي او له بلې كلمې سره يې معناګډه نشي.

فعاليتونه

۱ـ زده كوونكي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- املا څه ته وايي؟
- له اسلام دمخه په پښتونخوا كې كوم ليك مشهور و؟
- په افغانستان كې د اسلام تر راتګ وروسته كوم ليك دود شو؟
- ايا د ولس ژبې ته ليكنۍ ژبه ويلی شو؟
- ليكلې ژبه څه شي ته وايي؟

۲ـ زده كوونكي دې د لاندې جملو تش ځايونه په مناسو كلمو په پنسل ډك كړي:

- پښتو الفبې .... توري لري.
- د پښتو ژبې .... توري په درې كې نه كارول كيږي.
- د عربي ژبې .... توري په پښتو ليك كې كارول كيږي.
- ليك تر ژبې .... راپيدا شوی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ د زده کوونکو:

لومړۍ ډله دې په لوست کې بېلا بېلې (ې ګانې) په نښه کړي.

دویمه ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه په ګوته او د نورو ترمخه دې یې ووايي او درېمه ډله دې په پورته لوست کې پنځه عام نومونه په نښه او په ټولګي کې دې یې ولولي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د کورنۍ د غړو په مرسته داسې کلمې پیدا کړي چې د تلفظ او لیکلو تر منځ یې توپیر وي. دا کلمې دې یو په بل پسې ولیکي او ټولګي ته دې یې راوړي.

له ګناهه تـل پرهېز کړه	له فساده ډېر ګــــرېز کړه
ګـناه مـه ګڼه حقـــیره	که کمکۍ وي که کبیره
استخفاف[1] د ګناه جانه	سـرې باســي له ایمـانه

ملا فیض محمد مرحوم (د موسهي اخوندزاده)

((فیض محمد اخونزاده د لوګر د موسهي او سیدونکی او د دیارلسمې هجري پېړۍ له نومیالیو دیني پوهانو، ملي غازیانو، لیکوالو او شاعرانو له ډلې څخه دی. د امیر شیر علي خان معاصر او د روضة المجاهدین په نوم خپل یو منظوم کتاب یې هغه ته ډالۍ کړی دی.))

۱ _ استخفاف: خفیفه او سپکه ګڼل

ورځپاڼه: د معلوماتو چینه

- د رسنیو په اړه څه معلومات لرئ؟
- ورځپاڼه څه ډول رسنۍ ده؟
- د کتاب، مجلې او ورځپاڼې توپیر څه دی؟

نن ورځ رسنۍ په ټوله نړۍ کې ډېر اهمیت او ارزښت لري. رسنۍ چې د ټولنیزو اړیکو د وسیلو په نوم هم یادېږي، د ورځپاڼې، جریدې، مجلې، راډیو، تلویزیون او د نورو په بڼه خپرونې کوي. اوس نړۍ له تخنیکي پلوه ډېره پرمختللې ده او د رسنیو نوې بڼه رامنځته شوې چې بریښنایي رسنۍ ورته وایي او د انټرنیټ، راډیو، تلویزیون په بڼه دي. ورځپاڼه د رسنیو په لړ کې خپل ځانګړی ځای لري. په دې لوست کې د ورځپاڼې په هکله له تاسو سره خبرې لرو.

ورځپاڼه هغه خپرونې ته وايي چې هره ورځ د سهار يا مازيګر يا په اوونۍ کې درې ځلې خپرېږي. ورځپاڼې بېلا بېل معلومات، ورځني او تازه خبرونه، نړيوالې سياسي، پوځي او اقتصادي موضوعګانې ، ورزشي لوبې اعلانونه او نور رنګارنګ معلومات خپروي. ورځپاڼه د سرمقالې لپاره ځانګړی ځای لري چې مسؤول چلوونکی پکې د روانو چارو په اړه د خپلې ادارې نظريات څرګندوي. په پرمختللو هېوادونو کې د يوې ورځپاڼې د مخونو شمېر کله کله ډېر زيات وي. د هرې موضوع لپاره بېلې بېلې پاڼې او يا ځانګړي ستونونه لري.

په افغانستان کې لومړۍ خپرونه د امير شېرعلي خان د واکمنۍ (۱۲۴۷ – ۱۲۵۸ هـ . ش.) په پېر کې رامنځته شوه. دا خپرونه شمس النهار نومېده چې کله په اوونۍ او کله هم په پنځلسو ورځو کې يو وار خپرېده. ددې خپرونې مسؤول مدير او مهتمم ميرزاعبدالعلي نوميد. دې خپرونې د بېلا بېلو موضوعګانو لپاره ځانګړي مخونه او خبريالان درلودل. بهرني خبرونه هم پکې خپرېدل.

له شمس النهار وروسته بيا ((سراج الاخبار افغانستان)) رامنځته شو. دا اخبار د هېواد د پياوړي ليکوال مولوي عبدالرؤف خاکي کندهاري په مديريت د اميرحبيب الله خان په واکمنۍ کې پيل شو، خو يوازې يوه ګڼه خپور شو. ورپسې د ((سراج الاخبار افغانيه)) په نامه يوه مهمه جريده د نومیالي ژورناليست او ليکوال محمود طرزي له خوا د ۱۲۹۰ هـ .ش. کال د تلې په مياشت کې تاسيس شوه. لومړۍ په ډبرينه چاپخونه او وروسته په حروفي بڼه په دولسو اوڅوارلسو مخونو کې مصوره خپرېده.

په ۱۹۱۹م. کال کې له خپلواکۍ اخيستلو وروسته په هېواد کې خپرونې زياتې شوې. د هېواد پر پلازمېنې کابل سربېره د هېواد په نورو ولايتونو کې د خپرونو شمېر تر درويشتو پورې ورسېد.

په افغانستان کې له ۲۰۰۱م. کال راوروسته د نوې ادارې له جوړېدو او د رسنيو (مطبوعاتو) او د بيان د ازادۍ له رامنځته کېدو وروسته د ورځپاڼو او خپرونو په شمېر کې بې کچې زياتوالی راغی اوهغه دا چې يوازې په پلازمېنې کې له درېو سوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه زياتې ورځپاڼې، اوونيزې، مياشتنۍ او نورې رامنځته شوې. همداسې د هېواد لوی ښارونه دروا‌خلئ. د دغو خپرونو په لړکې له ورځپاڼې، جرېدې، مجلې، راډيو او تلويزيون څخه نيولې تر برېښنايي رسنيو پورې ټولې شاملې دي. يو شمېر يې رسمي او دولتي دي، يو شمېر يې په بېلا بېلو ټولنو او سازمانونو پورې تړلې دي او نورې يې ازادې او شخصي بڼه لري.

زموږ په هېواد کې ورځپاڼې له څلورو څخه تر اتو او دولسو پورې مخونه لري. زياتره يې په اخباري کاغذ باندې چاپيږي. د ليك او لوست دکچې د ټيټوالي له امله زموږ په هېواد کې ورځپاڼې لږ شمېر لوستونکي لري. هېواد، انيس او اصلاح نامتو ورځپاڼې دي او کابل ټايمز په انګليسي ژبه خپرېږي. بايد وو‌ايو چې کتابونه او رسالې په مهالنۍ بڼه نه خپرېږي، خو رسنۍ يعنې ورځپاڼې، جريدې او مجلې په يوه ځانګړي مهال په پرله پسې توګه خپرونې کوي.

د متن لنډيز:

ورځپاڼې او اخبارونه داسې معلومات او خبرونه خپروي چې سړی ورته په هماغه شېبه او مهال اړتيا لري. ورځپاڼې او رسنۍ موږ د نړۍ له ورځنيو پېښو او د علم او تخنيك له پرمختياو وخبروي. ورځپاڼه د لوستونکي معلومات زياتوي او د نړۍ له روانو او جاري حالتونو څخه يې خبروي. راډيو اوتلويزيون هم انسان ته د ورځنيو معلوماتو او نوو ښېړنو او پرمختياوو په هکله په زړه پورې پروګرامونه خپروي. بايد د تلويزيون د مثبتو، علمي او معلوماتي پروګرامونو ننداره وکړو او له هغو څخه لازم معلومات تر لاسه کړو. له مطالعې سره عادت او په هغې باندې روږدېدل، د انسان لپاره ډېر ضروري دي . ګرانو زده کوونکو ته سپارښتنه کيږي چې له مطالعې سره مينه پيدا کړي او لږ ترلږه په يوې ورځپاڼې کې ګډون وکړي او د هغې له موضوعګانو څخه ګټه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ لاندې پوښتنو ته تشریحي ځوابونه ووایاست:

- د ورځنیو معلوماتو په انتقال کې د ورځپاڼو د ارزښت په اړه خبرې وکړئ.
- زموږ په هېواد کې لومړۍ خپرونه په کوم وخت کې او د چا له خوا رامنځته شوه؟
- د کتاب، مجلې او ورځپاڼې توپیر څه دی؟

۲- لاندې پوښتنو ته سم ځوابونه ووایاست:

- له شمس النهار وروسته کومه خپرونه رامنځته شوه؟
- ورځپاڼه څه راز خپرونه ده؟
- په ورځپاڼې کې کوم ډول موضوعګانې خپرېږي؟
- د هېواد د څو ورځپاڼو نمونه واخلئ.

۳- د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ:

- په .... کال کې له خپلواکۍ اخیستلو وروسته په هېواد کې د خپرونو شمېر زیات شو.
- سراج الاخبار افغانیه د .... له خوا رامنځته شوه.

۴- زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي.

لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه په نښه او په یو لست کې دې یې ولیکي.

دویمه ډله دې په لوست کې اوږدې (ې ګانې) په نښه او د هغوی اړوندې کلمې دې په یو لست کې ولیکي.

درېیمه ډله دې دا لاندې کلمې معنا او په جملو کې وکاروي:

ارزښت، مطالعه، ځانګړی، ورځپاڼه، خبریال، پیاوړی، پلازمېنه

کورنۍ دنده

الف: زده کوونکي دې له ورځپاڼو څخه د خپلې خوښې یوه موضوع قیچي (پرې کړي) بله ورځ دې یې له ځان سره راوړي. هر زده کوونکی دې د خپلې موضوع په اړه نورو ته معلومات ورکړي.

ب : ایا تاسو مینه لرئ چې کومه مقاله یا مضمون مو په ورځپاڼه کې خپور شي؟ ایا تاسو غواړئ لیکوال شئ؟ همدا مو وخت دی. لستوني بډ وهئ، د ښوونکو، مور پلار یا نورو اندیوالانو په مرسته په لیکنه پیل وکړئ.

کتاب د بشر د روح خواړه دي.

حضرت علي کرم الله وجهه

د شلمې پېړۍ د تمدن ستنه کتاب او رسنۍ دي.

روزولت

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې جدول په بله سپینه پاڼه کې ولیکئ او په متن کې یې د
((پوهنه)) کلمه پیدا او په خپله خوښه یې رنګه کړئ.

س	ر	و	ف	ح	د	ح
چ	ز	ع		ا	ي	س
خ	ر	ا		س	ع	ط
ط	هـ	ن	هـ	و	پ	ب
ا	ع	ف	ا	ک	م	د
ظ	خ	ر	ښ	ز	ځ	ډ

دولسم لوست

لیکوال اوښوونکی: صالح محمد هوتك

- د صالح محمد هوتك نوم مو اورېدلی دی؟

لکه چې دمخه مو لوستي دي، زموږ د هېواد د علم او ادب د ډګر د اتلانو شمېر زيات دی. د دغو پوهانو په ډله کې يو هم مولوي صالح محمد هوتك دی. صالح محمد هوتك پر شعر او شاعرۍ سربېره ښوونکی هم و. د خلکو په درد ښه پوهېده او د خلکو د خوږ او درد د ليرې کولو لارې چارې ورته ښې ښکارېدې وې. دلته د نوموړي په اړه له تاسو سره خبرې کوو.

- د شاعرانو او ليکوالو له شعري پيغامونو څخه څه انتباه اخيستلی شو؟
- ولې موږ دګران هېواد په پوهانو، شاعرانو او ليکوالانو وياړو او د هغوی له لارښوونو څه ګټه اخلو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي صالح محمد هوتك کندهاری د فیض محمد زوی په ۱۲۶۹ هـ. ش. کال په کندها رکې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د کابل په حبیبیې ښوونځي کې تر سره کړې دي. وروسته په همدې ښوونځي کې د ښوونکي په توګه ټاکل شوی دی. د پښتو ژبې د لوست تدریس یې کاوه او د پښتو ژبې درسي کتابونه یې لیکل.

د هغه زیاتره لیکنو تعلیمي او درسي بڼه درلوده. مثنوي یې یو ادبي اثر دی. دا اثر درې زره بیتونه لري او د مولوي جلال الدین محمد بلخي د مثنوي له ځینو برخو څخه په ازاده توګه ژباړل شوې دي. مولوي صالح محمد هوتك د پښتو د اوسني ادب د یوې مخکښې څېرې په توګه نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي.

د نوموړي د ((بلبل ژړا)) یا په ((قفس کې بلبل)) شعر د عبدالهادي داوي د شعر ژباړه ده. دې شعر زیات شهرت وموند، ځکه په ژباړه کې یې له دومره ظرافت څخه کار اخیستی چې ځانګړې ادبي ښکلا لري. د امیرحبیب الله د واکمنۍ په وخت کې په سراج الاخبار کې خپور شوی دی، د خپلواکۍ د ولولو په پیدا کولو کې یې هم په خپل وخت کې ستره ونډه اخیستې ده. موږ یې د نمونې په توګه څو بیته را اخلو:

یو سحر زما تر غوږ شوله بلبله
په قفس کې بې ژړل دا یې ویله
چې بندي شوم د صیاد له سخته دله
ولې نه پوښتي څوک حال زما یوله بله
ولې نشته بې فغانه کاروبار زما
ولې حبس ابدي راغی په وار زما
نه محرم چې د زړه حال ورته بیان کړم
نه مې وس چې خبرداره بلبلان کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

((په قفس کې بلبل)) د پښتو د معاصر ادب یوه غوره بېلګه ده. یو ملي ارمان په کې په ښکلي عاطفي رنګ کې غبرګ شوی دی.

نوموړي لاندې اثار لیکلي دي:

۱- خود اموز پښتو (دوه ټوکه)، د پښتو لومړی کتاب، پښتو ژبه، (دوه ټوکه)، د پښتو تدریسي کتاب، پښتو صرف و نحو (ژباړه)، اطاعت اولو الامر، پښتو مثنوي، تذکره الشعراء او یو شمېر نور. مولوي صالح محمد هوتک په ۱۳۳۹ هـ . ش . کال په کابل کې وفات شوی دی.

د متن لنډیز:

صالح محمد هوتك د پښتو خوږ ژبی شاعر، لیکوال او ښوونکی و. دی د خپلواکۍ سخت لېوال و او له همدې کبله د ده شعرونه ټول د وطن له مینې ډك دي. په شعر او لیکوالۍ او همدارنګه د شعر په ژباړه کې یې لوی لاس درلود. د ده د شعر ژبه تونده وه. له دې امله د هېواد غلیمان ترې ډارېدل. لکه چې دمخه مو ولوستل صالح محمد هوتك زیات شمېر لیکنې کړې دي چې هره یوه یې ځانګړی ارزښت لري.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- د مولوي صالح محمد هوتك د شعرونو موضوعګانې څه دي؟
- د صالح محمد هوتك د شعر کوم اړخ ډېر غښتلی و؟
- د صالح محمد هوتک د څو کتابونو نومونه واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ستاسې په نظر مولوي صالح محمد هوتک د پښتو ژبې ودې ته څه خدمت کړی دی؟

۲- زده کوونکي دې د لاندې جملو خالي ځايونه په مناسبو کلمو پر پنسل ډک کړي:

- مولوي صالح محمد هوتك خپلې زده کړې په ...... کې ترسره کړې دي.
- د صالح محمد هوتك مثنوي .... بيته لري.
- صالح محمد .... په پښتو ژباړلی دی؟

۳- زده کوونکي دې د لاندې پوښتنې تشريحي ځواب ووايي:

- په قفس کې د بلبل د ژړا شعر څه شی څرګندوي؟ بيان يې کړئ.

کورنۍ دنده

تاسې په ټولنه کې د شاعر او ليکوال په ارزښت څومره پوهېږئ؟ په دې اړه څو کرښې وليکئ. د ليکلو په وخت کې مو د مولوي صالح محمد هوتک د شعر په هکله خبرې په پام کې وي.

هيڅکله ځان د چا بنده کوه مه، ځکه ته خدای تعالی ازاد پيدا کړی يې.

حضرت علي کرم الله وجهه

که ونه کړای شو ازاد واوسيږو، غوره ده چې مرګ ته په خلاصه غېږ هرکلی ووايو.

مهاتماګاندي

د يو ښه حکومت نښه، د هغه د وينا او عمل ازادي ده.

کنفيسيوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

طاق ظفر: د خپلواکۍ څلی

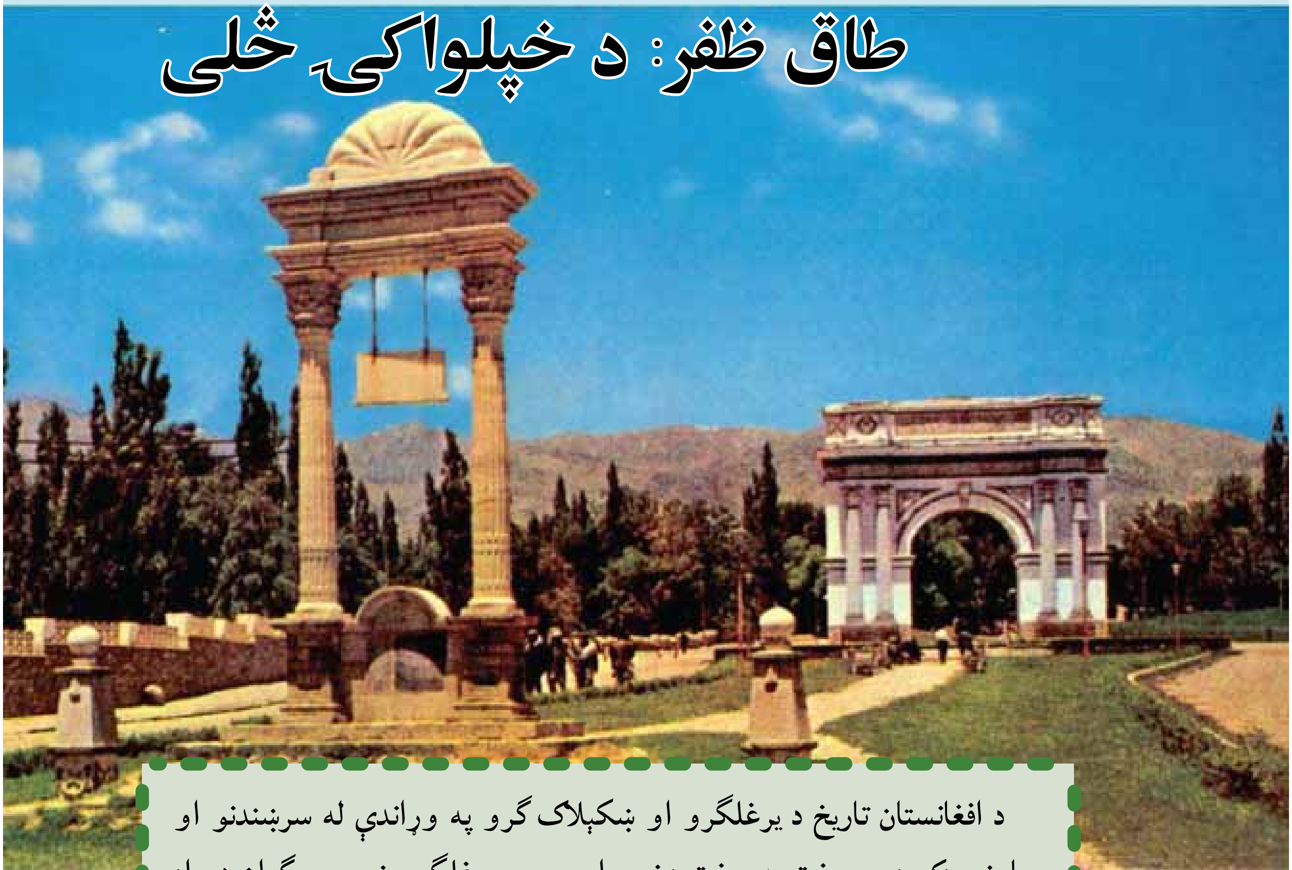

د افغانستان تاریخ د یرغلګرو او ښکېلاک ګرو په وړاندې له سرښندنو او مبارزو ډک دی. وخت په وخت د نړۍ او سیمې یرغلګرو زموږ پر ګران هېواد تیری کړی دی، خو زموږ خلکو یې هم په مېړانه مقابله کړې ده.

د پغمان د بري څلی (طاق ظفر) د افغانستان د خپلواکۍ د بېرته ګټلو یوه ښه نښه ده، دا د هېواد د مېړنیو د یاد څلی دی.

- تاسو د پغمان د طاق ظفر نوم اورېدلی؟
- د یادګار څلي او منارونه د څه شي استازیتوب کوي؟
- د خپلواکۍ د درسونو زده کړه څه ګټه لري؟

د پغمان طاق ظفر یا د بري ځلی زموږ د هېواد د تاریخي کارنامو د ویاړ ننبه او یادګار دی. د پغمان طاق ظفر د هېواد د خپلواکۍ د شهېدانو د یادونې په موخه له کابل څخه ۲۷ کیلومتره لیرې په پغمان کې جوړ شوی او ډېر عظمت او دبدبه لري.

نوموړی ځلی د افغانستان د خپلواکۍ د ستر اتل غازي امان الله خان د پاچاهۍ په پېر کې جوړ شوی دی. کله چې امیر امان الله خان د سلطنت واګې په لاس کې واخیستل، د هېواد د خپلواکۍ اخیستل یې پر ځان لازم وګڼل. په ټینګ هوډ او کلکې ارادې یې د ۱۲۹۸هـ . ش. کال د زمري میاشتې په اته ویشتمه د افغانستان خپلواکي له انګرېزانو څخه واخیسته. طاق ظفر د نوموړي هېوادپال پاچا د ویاړلو کارنامو لپاره په پغمان کې جوړ شوی دی. د هغو ځوانانو نومونه چې د خپلواکۍ په لار کې قرباني شوي او د هېواد د ازادۍ لپاره یې خپلې وینې تویې کړې دي، د نوموړې ابدې په غاړو مورګو کې لیکل شوي دي. دا نومونه د دې زړور او سرتېر ولس لپاره د خپل تېر تاریخ روښانه هنداره ده.

کومې تاریخي ابدې چې د افغانانو د لرغوني تاریخ د حماسو، کارنامو او یادګارونو انځور وړاندې کوي، یو یې هم منارونه دي. منارونه او ابدې د یرغلګرو په وړاندې زموږ د نیکونو د مېړانو، اتلولیو، سرښندنو، بریالیتوبونو او زړورتیا ځلانده ننبې دي.

د هېواد په ډېرو ځایونو او ښارونو کې یادګاري منارونه او ځلي جوړ شوي دي. په کابل ښارکې د میوند د ډګر د اتلې ملالۍ په یاد د میوند ځلی، د جمهوري ارګ په وړاندې د خپلواکۍ منار او نور یادولای شو.

د متن لنډیز:

افغانان د تاریخ په اوږدو کې له ویاړ او برمه ډکې ورځې لري. د دغو ویاړونو د تلپاتې یاد لپاره یې د ځینو په یاد منارونه او ځلي جوړ کړي دي. هر ځلی موږ ته د خپلو نیکونو او پلرونو د سرښندنو یادونه کوي. د خپلواکۍ د اخیستلو د لارې شهیدانو اتلولي راپه زړه کوي. له هېواد سره مینه او د وطن د ساتنې او ودانولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره د هاند او هڅو مينه راسره پيدا کوي. موږ ته د دې درس راکوي چې د خپلو نيکونو او پلرونو ميراث په مېړانه وساتو او د هغه درناوی وکړو.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته تشريحي ځوابونه و وايي:

- طاق ظفر د څه شي نښه ده؟
- منارونه او يادګاري ځلي موږ ته څه را په زړه کوي؟ څرګند يې کړئ.
- د نيکونو او پلرونو ميراث څنګه ساتلی شو؟ خبرې پرې وکړئ.

۲ـ د لاندې پوښتنو درې ځوابونه ليکل شوي، تاسو يې سم ځواب په نښه کړئ:

خپلواکي څنګه ساتل کېږي؟

- خپلواکي د يو ولس په وينو ساتل کېږي.
- خپلواکي د پخلاينې له لارې ساتل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خپلواکي د ولس په اتحاد او يووالي ساتل کېږي.

۳_ د خپلواکۍ دګټلو يادګاري څلي ولې جوړېږي؟

- چې د هېواد ښارونه ښايسته شي.
- چې څرګنده کړي موږ خپلواکي اخيستې.
- چې پرې وياړو او د ساتلو لپاره يې سرونه وښندو.

۴_ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. د يوې ډلې غړي دې په وار د پورته لوست په اړه پوښتنې وکړي او د بلې ډلې غړي دې په خپل وار هغې ته ځوابونه ووايي. ښوونکی دې د بهير څارنه وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هېواد د خپلواکۍ دګټلو په اړه د مور او پلار يا نورو لويانو په مرسته خپل معلومات بشپړ او بله ورځ دې يې په ټولګي کې په خپله ژبه ووايي.

> ازادي تر پاچاهيه لا تېرى کا
> چې د بل ترحکم لاندې شي زندان شي
>
> خوشحال خان ختك

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاضي او نوکر

- له بېکارانو او بدکارو سره ناسته ولاړه څه زیان لري؟

دا یوه اخلاقي کیسه ده. زده کوونکي ښايي د لوست او زده کړې تر څنګ روزنیز او اخلاقي لوستونه هم زده کړي چې په پای کې په ښو او نیکو اخلاقو یو سمبال انسان ترې جوړ او د ټولنې او ولس د ښه خدمت جوګه شي. له نیکانو او ښو خلکو سره ناسته ولاړه سړی سمې او نیکې لارې ته رابولي، خو له بدانو او بېکارانو سره سړی د بدمرغۍ کندې ته لوېږي.

- ایا تاسې له ښو خلکو سره د ناستې ولاړې په ګټه پوهېدلي یاست؟
- دا څه معنا لري چې د دیګ تر څنګ ناسته د سړي جامې، لاسونه او پښې توروي؟

یو سړی له قاضي سره نوکر و. په ډېر اخلاص او ایمانداري یې د قاضي خدمت کاوه. قاضي هم ترې خوښ و او هر ډول مرسته به یې ورسره کوله.

یوه ورځ نوکر د قاضي د ځمکې په اړولو بوخت و. په ځمکه کې یې له سرو زرو یوه ډکه کټوه وموندله او نېغه یې قاضي ته راوړه. ورته ویې ویل: قاضي صاحبه! دا د سرو زرو کټوه مې ستا په پټي کې وموندله. قاضي ډېر زيات خوشحاله شو او مزدوري یې ورزیاته کړه. هر وخت یې مرستې ورسره کولې.

څه موده وروسته هغه سړي د قاضي مزدوري پرېښوده او بېکاره شو. له یوه او بل سره به ګرځېده. د خدای ﷻ کړه وو، له غلو او بدکارو سره ملګری شو. یوه ورځ یې د یوې ښځې غوږوالۍ پټې کړې. خلکو هغه ونیو او د غلا په تور یې محکمې ته راوست. په محکمه کې همغه قاضي ناست و چې دی ورسره څه موده د مخه نوکر و. غل یې قاضي ته وړاندې کړ.

قاضي چې مزدور ولید، نو ډېر خپه شو. له ځان سره یې وویل دا خو ډېر نیک سړی و. د یو بل چا په تور به یې دلته راوستی وي. که هغه غلا کولای، نو هغه زما په ځمکه کې موندلي سره زر به یې پټ کړي وو.

قاضي ترې پوښتنه وکړه چې درواغ او رښتیا څرګند شي. هغه هم ورته رښتیا وویل او خپل جرم یې ومانه. قاضي ورته وویل: «زما په ځمکه کې دې ددې غوږوالیو سل هومره سره زر وموندل، خو بې خیانته دې راکړل. اوس دې دا ناچیزه غوږوالۍ پټې کړې دي. ولې؟»

مزدور ورته وویل: «لومړی مې له ښو خلکو سره ناسته او ولاړه وه. په غلا نه پوهېدم او نه مې بدکارونه کول. اوس له وزګارو او بدکارانو سره مل یم، ځکه په غلا او بدو کارونو روږدی شوم.»

له پورته کیسې څخه مو دا نتیجه واخیسته چې هیڅ وخت باید له بدکارانو او وزګارو خلکو سره ناسته ولاړه ونه کړو. که کله له هغوی سره ناستې ته اړ شو، باید د هغوی له بدو کارونو څخه پند او عبرت واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بدانو سره مه کښېنه هوښیاره
بدان تا باسي له ژونده له روزګاره
څو دې توان وي له بدانو لېرې ګرځه
چې بد ګرځې، بد په پرځې بدکرداره

د متن لنډيز:

په ډېرو ټولنو کې دا وينا موجوده ده چې سړی بايد له بدو خلکو سره له ناستې ولاړې ځان وژغوري. انسان د طبيعت له مخې منونکی خوی لري. ددې لپاره چې سړی له ناوړو او بدو کارونو خوندي پاتې شي، بايد له بدانو سره خپله ناسته ولاړه کمه کړي. له پوهانو او عالمانو سره ناسته ولاړه سړی د نېکمرغۍ او له بدانو سره د بدمرغۍ خوا ته بيايي. اوس نو د هرچا خوښه چې ځان د بدمرغۍ کندې ته غورځوي او که له ځانه غوره او نېک انسان جوړوي ! ؟ غوره او نېک انسان خپله هم نېکمرغه دی او ټولنه هم ورسره نېکمرغه کېږي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې دا لوست په پوره پام ولولي او که داسې کومه ورته کيسه يې په زړه وي، نورو زده کوونکو ته دې يې ووايي.

۲ـ له لوست څخه تر لاسه شوی پند دې په خپله ژبه ووايي.

۳ـ زده کوونکي دې په پورته لوست کې د پنځه ګونو (ی) ګانو لرونکې کلمې بېلې او هره ډله دې په يو لست کې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې پام وکړي چې د لوبو اوساعت تېرۍ پرمهال له چا سره ناسته ولاړه لري.

په خپلو ملګرو او همزولو کې دې په پام کې ولري او دې ته یوه ورته کیسه دې سباته په ټولګي کې ووايي.

که خپلو اولادونو ته ادب ورزده کړئ، داکار تر هرې ورځې صدقې ورکولو غوره دی.

حضرت محمد ﷺ

که سپین اوسره یې په کور کې تل وي
چې نه یې علم نه یې عمل وي
بنیاد یې نشته اخر به خوار شي
بخت به ترکومه ورسره مل وي

عبدالقادر ختك

ښوونه او روزنه یوه لرۍ ده چې پیل یې د پلار او مور په لاسونو کې دی.

جان دیوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

عبدالقادر خان خټک: نامتو شاعر

■ د پښتو ژبې د کلاسیکو یا پخوانیو شاعرانو او لیکوالو په اړه څه معلومات لرئ؟

د پښتو ژبې په ادب کې ډېر نومیالي شاعران تیر شوي دي چې زموږ ژبه او ادب یې غني کړی دی. د شعرونو دیوانونه لري او د ادب په نورو برخو کې یې هم په سلګونو کتابونه لیکلي او موږ ته یې راپرېښي دي. د خوشحال خان خټک کورنۍ په دې لړ کې ډېر خدمتونه کړي دي. د دې لویې کورنۍ یوه څېره عبدالقادر خان خټک ده چې په دې لوست کې د هغه ژوند لیک او شعرونه لولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالقادر خټک د پښتو ژبې د ستر لیکوال او د توريې او قلم خاوند خوشحال خان خټک زوی دی. د زېږېدو نېټه يې ۱۰۶۳ هـ . ق. ده. د ژوند ښايسته ډېره برخه يې د وخت په تيارو کې پټه پاتې ده. له کوچنيوالي څخه يې په دوديزې زده کړې پيل کړی و. د عبدالقادرخان د وينا له مخې لومړنی استاد يې خپل پلار، خوشحال خان و.

د عبدالقادر خان خټک له اثارو داسې جوتيږي چې هغه لوړ علمي او ادبي صلاحيت درلود. خدایﷻ ښه استعداد ورپېرزو کړی و. پر پښتو سربېره په فارسي او عربي ژبو ډېر ښه پوهېده. عبدالقادر خان په ديني او ادبي پوهنو کې لوی لاس درلود او د همدې پوهنو تدريس يې هم کاوه.

عبدالقادر خان خټک د خپل علمي، ادبي او فرهنګي ژوند ترڅنګ سیاست ته هم لاس ورغځولی دی. د ملي او سیاسي هڅو په لړکې يې له خپل پلار، خوشحال خان سره په ځينو مشهورو جګړو کې برخه اخيستې وه.

د عبدالقادر خان خټک شعرونه تصوفي او عرفاني اړخ هم لري.

زموږ د دغه شاعر د مړينې کره نېټه څرګنده نه ده، خو د ځينو شواهدو او تاريخي پېښو له مخې يې مړينه د ۱۱۲۵هـ . ق. کال په شاوخوا کې اټکل شوې ده.

د عبدالقادر خان د اثارو شمېره د ۶۰ په شاوخوا کې ښودل شوې ده چې د اشعارو ديوان، نصيحت نامه، څلوېښت حديثونه، قصيده برده، يوسف زليخا اوګلدسته تر لاسه شوي او د ادم خان درخانۍ او د معماوو د رسالې نمونه يې اخيستل شوې دي.

د متن لنډيز:

عبدالقادر خان خټک خپلې زده کړې له خپل پلار خوشحال خټک څخه ترلاسه کړې دي. د هغه له اثارو څخه داسې جوتيږي چې هغه يو پوه او د ادبي واک او ښه استعداد خاوند و. په فارسي او عربي ژبو ډېر ښه پوهېده. عبدالقادر خان په ديني او ادبي پوهنو کې لوی لاس درلود او د همدې پوهنو تدريس يې هم کاوه. نوموړي زيات شمېر کتابونه ليکلي يا ژباړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عبدالقادر خټک د شعر دغه ښکلې ولولئ:

غزل

مه شه خوښ د پادشاهۍ په تخت ختلو
همېشه يې غم کوه د پرېوتلو
چې مو اوس کړې په مظلومو رډې رډې
غافل مه شه ددې سترګو د وتلو
چې پېشه يې همېشه دل ازاري وي
د هغو مخونه نه دي د کتلو
ځکه تل کړې په زردوزو جامو کبر
چې غافل يې د کفن د اغوستلو
د اجل د سورو تاخت ناګهاني دی
چې هيڅ کور يې نه خلاصيږي له نتلو
هغه زړه عبدالقادره چې مرده وي
په ګوګل دننه نه دی د ساتلو

فعاليتونه

زده کوونکي دې:

- په خپل وار پورته شعر په ډېره ښه او ادبي ژبه و وايي. (ديکلمه دې يې کړي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د لوست نوي لغتونه وار په وار په مناسبو او معنا لرونکو جملو کې وکاروي.
- دا بيت په خپله ژبه معنا کړي:

مه شه خوښ د پادشاهۍ په تخت ختلو
همېشه يې غم کوه د پرېوتلو

- دا بيت په نثر واړوئ:

چې مو اوس کړې په مظلومو ردې رډې
غافل مه شه ددې سترګو د وتلو

- و وايي چې له ګلستان څخه پر پښتو د ژباړل شوي کتاب نوم څه شی دی او چا ژباړلی دی؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه د پورته شعر درې، درې بيته په روانه ژبه په نثر واړوي او سبا دې يې د نورو ترمخه په ټولګي کې و وايي.

شاعران د ارزښتمنو او ښو انسانانو د سر پګړې دي.

ټاګور

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

دوديزې لوبې

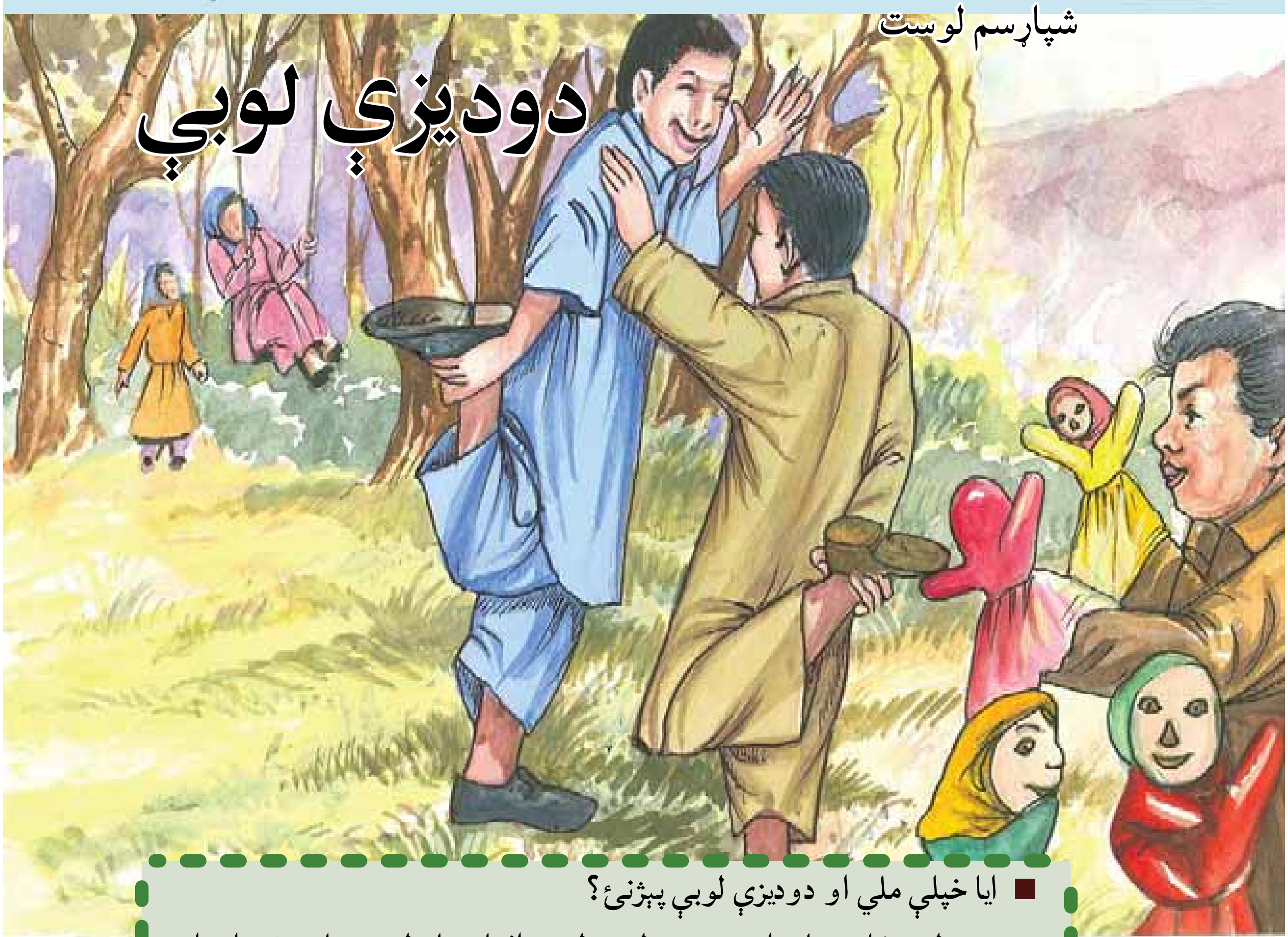

■ ايا خپلې ملي او دوديزې لوبې پېژنئ؟

هر ولس ځانته ملي او دوديزې لوبې لري. افغانستان له دې پلوه خورا بډای دی. په هېواد کې پرتې سيمې د خپل جغرافياوي اوتاريخي مخينې له مخې بېلابېلې لوبې لري. د هېواد په شمال کې وزلوبه خورا مينه وال لري، په داسې حال کې چې سانګې وهل د هېواد په سويلي ولايتونو کې خورا اوږد تاريخ لري. همداسې غېږې نيول، خوسی کول اونور بيا د هېواد په ډېرو سيمو کې ترسره کېږي. زياتره دا لوبې د ژمي په موسم کې کېږي.

■ د هېواد په دوديزو لوبو پوهېدل څه ګټه لري؟

لوبې او سپورت یا بدني روزنه د یوې ټولنې د عمومي روزنې یوه برخه ده. د بدني روزنې له لارې د ټولنې د غړو روغتیایي حالت ښه کېږي او یوه روغه او سالمه ټولنه رامنځته کېږي. په سالمه ټولنه کې بدن او دماغ وده کوي. له بدني او دماغي یا فکري ودې پرته یوه ټولنه پرمختګ نه شي کولای.

بدني روزنه زموږ په هېواد کې خورا لرغونی تاریخ لري او لکه د نورو لرغونو ارزښتونو او معیارونو په څېر موږ ته راپاتې ده. په دې لوبو کې داسې لوبې هم وي چې نه یوازې د وخت د تېرولو او تفریح لپاره ورڅخه کار اخیستل کېده، بلکې د جګړو پرمهال هم ډېرې ګټورې وې. دا لوبې لا تراوسه د هېواد په بېلا بېلو سیمو او کلو باندو کې دود دي. له عادي ورځو پرته د اخترونو او د نوي کال په رادبره کېدو زیاتره دا لوبې په ډېرې مینې او لیوالتیا ترسره کېږي. پر دې برسېره زموږ په هېواد کې داسې لوبې شته چې د ماشومانو له خوا سرته رسیږي، لکه پټ پټانی، مشوانی یا خطکان، غوز لوبه او داسې نورې سیمه یېزې او کلیوالي لوبې.

د لویانو په لوبو کې د اس ځغلول، تیره اچول، خوسی، سانګې وهل، وزلوبه او نور شامل دي.

د اس ځغلول

د اس ځغلول زموږ په هېواد کې لرغونی تاریخ لري. دا لوبه له میلاد دمخه زموږ د هېواد په ډېرو سیمو کې دود وه. زرګونه کلونه وړاندې د لویو قبیلو مشرانو د اسونو ګلې لرلې. په تېرو وختونو کې د اس سپرلۍ او له اس څخه ګټه اخیستل په پوځي تشکیلاتو کې هم یو مهم ځای درلود. دا کار په بلخ، کندوز، تخار او جوزجان کې اوس هم دود دی او ډېره ګټه ترې اخیستل کیږي.

تیره اچول

دا لوبه په ټول افغانستان، په تېره بیا په ختیځو ولایتونو کې ډېره دود ده. په دې لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هغه ځوانان ډېره برخه اخلي، چې عمر يې د ۱۵ او ۳۵ کلونو ترمنځ وي. ددې لوبې د لوبغاړو شمېره دوه تنه يا له دو و څخه زياته وي او زياتره د پسرلي په موسم کې تر سره کيږي. په دې لوبه کې يوه داسې تيږه ټاکل کيږي چې وزن يې د هغوی د عمر په تناسب وي. بيا يو ارت ميدان ټاکي او په ټاکلي ځای کې يوه کرښه کاږي چې له هغې څخه مخکې ولاړ نه شي. له هغې وروسته د تيږې په اچولو پيل کوي. دا کار په نوبت تر سره کيږي او هر هغه څوک چې تر نورو يې تيږه وړاندې اچولې وي، د لوبې گټونکی اعلانيږي.

خوسی

خوسی يوه په زړه پورې لرغونې لوبه ده. دا لوبه د پښتنو په سيمو، په ځانگړې توگه په ختيځو ولايتونو کې ډېره دود ده. دا لوبه د مازيگر پر مهال او زياتره د پسرلي په وخت کې ترسره کيږي. د لوبې د ترسره کولو لپاره يو لوی او ارت ميدان ټاکل کيږي. لوبه د دو و ځلور کسيزو يا پنځه کسيزو ډلو له خوا پرمخ وړل کيږي. د لوبو له ډلې څخه يو، يو تن د لوبې د مير يا مشر په توگه ټاکل کيږي. د ميدان په يوې څنډې کې پنځوس متره وړاندې يو ځای د پتخې يا (پتې) په نوم ټاکي. لوبه داسې تر سره کيږي چې دواړه ډلې يو له بل څخه جلا يو د بل مخامخ ودريږي. يو، يو تن غښتلی هلك د پتخې په ځای کې ولاړ وي. د دواړو ډلو غړي خپلې ښي پښې شاته کاتوي او په کيڼ لاس يې گوتې ټينگې نيسي. د لومړی ډلې غړي هڅه کوي ځانونه پتخې ته ورسوي، خو د مقابلې ډلې لوبغاړي يې مخه نيسي. لوبه تر هغې پورې روانه وي چې يا ټول غړي وسوځي او يا ځانونه پتخې ته وررسوي.

سانگې وهل يا د نېزې وهل

د هېواد له لرغونو لوبو څخه يوه هم د سانگې وهل دي. د سانگې له وهلو څخه اريايانو د جنگي الې په توگه کار اخيست. د نېزې کښتنی برخه د اوسپنې په تېره سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښل شوې وي. دا لوبه د تکړه او غښتلو ځوانانو له خوا په غښتلو او چابکو اسونو ترسره کیږي. ددې لوبې لپاره لوی میدان ټاکل کیږي. وروسته په دې میدان کې د یو، یو متر په واټن درې ځایه د ۳۵ سانتي مترو په اوږدوالي لرګين موږي په ځمکه کې ټك وهل کیږي. وروسته تقریبا د دوو سوو مترو په لیرې والي یو ځوان د اس په سپرلۍ ډیر چابك د موږو په لور راځغلي. کله چې موږو ته نژدې کیږي، خپل ځان د اس پرشا یوې خوا ته کږوي او نیزه په ښی لاس د موږي په لور برابروي، تر هغې چې موږی د نېزې په واسطه له ځمکې څخه راوباسي. په دې وخت کې دوه تنه ډولچیان ډولونه وهي. کله چې اس د موږي په لور ځغلي د ډولونو غږ د هرې شیبې په تېرېدو تیزیږي. کله چې موږی د نیزې په څوکه پورته شي د ډولونو شور او زوږ لا پسې مست اوزیات شي. که موږی خطا شي د ډولونو غږ کرار او په عادي توګه وهل کیږي. په دې توګه د لوبې ګټونکی او بایلونکی اعلانیږي.

دا لوبه په غزني او کټواز کې ډېر دود ده او زیاتره د جشنونو، ودونو او میلو پر مهال ترسره کېږي. دغه راز دا لوبه په مزارشریف او هزاره جاتو کې ډېر مینه وال لري او کله ناکله دا لوبې جوړوي.

وزلوبه

وزلوبه د افغانستان یوه ډېره لرغونې لوبه ده. ډېر خلك یې مینه وال دي. ددې لوبې تاریخ د مقدوني سکندر د یرغلونو په تاریخ پورې تړي. داسې هم ویل کیږي چې اربابي پهلوانانو به د دښمن پر لښکر باندې یرغلونه کول او د هغوی له عسکري ځایونو څخه به یې ژوندي، ژوندي خلك له ځان سره په اسونو وړل چې بیا وروسته یې د یوې لوبې بڼه غوره کړه. دا لوبه د هېواد په شمالي برخو کې رامنځته شوې، له دې امله د بلخ، سمنګانو، جوزجان، بدخشان، تخار، کندوز، بغلان، فارياب او پروان په ولایتونو کې ډېره دود ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې لوبې لوبغاړي ته (چاپ انداز) یا (پهلوان) وایي. لوبه په یو حلال شوي خوسي ترسره کېږي. د خوسي خېټه تر حلالولو وروسته پاکوي او د ۲۴ ساعتونو لپاره په اوبو کې اچول کېږي چې پوستکی یې ټینګ او ښه کلك شي. د خوسي وزن د ۳۰_۴۵ کیلوګرامو په اندازه وي.

د وزلوبې لپاره د نورو لوبو په څېر یو ارت میدان ټاکل کېږي. په هغې کې د جګولو دایره، د حلال دایره او بیرغ په څرګند ځای کې په نښه کېږي. لوبغاړي په دوو ډلو یا ټیمونو لوبه کوي. خوسی د جګولو په دایره کې اچول کېږي او بیا ټول چاپ اندازان ترې راتاوېږي. هر یو هڅه کوي، چې خوسی له ځمکې راجګ او د میدان په بلې برخې کې یې د بیرغ ترڅنګ د حلال په دایره کې واچوي. له بیرغ څخه د خوسي راتاوول یوه نومره لري او د حلال په دایره کې یې اچول دوې نومرې لري.

دا لوبه کله کله د دوو او کله د زیاتو ډلو له خوا تر سره کېږي. که د دوو ډلو ترمنځ وشي، نو د لوبغاړو شمېره لس، لس تنه وي، خو د زیاتو ډلو د ګډون پر مهال د هرې ډلې د لوبغاړو شمېر پنځه، پنځه تنه وي. دا لوبه ډېره ستونزمنه او د ټيپ کېدا او ان کله ناکله د مرګ خطر ورسره ملګری وي.

د متن لنډیز:

زموږ هېواد تاریخي دودیزې لوبې لري. هره یوه یې ځانته خپل ارزښت لري. دا لوبې په بېلا بېلو سیمو او بېلابېلو موسمونو کې ترسره کېږي. وزلوبه، څانګې وهل، تیره اچول، خوسی او نورې په زړه پورې لوبې دي. په دودیزو لوبو کې زیاتې ګټې پرتې دي. د بدني روزنې له لارې بدن پیاوړی کېږي، ښه اخلاق په انسان کې وده کوي، انسان د ټولنې ارزښتمن غړی کېږي. همدارنګه په ملي کچه د ملي وحدت، ورورګلوۍ او یو والي د ودې او پراختیا لپاره خورا ارزښت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې پر پنځوډلو وویشل شي:

- لومړۍ ډله دې د اس ځغلولو،
- دویمه ډله دې د تیرېږ اچولو،
- درېمه ډله دې د خوسي،
- څلورمه ډله دې د ځانګي وهلو، او
- پنځمه ډله دې د وزلوبې په اړه خپل معلومات د ټولګي په وړاندې و وايي.

۲ـ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځوابونه و وايي:

- بدني روزنه د نیکو اخلاقو په پراخولو کې څه ګټه لري؟ بیان یې کړئ.
- د بدني روزنې ټولنیزې ګټې کومې دي؟
- بدني روزنه زموږ روغتیا ته څه ګټه لري؟

۳ـ زده کوونکي دې په متن کې خاص نومونه، عام نومونه، مفرد او جمع نومونه په ګوته او په بېلو بېلو لیکو کې دې یې ولیکي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې له خپل پلار، تره یا بل خپلوان څخه پوښتنه وکړي چې د هغوی د ځوانۍ په وخت کې کومې کومې لوبې په کوم کوم موسم کې ډېرې دود وې. زده کوونکي دې پخپلو کتابچو کې د دغو لوبو په اړه له هغوی څخه معلومات ولیکي او سبا ته دې په ټولګي کې پرې خبرې وکړي.

هانس کرستین اندرسن
Hans Christian Anderson

- له ملي او نړیوالو ادبي څېرو څخه د چا نومونه اخیستلی شئ؟

د ملي او ولسي ادبي څېرو په څنګ کې د نړیوالو ادبي څېرو او د هغوی د ژوند لیك او ادبي اثارو پېژندنه زیات ارزښت لري. زده کوونکي د هغوی له ژوند لیك څخه اغېزمن کیږي او همدارنګه یې له ادبي اثارو څخه خوند اخلي او په ځان کې د استعداد او پیاوړتیا فکراو سوچ ورسره پیدا کیږي چې که وکړای شي، یوه ورځ هغوی هم دغه کچې ته ورسېدای شي. موږ دلته په دې لړۍ کې د هانس کرستین اندرسن لنډ پېژندلیك او د کیسو یوه بېلګه راوړې ده. اندرسن کوچنیانو ته د کیسو په لیکلو کې خورا مشهوره نړیواله ادبي څېره ده.

- ایا د اندرسن نوم مو اورېدلی دی؟
- ولې موږ د نړیوالو ادبي څیرو ژوند لیک لولو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

هانس کرستین اندرسن (۱۸۰۵ – ۱۸۷۵ م.) ډنمارکي شاعر او کیسه لیکونکی و. پلار یې موچي و. هانس د ځوانۍ عمر په بېوزلۍ کې تېر او یو متفکر او حساس ځوان ترې جوړ شو. په ۱۴ کلنۍ کې یې پلار مړ شو او مور یې بل مېړه وکړ. نوموړي له ستونزمن ژوند سره سره یوه غندونکې منظومه قطعه ولیکله. دې کار هغه ته زيات بریالیتوب وربه برخه کړ. اندرسن ډېر داستانونه او کیسې ولیکلې چې زیاتره یې کوچنیانو ته لیکل شوي دي. اندرسن نه یوازې د ډنمارك له نومیالیو لیکوالو څخه ګڼل کېږي، بلکې د نړۍ له سترو لیکوالانو څخه هم شمېرل کېږي.

دلته د هانس کرستین اندرسن د ((شهزادګۍ او نخود)) او ((بلبل او سور ګل)) د کیسو دوه پښتو ژباړې راوړو.

شهزادګۍ او نخود

په پخوا زمانو کې یو شهزاده و. شهزاده غوښتل په یوې ښې او بډایې کورنۍ کې واده وکړي. ددې کار لپاره یې ډېرو لرو اونږدې سیمو ته سفرونه وکړل.

شهزاده په خپلو سفرونو کې له بېلا بېلو کورنیو سره ولیدل، خو د هغوی په کورنیو کې یې د ځان وړ او مناسبه نجلۍ ونه موندله. په پای کې یې د واده فکر له سر څخه وایسته او خپل هېواد ته راستون شو.

په یوې توپاني شپې کې چې برېښنا تول هسك روښانولو او ډېر سخت باران ورېده، د شهزاده د پلار (پاچا) د ماڼۍ د دروازې ټکول تر غوږه شول. پاچا وارخطا شو اوله ځایه جګ شو. خپل خدمتګار ته یې وویل چې لاړ شي او د ماڼۍ دروازه پرانیزي او وګوري چې په دې شپه کې څوك دروازه ټکوي؟ کله چې خدمتګار دروازه پرانیستله، ویې لیدل چې یوه نجلۍ باران لمده کړې او له سر او مخ څخه یې اوبه روانې دي. نجلۍ راننوته. هغه دومره لمده شوې وه چې په هرځای کې به درېده، هغه ځای به لمدېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکې ترې وپوښتل: ((ته څوك يې؟))

نجلۍ ځواب ورکړ: ((ستاسو دګاونډي هېواد د حاکم لور.))

ملکې او پادشاه يوبل ته وکتل. ملکې په ورو وويل: ((زه هغه نن شپه ازمايم او معلوموم يې چې هغه رښتيا وايي او رښتيا هم شهزادګۍ ده او که نه؟))

وروسته نو پرته له دې چې چاته ووايي، خپلې کوټې ته لاړه. خپله بستره يې لرې کړه او يو نخود يې په بستره کې کېښود. بيا يې د بڼکو يو توشك په هغې هوار کړ. خپلو خدمتګارانو ته يې وويل هغه نجلۍ دې کوټې ته راولي او ورته دې ووايي چې په دې بسترې کې ويده شي.

سهار د وخته چې شهزادګۍ له خوبه را پاڅېده، نو ملکې ترې وپوښتل: ((ايا بېګا دې سم خوب وکړ؟))

نجلۍ په ځواب کې وويل: ((نه، بېګاه هيڅ خوب رانغی. ځای مې ښه نه و. ډېره خرابه شپه مې تېره کړه.))

پادشاه اوملکه د نجلۍ له ځواب څخه ډېر خوشحاله شول. هغوی پوه شول، دا هغه نجلۍ ده چې هغوی ورپسې ګرځي. ځکه يوه حساسه او ځيرکه نجلۍ کولای شي تر توشك لاندې يو نخود وپېژني.

پادشاه او ملکې خپل زوی خبر کړ چې يوه مناسبه نجلۍ يې ورته موندلې ده. هغه په خپلو پښو دې ماڼۍ ته راغلې ده. له هغې وروسته شهزاده له هغې نجلۍ سره واده وکړ. هغه نخود يې په مناسب ځای کې د يو يادګار په توګه کېښود او کله به يې چې هغې ته کتل، هغه باراني شپه به يې يادېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلبل او سور ګل

په ټولو ختيځو اشعاروکې د بلبل او د ګل د مينې خبرې کيږي، ځکه چې د شپې په توره تياره کې سندر بول بلبل د خپل خوشبويه ګل لپاره سندرې وايي.

ما (ازمير) ته په ځېرمه پرتو لوړو سيمو کې، چې ښاروان پکې خپل اوښان مخکې کړي وو، يو سور ګل وليد. وحشي کوترې د اسمانڅکو ونو په څانګو او ښاخونو کې لاندې باندې الوتلې او بڼکې يې د سپينو زرو په څېر ځلېدې. کله به چې پرې د لمر وړانګې لګېدې نو د مرغلرو په څېر به بربښېدې.

د سور ګل د بوټې په منځ کې يو ګل و، چې تر نورو ګلانو ډېر ښکلی و. يو بلبل د هغې تر څنګ ناست و او خپل خوږ او درد يې ورته غږولو. خو سور ګل چوپ و. ان يو څاڅکی شبنم يې د خواخوږۍ د اوښکو په توګه له پاڼو څخه نه څڅېده. ګل د يوې تيږې په سينې پرېوتی و. سور ګل و ويل: ((هومر، د نړۍ تر ټولو ښه شاعر دلته ويده دی. زه خپل عطر ترې ځاروم او که توپان پاڼې پاڼې کړم، د هغه پرمخ يې شيندم. د نړۍ ستر سندربول دلته خاورې شوی او ما له دې خاورې څخه سر راپورته کړی دی. زه دهغه د قبر يو سور ګل يم. داسې مغرور او ښکلی ګل چې تا بېوزلي بلبل ته نه غوړېږم.)) بلبل غمګين شو اودومره سندرې يې و ويلې چې په ځمکې ولوېد او مړ شو.

يو سوداګر له اوښانو سره هلته ورسېد. د سوداګرکوچني زوی مړ مرغه وموند او د ستر شاعر د مړي ترڅنګ يې ښخ کړ. باد سور ګل وښوراوه. شپه راغله. سور ګل خپلې پاڼې له ځانه راټاوې کړې چې تود شي. يوه ډله بهرنيان هلته راغلل. د هغوی په ډله کې د شمال يو شاعر و. هغه ګل وشکولو او د خپل کتاب په پاڼو کې يې کېښود او د نړۍ بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخې، یعنې خپل هېواد ته یې یوړ. سور ګل له غم او کړاو څخه مړاوی شو او د کتاب د پاڼو په منځ کې ویده شو. کله چې هغه شاعر خپل هېواد ته ورسېد، کتاب یې پرانیست او ویې ویل: ((دا ګل مې د یو ستر شاعر له قبر څخه شکولی دی.))

سور ګل دا ټوله کیسه په خوب کې لیدلې وه. کله چې له خوب څخه پاڅېد، د یخ باد د لګېدو له امله یې یخني وشوه او له پاڼو څخه یې یو څاڅکی شبنم د شاعر په قبر ولوېد. کله چې لمر سهار خپل سر ځمکې ته راهسك کړ، سور ګل له پخوا څخه ډېر ښکلی برېښېده. توده ورځ وه او ګل په خپل تود هېواد، اسیا کې و. د پښو غږونه واورېدل شول. څو تنه بهرنیان هغې خوا ته راروان وو. د هغوی په منځ کې د شمالي سیمې یو شاعر و. هغه ګل وشکولو، مچې یې کړ او خپل هېواد ته یې یوړ.

ګل لکه مومیایي بدن د شاعر په کتاب کې پروت و. هر کله چې به شاعر خپل کتاب پرانیسته، ویل به یې: ((د سترشاعر د قبر ګل))، بس هغسې چې یې په خوب کې لیدلی و.

د متن لنډیز:

هانس کرستین اندرسن په یوې بېوزلې کورنۍ کې زېږېدلی دی. پلار یې موچي و. د کوچنیوالي او ځوانۍ عمر یې په ډېره تنګسه کې تېر کړی دی. نوموړی د خورا تېز فکر خاوند و. له ستونزو سره سره یې خپله هیله له لاسه ور نه کړه. د غندلو یوه منظومه یې ولیکله. دې منظومې د هغه بخت راوېښ کړ او له دې لارې د خلکو په خولو کې ولوېد. اندرسن ډېرې کیسې او داستانونه ولیکل چې زیاتره برخه یې کوچنیانو ته لیکل شوې ده. اندرسن نه یوازې په ډنمارك کې چې د هغه اصلي ټاټوبی دی، مشهور دی، بلکې په نړۍ کې له سترو لیکوالو څخه ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- ایا تاسو تر دې دمخه د اندرسن کومه کیسه لوستې؟ که هو نو نوم یې واخلئ.
- د اندرسن د ماشومتوب او ځوانۍ عمر څنګه تېر شوی دی؟
- ایا د ژوند له تېرلو ستونزو اوتنګسو سره سره یې خپله هیله له لاسه ورکړې وه؟
- ایا د اندرسن د ((شهزادګۍ اونخود)) کیسې درته خوند درکړ؟

۲- زده کوونکي دې په پورته لوستکې خاص نومونه په یو لست اوعام نومونه په بل لستکې ولیکي او یو له بل سره دې مقابله کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د خپلې تجربې له مخې او یا هم د مور او پلار په مرسته یوه کیسه ولیکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو ترمخه ولولي.

يوازې هیله شرط نه دی، د هغې د لاسته راوړنې لپاره هڅه او هاند هم شرط دی.

هانس کرستین اندرسن

اتلسم لوست

د مطالعې ارزښت

■ تاسو له مطالعې خوند اخلئ؟

په تېرو لوستونو کې مو د زده کړې په اړه یو څه ولوستل. دلته د مطالعې په اړه غږېږو. مطالعه لوستلو ته وايي. کېدای شي دا لوست د یو کتاب، یوې ورځپاڼې یا یوې مجلې متن وي، یوه کیسه وي یا بل کوم یو روزنیز مطلب. مطالعه نور ډولونه هم لري. لیدل او مشاهده کول هم د مطالعې برخه ده. انسان لکه څنګه چې د خپل بدن د ودې لپاره خوړو او ورزش ته اړتیا لري، همداسې د فکر او ذهن د ودې لپاره مطالعې ته اړتیا لري. دا مطالعه یوازې د ښوونځي او درسي کتابونو له لارې لاس ته نه راځي، بلکې انسان باید د ذهن د لا ودې لپاره په موضوع پورې اړوند نور کتابونه او لیکنې هم ولولي.

■ د مطالعې له لارې څه شی ترلاسه کولای شو ؟

■ مطالعه زموږ د ژوند لپاره څه ارزښت لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه یوازې په کتاب پورې محدوده نه ده. دکتابونو او لیکل شو و متنونو د لوستلو تر څنګ د خپل چاپېریال او په هغې کې د پرتو شیانو په هکله سوچ کول هم د مطالعې یوه برخه ده. د بېلګې په توګه، غرونه، سیندونه، سمندرونه، ځنګلونه، طبیعي منظرې، لمر، سپوږمۍ او ستوري او داسې نور شیان زموږ شاوخوا ته پراته دي. په دې هکله سوچ کول چې دا ټول د انسان د ګټې او خدایي نظام د ټینګښت په موخه رامنځته شوي او هر یو زموږ په ژوند مستقیمې او یا غیر مستقیمې اغېزې لري. که په دوی کې یو یا ټول نه وای، څه به پېښ شوي وای او زموږ پر ژوند به یې څه ډول اغېزه کړې وای.

مطالعه یو مهارت او وړتیا ده او د مینې له لارې په انسانانو کې پیدا کېږي. د نړۍ ټولو پوهانو او لیکوالو، نوښتګرانو (مخترعین) اونورو د خپلې ژورې مطالعې له لارې ناپېژندل شوې او تر ځمکې لاندې پټې خزانې او سرچینې د بشر د خدمت لپاره چمتو کړې دي.

په ورځپاڼو، مجلو او نورو مهالنیو خپرونو کې ګډون او د هغو لوستل سړی په هېواد کې دننه او له هېواده بهر له ورځنیو پېښو څخه خبروي. د ناولونو، کیسو او داستانونو لوستل د انسان فکري ځواك غښتلی کوي. د دیني او مذهبي کتابونو لوستل او مطالعه سړی له دیني موضوعاتو سره اشنا کوي. د رادیو او تلویزیون د روزنیزو او علمي خپرونو اورېدل او لیدل سړی په فکري لحاظ بډايوي. د تفریحي فلمونو ننداره د سړي دماغ پیاوړی کوي او ستړیا یې له منځه وړي.

د مطالعې د هر اړخېزو ګټو په پام کې نیولو سره باید موږ خپل وخت وزګار تېر نه کړو. تل مو کتاب په لاس کې وي. هرځای چې وي، ددې وخت لرو چې کتاب ولولو، د خپل شاوخوا په هکله فکر وکړو او د هر څېز په باره کې له ځان څخه پوښتنې وکړو. وخت لکه سره زر دی اوهیڅوك سره زر وړیا له لاسه نه ورکوي. مطالعه ټاکلی ځای او وخت نه لري. په هر وخت او هرځای کې کولی شو، یو څه شی ولولو. که سرویس ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګې په لار واوسو، که په موټرکې واوسو، که په کورکې واوسو یا بل هر ځای، د مطالعې لپاره وخت او فرصت لرو، باید له لاسه یې ورنه کړو. یوازې هغه مهال چې له انسان سره پاتې کېږي، هغه د مطالعې مهال دی او بس.

مطالعه او لوست هم د ژوند د مهمو موضوعګانو په څېر ټینګ هوډ او عزم ته اړتیا لري. د دې کار لپاره باید خپل کارونه ښه پلان کړو او مطالعې ته زیات وخت ورکړو. دا یو حقیقت دی، موږ هغه کارونه ښه سرته رسولای شو چې مینه ورسره ولرو.

په لوست او مطالعې کې باید خپل حواس په کار واچوو. په تېره بیا غوږ او سترګې د موضوعګانو په درک کې ځانګړې ارزښت لري. د اورېدو له لارې کولای شو د لوست مفهوم پیدا کړو. ښه به دا وي چې د فورمولونو او لغاتو د یادولو پر ځای د هغوی شکل او بڼې حافظې ته وسپارو او محتوا یې په یاد کړو.

د متن لنډیز:

مطالعه د انسان ذهن پیاوړی کوي. هغسې چې ورزش بدن پیاوړی کوي، هغه شان مطالعه د انسان ذهن او فکر پیاوړی کوي. هرکتاب، مجله یا د لوستلو بل کوم څیز چې په هرځای او هر وخت کې په لاس راغلل، باید ویې لولو. وایي، هر کتاب په یو وار لوستلو ارزي. د ژوند ټولې علمي اړتیاوې په درسي کتابونو کې نشته. دا کتابونه تاسو ته د زده کړې لارې چارې درښیي او همدغه لارې دي چې تاسې پرې خپله پوهه له نورو کتابونو څخه تر لاسه کوئ. باید تل مطالعه وکړو او یوه شېبه هم بېکاره تېره نه کړو. درسي کتابونه لکه د څراغ په څېر دي او موږ ته نور ګټور کتابونه ښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو تشریحي ځوابونه و وایي:

- ایا د مطالعې لپاره ټاکلی وخت او ځای شته ؟ بیان یې کړئ
- ایا له مطالعې پرته انسان خپله پوهه پراخولی شي ؟ څنګه ؟ بیان یې کړئ.

۲ـ د لاندې جملو خالي ځایونه په مناسبو کلمو پر پنسل ډک کړئ:

- مطالعه یو مهارت او .... ده.
- .... د انسان فکر او ذهن پیاوړی کړي.
- هر کتاب یو وار په .... ارزي.

۳ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د مطالعې په اړه دوې، دوې دقیقې خبرې وکړي او نور زده کوونکي دې ترینه د موضوع په اړه پوښتنې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپل کور کې د مطالعې لپاره د کور د غړو په مرسته یو کتاب یا مجله یا کومه ورځپاڼه وټاکي او په بله ورځ دې نورو زده کوونکو ته د هغه د مطالعې د ګټو په اړه خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

د یووالي ګټه

■ تاسې د یووالي په خوند پوهېږئ؟

د یووالي او اتفاق په اړه مو په تېرو ټولګیو کې یادونه کړې ده. دلته په لنډ ډول یوه کیسه چې پکې په عملي ډول د یووالي خوند نغښتی دی، لولو. یووالی له کورنۍ نه نیولې تر یو هېواده ډېر ضروري دی. څنګه چې یوه وړه کورنۍ د بې اتفاقۍ له کبله خرابېږي همدارنګه یو هېواد هم د خپلو وګړو له بې اتفاقۍ څخه ډېر زیان مومي.

■ تاسو د یووالي د ارزښت په اړه څه معلومات لرئ؟

■ د یووالي ګټه څه ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي، یوه ورځ د کوترو یو سېل راغی او په یوې کروندې کې کښېناستې. هلته د غنمو دانې پرتې وې. یوې کوترې ولېدلې، ورو الوته، دانو ته کښېناسته او په ټولو یې پیل وکړ. نورې کوترې هم ورپسې ورغلې او په دانو ټولو لګیا شوې. کله چې په دانو مړې شوې، د الوتلو تکل یې وکړ. څو کوترې په دام کې نښتې وې، وانه الوتلای شوې. هرې یوې شتنکې وهلې چې ځان خلاص کړي، خو څه یې لاس ته رانغلل.

په دوی کې یوه هوښیاره کوتره وه، ویې ویل: ((هغه وخت چې موږ دا خوندورې دانې لېدلې وې، باید فکر مو کړی وای چې دا دانې چا او د څه لپاره اچولې دي. که مو فکر کړی وای په دې کړاو به اخته شوې نه وو. اوس هم باید یو فکر وکړو، کېدای شي ځانونه خلاص کړو. لږه دمه وکړئ، کله چې ما وویل نو ټولې په یو دم له ځایه پورته شئ.))

ښکاري چې لږ څه وړاندې ناست و، ویې لیدل چې کوترې په دام کې نښتې دي، ورمنډه یې کړه. په دې وخت کې هغې هوښیارې کوترې د پورته کېدو امر وکړ. ټولې یو دم له ځمکې پورته شوې. دام یې له ځان سره په هوا کړ او لاړې.

ښکاري چې دا حال ولید د کوترو په لور یې ورمنډه کړه. لږه شېبه وروسته یې کوترې له سترګو پنا شوې. د ښکاري تمه پرې شوه او سترې ستومانه راستون شو.

د متن لنډیز:

کوترې وږې وې. د دانو خوړلو لپاره په یوې کروندې کې کښېناستې. په دانو خوړلو یې پیل وکړ. خبرې نه وې چې ښکاري ورته دام ایښی و. دانې یې ټولې کړې، مړې شوې، غوښتل یې چې والوزي. یو څو کوترې والوتې، خو نورې په دام کې نښتې وې. په پاتې شوو کوترو کې یوه هوښیاره کوتره وه. یوه لاره یې وسنجوله. ټولو ورسره ومنله. په یو غږ والوتې. دام یې له ځان سره په هوا او ځانونه یې د ښکاري له منګولو څخه وژغورل. دا د یووالي او اتفاق برکت و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندونه

سپل: د مرغیو، کوترو یا نورو الوتونکو لویې ډلې ته سپل وایي چې په هوا کې له یو ځای څخه بل ځای ته ځي.

شتنکې: د لاس او پښو وهلو حالت ته شتنکې ویل کیږي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه و وایي:

- کوترې ولې کروندې ته راکښته شوې؟
- هلته یې اینبودل شوی دام ولې نه و لیدلی؟
- له دانو خوړلو وروسته یې څه وکړل؟
- ستاسو په اند له اسارت څخه د یو راوتلي ازاد ولس د بري راز په څه شي کې نغښتی دی؟
- څنګه کولای شو یو موټی او پرمختللی هېواد ولرو؟

۲ـ د لاندې هرې پوښتنې لپاره درې، درې ځوابونه درکړل شوي. تاسو یې تر ټولو سم ځواب په نښه کړئ:

- کوترې چېرته کښېناستې؟

الف: په باغ کې

ب: د ونو په ځنګل کې

ج: په کروندې کې

- کوترې ولې وانه الوتلې؟

الف: ټولې ترلې وې.

ب: په دام کې نښتې وې.

ج: ښکاري نیولې وې.

- کوترې د څه شي په برکت د ښکاري له لاسه وتې؟

الف: د ډېر مرښت په برکت

ب: د الوتلو په برکت

ج: د یووالي او اتفاق په برکت

۳ـ د زده کوونکو یوه ډله دې په پورته متن کې عام نومونه پیدا او ودې لیکي. بله ډله دې په پورته متن کې د (ی) ډولونه په ګوته کړي. دواړه ډلې دې له ټولو زده کوونکو سره په خپلو لاس ته راوړنو خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپل کلي، کور او ښار کې د اتفاق او یووالي کومه کیسه سبا ته په ټولګي کې واوروي. ښه به وي که په دې اړه په خپل کور کې له مور او پلار او خپلوانو څخه پوښتنې وکړي.

له یوه لاسه ټک نه خېژي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د سبو ګټې: ورځنۍ اړتیا

- تاسو کوم ډول سابه زیات خورئ؟

سابه د انسان د بدن د پیاوړتیا لپاره ډېر ارزښت لري. په سبو کې داسې ویټامینونه او معدني مالګې شته چې په نورو خوړو او ان په میوو کې نشته. ددې لپاره چې بدن مو له هر راز موادو څخه برخمن شي، باید په خپلو ورځنیو خوړو کې هرومرو سابه ولرو. هغه کورنۍ چې له سبو څخه ډېره ګټه اخلي، د هغو کورنیو په پرتله د ښې روغتیا خاوندي وي چې له سبو څخه هغومره ګټه نه اخلي.

- تاسو د سبو ګټې پېژنئ؟
- له سبو خوړلو پرته د انسان بدن په بشپړ ډول وده کولای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسانان، ځاروي، الوتونکي او په پای کې ټول ژوندي موجودات د خپل پایښت او ودې لپاره اوبو او خوړو ته اړتیا لري. ځاروي او الوتونکي هغه شی خوري چې ویې مومي. انسانان بیا هغه شیان خوري چې د بدن د ودې او سلامتیا لپاره یې ګټور وي.

د انسان بدن د وینې، هډوکو، غړو، غوښې، پوستکي او نورو د ودې او لوېدو لپاره ځانګړو موادو او خوړو ته اړ دی. د بېلګې په توګه پروتین، کاربوهایدریت، شحم، منرالونه، ویټامینونه او نور هر یو په خپل وار د انسان د بدن په ودې، غبنتلتوب، ذهني پراختیا، د هډوکو په جوړښت او نورو کې ستره برخه لري. دا مواد ټول د خوړو په یو جزء کې نشته. باید د هغوی د ترلاسه کولو لپاره بېلا بېل خواړه وخوړل شي. د بېلګې په توګه پروتین په غوښه، شېدو اوهګیو او غلو دانو، لکه لوبیا او نورو کې شته. په خوړو کې د کاربوهایدریت شتون د بدن د تودوخې او ځواك د راپیدا کېدو لامل کېږي. ټول خواړه بدن ته طاقت ورکوي، خو د ځینو شیانوخوړل د بدن طاقت ډېر زیاتوي.

کاربوهایدریت لوړه ډېر ژر پای ته رسوي. کاربوهایدریت په جوارو، وریجو، دال، کچالو، چوغندرو، ګنیو، کېلو، منېو اونورو کې په زیاته اندازه پیداکیږي. هغه خواړه چې کلسیم لري، د هډوکو په جوړولو کې مرسته کوي. دې ډول توکو ته معدني توکي وایي. همدا راز ویټامینونه د بدن د غړو په ودې او د بدن د عمومي موازنې په ساتلو کې زیات ارزښت لري. ویټامینونه په مېوو او سبو کې پیدا کېږي.

سابه زیاتره داسې توکي لري چې د بدن د ودې او پراختیا لپاره تر ټولو نورو خوړو ګټور او بډای دي. د بېلګې په توګه په سبو کې ډېر معدني مواد شته. همدا راز هغه مواد چې په ټېپرو، کاهو، کدو او ګازرو کې شته، د خوړو په نورو توکو کې نه موندل کېږي. له دې امله هر راز خواړه باید هرومرو په خپل وخت او موسم کې وخوړل شي.

که پام موکړی وي، د کلو او بانډو اوسیدونکي تر ښاري اوسیدونکو زیات روغمن او په پرتلیز ډول د اوږده عمر خاوندان وي. ددې لامل دا دی چې هغوی زیاتره سابه خوري.

ځینې سابه اومه خوړل کېږي، خو ځینې نور یې بیا پخولو ته اړتیا لري. د سبو اوبه باید د پخولو پر مهال تویې نه شي، ځکه کېدای شي ټول ګټور توکي یې له منځه لاړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خام سابه باید تر خوړلو د مخه ښه پاك شي، د پتاسو په محلول کې پرېمنځل شي او یا لږ تر لږه د لس، پنځلسو دقیقو لپاره په مالگینو پاکو اوبو کې واچول شي. گندنه، دنیا، پیاز او نور چې خام خوړل کیږي، باید هیڅکله ناپاکه ونه خوړل شي. د امکان تر حده پورې باید پر دسترخوان د نورو خوړو ترڅنگ د سبو یو ډول موجود وي چې په نورو خوړو کې له شتو توکو سره یوځای د بدن د اړتیا وړ توکي پوره کړي.

ځینې سابه د خپل ارزښت له مخې په خپل موسم کې وچېږي او بیا په هغه موسم کې خوړل کېږي چې نه پیداکېږي. په دې سبو کې شوتل، شپیشته، بینډۍ، د بادرنگو پوستکي، پیاز او رومي بانجان (باټینگر) راځي.

د متن لنډیز:

په سبوکې ډېرې گټې پرتې دي. سابه بېلابېل ډولونه لري. د معدني موادو له مخې سابه تر نورو خوړو ډېر بډای وي. په هر موسم کې بېلا بېل سابه پیداکیږي. له دې امله هر راز خواړه باید هرومرو په خپل وخت او موسم کې وخوړل شي. همدا راز هغه مواد چې په ټېپرو، کاهو، کدو او گازرو کې شته، د خوړو په نورو توکو کې نه موندل کیږي. هغه سابه چې پخېږي، باید د پخولو پر مهال یې اوبه تویې نه شي. همدا راز هغه سابه باید ښه پرېمینځل شي چې خام خوړل کیږي. په خپلو ورځنیو خوړو کې باید د شونتیا تر کچې پورې هرو مرو سابه ورگډ کړو.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځواب ووایي:

- موږ ولې سابه خورو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د سبو نه خوراك د څه شي لامل کيږي؟
- هغه سابه چې خام خوړل کيږي، ولې ډېرو پرېمنځلو ته اړتيا لري؟

۲ـ زده کوونکي دې ځواب ووايي:

- دا سمه ده چې ووايو، دا سابه مې خوښېږي او هغه نه؟
- که يو څوك په يو موسم کې د هغه موسم سابه ونه خوري، څه تاوان به يې کړی وي؟
- د سبو څو ډولونه پېژنئ؟

۳ـ زده کوونکي دې په درېو ډلو وويشل شي:

- لومړی ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پيدا او ودې ليکي.
- دويمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پيدا او هغه دې وليکي.
- درېمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (ی ګانې) پيدا او د هرې ډلې کلمې دې په ترتيب سره بېلې بېلې وليکي.

۴ـ زده کوونکي دې د لاندې جملو خالي ځايونه په مناسبو کلمو پر پنسل ډك کړي:

- د .... اوبه بايد د پخولو پر مهال توېې نه شي.
- خام سابه بايد لږ تر لږه د شلو دقيقو لپاره په .... پاکو اوبو کې واچول شي.
- په سبو کې ډېر .... مواد شته.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو ميندو په مرسته د سبو د ګټو په اړه معلومات راټول او په يو څو کرښو کې دې وليکي. همدا شان پام دې وکړي چې هغوی زياتره کوم سابه پخوي. خپل معلومات دې سبا ته په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ويشتم لوست

چاپیریال څنګه وساتو؟

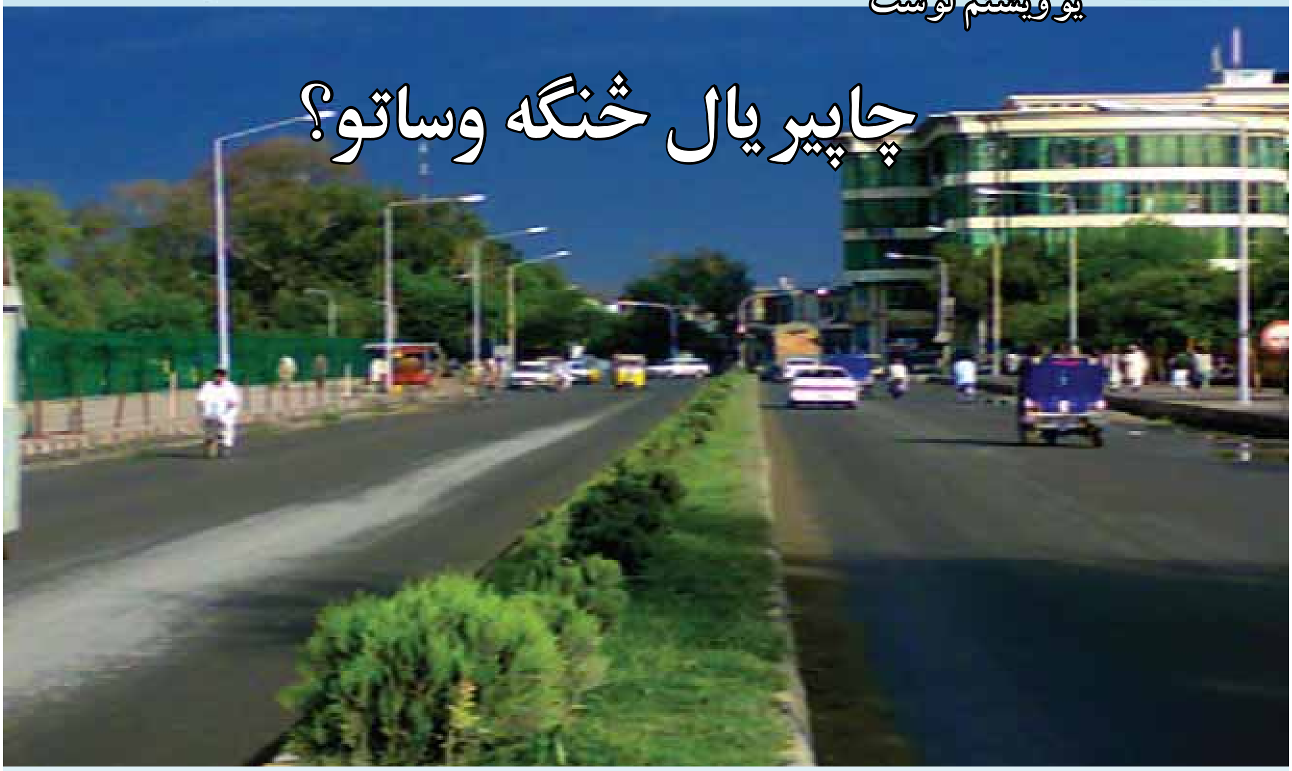

- تاسو چاپېريال پېژنئ؟

زده کوونکي بايد خپل چاپېريال د خپل تاتوبي په توګه وپېژني. د رغنده او سمبال ژوند لپاره دې هغه ته پوره پام وکړي. خپله روغتيا، بدني وده او ښکلا دې په هغه کې وګوري. د هغه په ساتنه کې دې له زړه نه هڅه وکړي. هرڅوك بايد د چاپېريال په پاك ساتنه کې خپله ونډه سرته ورسوي. دا ونه وايي چې په ما يې څه. دا په ما پورې اړه نه لري.

- که چاپېريال پاك ونه ساتل شي، څه به پېښ شي؟
- د چاپېريال د پاك ساتلو دنده د چا پر غاړه ده؟
- چاپېريال څنګه ښکلی کيږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول هغه شیان چې زموږ شاوخوا ته پراته دي او یا یې زموږ شاوخوا نیولې ده، چاپېریال بلل کیږي. په ځانګړې معنا چاپېریال د انسان د استوګنې وړ توکي، شیان او شاوخوا ځمکه او په هغې کې پراته ټول شیان دي. په عمومي معنا، چاپېریال ټوله هغه سیمه ده چې انسانان پکې اوسیږي. په دې توګه غرونه، سیندونه، ځنګلونه، کرنیزې ځمکې، دښتې د طبیعت او د بشر په لاس راغلي بدلونونه په چاپیریال کې راځي.

په دې ډول یو ته د ژوند یا استوګنې چاپېریال او بل ته عمومي چاپېریال ویل کیږي.

د استوګنې په چاپېریال کې بیا یوه کورنۍ، د هغې ګاونډ او په هغې پورې اړوند شیان شامل دي. موږ په چاپېریال کې ژوند کوو، سا پکې اخلو، د ژوند اړتیاوې ترې برابروو او د هغه پاکي او ناپاکي مو پر روغتیا باندې نېغ په نېغه اغېزه لري. له دې امله زموږ د ټولو دنده او ټینګ مسؤولیت دی چې خپل چاپېریال ښکلی کړو، پاك یې وساتو او د یوه ښه او خواږه ژوند لپاره یې چمتو کړو. که دکورونو تر څنګ مو د اوبو ویالې بهیږي، باید له اوبو څخه یې د څښلو او کارولو لپاره سمه ګټه واخلو. خځلې او ناپاکي پکې ونه غورځوو که مېوه لرونکې یا سیوري لرونکې ونې مو شاوخوا ولاړې وي، باید پالنه یې وکړو او ښاخونه یې پرې نه کړو. دکور خځلې او د خوړو پاتې شونې هرځای ونه غورځوو او په یوه سم ځای کې یې ځای پر ځای او یا یې تر خاورو لاندې کړو. د خپلو کورونو د ټتیو مخې بندې کړو او پرې نه ږدو چې انساني فضله موادکوڅو او لارو ته راووځي. دکورونو تر څنګ داسې شیان ونه سوځوو چې هوا یې خرابه شي. د ولاړو اوبو ډنډونه له منځه یوسو، چې د ډول ډول ناروغیو، په تېره د ملاریا او کالدانې د ماشو د راپیداکېدو او ډېروالي لامل کیږي. په همدې توګه د سیمې د سمسورتیا لپاره د نیالګیو په کرلو او د باغونو، تفریح ځایونو او چمنونو په جوړولو، خپله سیمه لا ښایسته او ښکلې کړو.

ځنګلونه، څرځایونه، کرنیزې ځمکې او سیندونه زموږ د ژوند د پاینښت لپاره ډېر ارزښت لري. باید په ساتنه او څارنه کې یې هر راز هلې ځلې وکړو. د ځمکې د ښویېدو د مخنیوي او ورښت لپاره ځنګلونه ډېر ارزښت لري. د بادونو د مخنیوي او له یوه ځایه

بل ځای ته د شگو د لیږدونې د مخنیوي لپاره د ونو او ځنگلونو جوړول ډېر اړین دي.

د متن لنډیز:
زموږ د استوگنې شاوخوا ته چاپېریال وایي. کور، کوڅه، سړك، باغ، ویالې، ونې، ځنگلونه او داسې ډېر نور د چاپېریال برخې دي. په چاپېریال کې موجود شیان د یو نسل مال نه دی، بلکې له هغو څخه باید راتلونکي نسلونه هم گټه واخلي. له دې امله باید دچاپېریال په ساتلو کې ډېرې هلې ځلې وکړو. د سیمې د سمسورتیا لپاره د نیالگیو په کرلو او د باغونو، تفریح ځایونو او چمنونو په جوړولو خپله سیمه لا ښایسته او ښکلې کړو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې جملې سمې کړي:
- د چاپېریال استوگنې زموږ شاوخوا ته وایي.
- ښکلې لا ښایسته خپله او سیمه کړو.
- ښکلی ځنگه چاپېریال کېږي؟

۲ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووایي:
- چاپېریال څه شي ته وایي؟
- په چاپېریال کې کوم شیان راځي؟
- چاپېریال د یو نسل مال دی، که د ډېرو؟ څرگنده یې کړئ.

۳ـ زده کوونکي دې یو په یو په متن کې راغلي نوي لغتونه د کتاب د پای له پانو څخه معنا او په جملو کې دې یې وکاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴_ د لاندې عبارتونو په مرسته نوې جملې جوړې کړئ.

دکلو او باندو طبعيت

پاکي او رڼې اوبه

شنې او سمسورې ونې

۵_ دوه شعرونه يا داسې ښکلې ادبي جملې وليکئ چې په يو کې د لمر او په بل کې يې د اوبو په هکله خبرې شوې وي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل استوګنې د چاپېريال د لا ښکلا او ښايست لپاره د خپلې خوښې يوه طرحه جوړه او په بله ورځ دې پرې د نورو زده کوونکو په وړاندې خبرې وکړي.

زده کوونکي دې لاندې جدول په کتابچه کې وليکي، د چاپېريال کلمه پيدا او په خپله خوښه دې رنګه کړي.

ا	ج	k	k	د	ر
چ	ب	k	k	و	ل
ا	پ	ى	ر	ي	ا
ط	ع	ب	ل	ن	ط
خ	ا	س	م	و	ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه اوګرامر

■ ژبه څه شی ده؟

انسانان د ژوند له هماغه لومړي پیل څخه د یو بل د پوهولو راپوهولو لپاره ژبې ته اړ وو. هغوی اړ وو چې خپل فکر یو بل ته انتقال کړي او د بل په فکر باندې ځانونه وپوهوي. ځکه یوازې د لاس او سر په اشارو د انسان فکر په بشپړ ډول بل چاته نه رسیږي. له دې امله ژبه د خپل ارزښت له مخې د انسان په ژوند کې خورا مهم رول لري. ژبه ده چې انسان پرې خپل فکر او نظر بیانوي. خپل مطلب اوغوښتنې یو بل ته وایي او همدا شان د نورو په غوښتنو پوهیږي. ژبه انسانان له ځارویو څخه بېلوي.

■ که ژبه نه وای څه به پېښ شوي وای؟

■ له ژبې پرته انسان اوسني پرمختګ ته رسېدای شو؟

د هغو کلمو او خبرو ټولګې ته ژبه ویل کیږي چې یو څوك یې بل چا ته د خپل فکر د بیان لپاره کاروي. په دې کې ټولې نښې او اشارې هم راځي چې د یو مطلب د افادې لپاره کارول کیږي.

ژبپوهان ژبه د خبرو او اشارو داسې یوه لړۍ بولي چې د یوې ټولنې وګړي یې یو له بله د پوهولو او راپوهولو لپاره کاروي او یو بل ته یې اوروي. په دې توګه ژبه د انسانانو ترمنځ د پوهولو راپوهولو یوه اله او وسیله ګرځي. وینا او خبرې کول د افکارو د څرګندولو ډېره ښه وسیله ده او له دې امله انسانان پر نورو حیواناتو امتیاز لري.

ټولې قاعدې او قوانین چې د یوې ژبې د سم ویلو او سم لیکلو په اړه خبرې کوي، د ژبې ګرامر ورته ویل کیږي.

ګرامر د یوې ژبې جوړښت د ژبې د خپلو ځانګړنو په رڼا کې څېړي. هره ژبه ځانته ګرامري قوانین او لارې چارې لري، نو ځکه د ژبې دګرامرپه لیکنه کې خپله د هماغه ژبې قواعد او اساسات غوره ګڼل کېږي.

معرفة الافغاني یو درسي ګرامر دی. پېرمحمد کاکړ دغه ګرامر په احمد شاهي دور کې لیکلی دی. پیر محمد کاکړ د پښتنو له لومړنیو لیکوالانو څخه دی چې د پښتو ژبې د لغاتو او کلمو د ټولولو فکر یې وکړ او د ژبې ابتدایي ګرامري بنې یې سره راغونډې کړې او د یوې کوچنۍ رسالې په ډول یې ولیکلې چې د ((معرفة الافغاني)) په نامه یادیږي.

پیر محمد کاکړ د احمد شاه بابا د زوی شهزاده سلېمان او دکورنۍ د نورو غړو استاد و. د معرفة الافغاني په نامه د پښتو ژبې دغه لومړنی ګرامر یې د هغه لپاره ولیکه.

پیر محمد کاکړ د خپل وخت لوی عالم او د پښتو ژبې مشهور شاعر و چې د پښتو اشعارو دیوان یې چاپ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز

ژبه د انسانانو ترمنځ د پوهولو راپوهولو وسيله ده. انسانان خپل فکر د ژبې په واسطه بيانوي. ژبه چې د انسان فکر بيانوي، له يو لړ غږونو، نښو او اشارو څخه جوړه شوې. د بېلګې په توګه د مېز نوم درواخلئ. کله چې د مېز کلمه واورېدل شي، سمدستي ستاسو ذهن ته د ميز انځور ودربږي. د مېز کلمه د مېز له جوړېدو دمخه نه وه، بلکې کله چې مېز جوړ شو، خلکو ورته د مېز نوم ورکړ او ټولو ومانه.

فعاليتونه

۱ــ زده کوونکي دې ځوابونه ووايي:

- ستاسو په اند ژبه د انسانانو تر منځ په پوهولو راپوهولو کې څومره ارزښت لري؟

- که ژبه نه وای انسانان به له کومو ستونزو سره مخامخ وو؟

۲ــ د لاندې جملو په خالي ځايونو کې اړوندې کلمې پر پنسل وليکئ:

- هره .... ځانته ګرامري قوانين او لاري چاري لري.
- .... يو درسي ګرامر دی.
- وينا او خبرې کول د .... د څرګندولو ډېره ښه وسيله ده.

۳ــ لاندې هرې پوښتنې ته درې ځوابونه ورکړل شوي، تاسو ترټولو سم ځواب په نښه کړئ:

انسانان له هماغه لومړي پيل څخه څه شي ته اړ وو؟

- له ختو جوړو شوو کورونو ته؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- لاس گاډو او ښارويو ته؟
- پوهولو راپوهولو ته؟

گرامر د يوې ژبې څه شی ترکتنې لاندې نيسي؟

- د يوې ژبې د جوړښت سيستم،
- د يوې ژبې د ويلو او اورولو ښرنګوالی،
- د يوې ژبې د نوو کلمو شمېره.

انسان خپل ذهني انځور په څه شي بيانوي؟

- د ګوتو په اشارو،
- په ژبې او بيان،
- په سمو اورېدلو.

۴ـ زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي:

- لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پيدا او ودې يې ليکي.
- دويمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پيدا او ودې يې ليکي.
- درېمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (ی ګانې) پيدا او د هرې ډلې کلمې دې په ترتيب سره بېلې بېلې وليکي.

کورنۍ دنده

که د چا يوه ژبه زده او د چا له يوې ژبې څخه ډېرې زده وي، د دوی ترمنځ توپير څه دی. زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې په دې اړه څو کرښې په کور کې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشې زیانونه

■ نشه پر ژوند څه اغېز کوي؟

نشه یو تباه کوونکی عمل دی. نشه چې په هر نامه وي او هرڅومره لږه او ساده وي، خو پای یې خورا ناوړه دی. که یو ځلې څوك په نشه اخته شو، بیا نو په ډېر کړاو ترې سری خلاصېدای شي. زیاتره ځوانان په بېلابېلو پلمو په نشې روږدي کېږي. کله ورته په پیل کې نشه یو عادي او د لوبو کار بریښي. کله د میندو او پلرونو ترمنځ چال چلن سم نه وي او په دې توګه یو ځوان نشې ته مخه کوي. کله هم د یوې کورنۍ اقتصادي کچه کمزورې وي. داسې ډېر نور لاملونه شته چې په نشې باندې د روږدي کېدو سبب کېږي.

■ ستاسو په اند به د یو نشه یي ځوان ژوند څنګه وي؟

■ څنګه کولای شئ په خپل چم اوګاونډ کې په نشې باندې د ځوانانو د اخته کېدو مخه ونیسئ؟

نشه يي توكي هغه دي چې كارونه يې د مركزي اعصابو د نظام دګډوډۍ او د روږديوالي، لتۍ او ګنګستيا لامل كيږي.

نشه يي توكي هم په طبيعي او هم په مصنوعي توګه پيدا كېږي، لكه اپين چې د كوكنارو له بوټي څخه لاس ته راځي او هم په مصنوعي او كيمياوي توګه په لابراتوارونو كې جوړېږي، لكه هيروين، مورفين، كوكاين، كودين او داسې نور. په نشه يي توكو كې ځينې يې طبي ارزښت لري او د ځينو درملو په جوړونه كې په لږه كچه ترې كار اخيستل كېږي. هغه درمل چې په جوړښت كې يې نشه يي توكي كارول كيږي. كه په لوړه كچه استعمال شي او يا د ډاكټر له اجازې پرته ترې ګټه واخيستل شي خورا زيات زيانونه را منځ ته كوي.

د نشه يي توكو استعمال او كارول خصوصاً د پېچكارۍ له لارې د انسان روغتيا ته ډېر زيانمن او خطرناك دي. پر ځينو روغتيايي زيانونو سربېره په بېلا بېلو سرطانونو، زېړي او ځېنو نورو ناروغيو انسان اخته كوي. د يو شمېر اقتصادي او ټولنيزو ستونزو لكه قتل، غلا، بيوزلي، ناوړه اخلاقو او د بشري پانګو د تباهۍ لامل هم ګرځي.

د اسلام پاك دين نشه يي توكي ناروا ګڼي ځكه چې د انسان روغتيا ته خورا زيات زيانونه لري او انساني ټولنه له تباهۍ سره مخامخ كوي. هغه كسان چې د دغو توكو په قاچاق لاس پورې كوي د انسانيت دښمنان بلل كېږي.

هغه كسان چې نشه يي توكي كاروي او ددغو توكو استعمال يې ورځنۍ عادت ګرځيدلى دى، د معتاد په نامه يادېږي. زموږ په ګران هيواد افغانستان كې هم له بده مرغه د ۱۸ ـ ۳۰ كلونو ترمنځ يو شمېر ډېر روږدي ځوانان شته، چې عام وګړي يې د پوډري (هيروييني) په نامه يادوي.

روږدي كسان په كورنۍ او ټولنه كې هيڅ قدر او ارزښت نه لري او له ټولنې څخه جلا شوي وي. خلك ورته د يو مجرم په سترګه ګوري. ځكه دوى هغه كسان دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د خپل ځان دښمنان او د ټولنې د اوږو بار دي. که چیرې ښه ځیر شو، نو جوته به شي، روږدي کسان هغه ناروغان دي چې له روږدیوالي څخه وړاندې په یو ډول روانې ناروغۍ اخته وو او یا د ژوندانه په اوږدو کې له کورنیو، ټولنیزو یا اقتصادي ستونزو سره لاس و ګریوان وو. دغه ستونزې ددې لامل ګرځیدلي، چې دغه کسان د روږدیوالي په لومو کې را ښکیل شي. دا د ټولنې د وګړو، دولتي او نا دولتي موسساتو دنده ده چې ددغو ستونزو په هکله فکر او عملي ګامونه اوچت کړي. له معتادانو سره هغه مرستې تر سره کړي چې د یو معتاد په درملنه کې اغېزمنې وي. د یو معتاد په درملنه کې مهم او غوره ټکي دادي چې نوموړي ته د یو ناروغ شخص په سترګه وکتل شي، نه د یو مجرم او ګناهګارسړي په سترګه. که چیرې معتاد سړی ونه هڅول شي او ښه سلوك ورسره و نه شي، بې له شکه به هیڅکله هم خپل دغه ناوړه عمل پرې نږدي.

د نشه یي توکو زیانونه:

د نشه یي توکو استعمال خورا زیات ځاني، روحي، ټولنیز، اقتصادي او اخروي زیانونه لري چې موږ یې ځینو زیانونو ته په لاندې ډول ګوته نیسو:

۱) د بدن دفاعي سیستم کمزوری کوي.
۲)د مرکزي اعصابو د سیستم فعالیتونه کمزوري کوي.
۳) د زړه ټکان زیاتوي.
۴) د ستوني او سږو سرطان پیدا کوي.
۵) د باصرې، شامې او ذایقې حسونه کمزوري کوي.
۶) د وینې فشار زیاتوي.
۷) د وینې کلسترول زیاتوي.
۸) د زړه د ناڅاپي دریدلو (سکتې) لامل کیږي.
۹) په معتاد سړي کې لتي او کمزورتیا را منځته کوي.
۱۰) په تنفسي سیستم کې ګډوډي رامنځته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱) روحي ګډوډي، (ستړيا، پرېشاني، ګوښه توب، په ځان باندې نه اعتماد، نهيلي...) راولي.

د متن لنډيز:

نشه يي توکي هغه خطرناك توکي دي چې د ځاني ناروغيو لکه: سرطان، نري رنځ، د زړه درېدل، زيرې او د اقتصادي او ټولنيزو ستونزو، لکه غلا، وژنې، بېوزلي او د بيکارۍ لامل کيږي. په هغې باندې اموخته کېدل ډېر اسانه دي، خو بيا ترې ځان خلاصول ډېر ستونزمن کار دی. ځوانان او تنکي ځوانان د توکو او ساعت تېرۍ په بهانه په نشه يي توکو باندې پيل کوي، خو کله چې د هغې په لومه کې ونښلي بيا نو پښېماني هيڅ ګټه نه لري. موږ بايد خپل روغ، سالم او خوښ ژوند په نشو تباه نه کړو.

څرګندونه

باصره: د ليدلو حس

شامه: د بويولو حس

ذايقه: د څکلو (خوند حس)

کلسترول: په وينه کې د غوړو شتون

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځوابونه وو ايي:

- د نشه يي توکو کارونه څه ډول زيانونه منځته راوړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د نشه يي توکو روحي او ځاني زيانونه کوم دي؟
- په نشه روږدو کسانو ته په ټولنه کې په کومه سترګه کتل کېږي؟
- قاچاق وړونکي چا ته ويل کېږي؟

۲ـ زده کوونکي دې:

- متن په پټه ولولي.
- متن ټوټې ټوټې په لوړ غږ ولولي.
- د لوست مفهوم په ساده ژبه ووايي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

لامل، توکي، له بده مرغه، لومې، دنده، سربيره

۴ـ ستاسو په اند په نشه يي توکو باندې د روږدي کېدو لاملونه څه شی دي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د (نسوارو او چلم په ګډون) د بېلا بېلو نشه يي توکو نومونه او د هغوی زيانونه وليکي او سبا ته دې په ټولګي کې ووايي.

د خدای ﷻ په ياد د ايمان بنسټ پياوړی کيږي.
ابوريحان البيروني

(c) ketabton.com: The Digital Library

لطفاً لاندې جدول په کتابچې کې رسم او د اړوندو ګڼو په کلمو يې ډک کړئ.

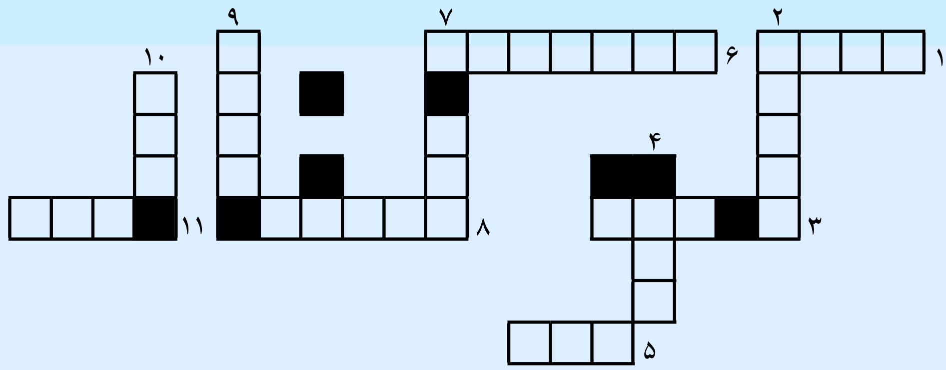

۱ـ د جرم سرته رسوونکی.

۲ـ هغه څوک چې په نشې روږدی شوی وي.

۳ـ نشه کوونکي ته کارول کيږي.

۴ـ د بدن يو غړی چې د نشه يي توکو په ډېرې کارونې له کاره لويږي.

۵ـ د نشه يي توکو په کارونې يې ژوند دې کچې ته رسيږي.

۶ـ هغه ناروغي چې د نشه يي توکو د کارونې له امله په انسان کې رامنځته کيږي.

۷ـ د نشه يي توکو د ډېرې کارونې له امله رامنځته کيږي.

۸ـ د نشه يي توکو د ډېرې کارونې له امله سړی داسې کيږي.

۹ـ د نشه يي توکو د کارونې له امله سړی دې کار ته لاس اچوي.

۱۰ـ د نشه يي توکو د کارونې موخه ده.

۱۱ـ کله چې په نشې روږدی سړی پيسې ونه لري، دې کار ته لاس اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرويشتم لوست

د ماين خطرونه
د جګړې بدغوني پاتې شونې

■ تاسو ماينونه پېژنئ؟

د افغانستان د دېرش کلنې جګړې په اوږدو کې ببلا بېلې پوځي وسلې کارول شوي، هوايي بمبارۍ شوي، راکټونه ويشتل شوي، ماينونه ايښودل شوي او د دښمن د کمزورۍ کولو او ماتولو لپاره له هر راز وسيلو څخه کار اخيستل شوی دی. د ۱۳۵۷ کال له پيل څخه تر اوسه پورې د څمکنيو ماينونو ببلابېل ډولونه کرل شوي او په افغاني خاوره کې ازمايل شوي دي. سره له دې چې يو زيات شمېر يې پاك شوي، خو لا ډېر نور يې پاتې دي. که چيرته خلک پام ونه کړي، نو د معيوبيت او مرګ ژوبلې لامل کېږي.

■ ستاسو په سيمې کې ماينونه شته؟

■ د ماينونو له خطر څخه څنګه ځانونه ژغورلای شئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان هغه هېواد دی چې زيات شمېر ماينونه او ناچاودې توکي پکې موجود دي. د اوږدو جګړو په بهير کې د ماينونو پريمانه کارونه د افغانستان د جګړو يوه ډېره ناوړه بېلګه ده. نن (۱۳۸۷ ل) د ماينونو او ناچاودو توکو له کبله هره مياشت د قربانيانو شمېره تر پنځوسو زياته وي.

ماينونه په عمومي توګه دوه ډوله دي:

- پرسونل ضد ماينونه
- د وسايطو ضد ماينونه

ماينونه هغه ځانګړي چاودېدونکي توکي دي چې له لرګيو، اوسپنې او پلاستيک څخه جوړ او دننه يې چاوديدونکي توکي اېښودل شوي دي. دا وسله د پښې يا د لاس په فشار چوي چې د انسان د ژوبلېدو او يا مرګ سبب کېږي. ماينونه بېلا بېلې بڼې او اندازې لري، د بېلګې په توګه د لوبو د شيانو په بڼه، د کوچنيو راديوګانو، د قلم، ساعت او نورو شيانو په بڼه جوړ شوي دي.

زياتره ماينونه د انسان د ټپي کولو او شل شوټولو په موخه جوړ شوي دي. دا يوه معموله پوځي وسله ده چې په پراخه کچه له لومړۍ نړيوالې جګړې راهيسې د ټولې نړۍ په ټولو جګړو کې کارول شوې ده.

ماينونه د کابل ښار په شاوخوا، ولايتي ښارونو او د هېواد په کليوالو سيمو او کروندو، څرځايونو، غرونو، غونډيو او پوځي چونيو ته څېرمه ځايونو کې ښخ شوي دي.

ناچاودي توکي

هغه مهمات چې د جګړې پر مهال چاودلي نه دي، د ناچاودو توکو په نامه يادېږي. په ناچاودو توکو کې راکټونه، هوايي بمونه، لاسي بمونه، د ټانک او بېلا بېلو ټوپکو ګولۍ او نور ناچاودي شيان راځي. د ناچاودو توکو مخنيوی اسان دی، ځکه هغه زياتره د ځمکې پر سر پراته وي، خو د ماينونو مخنيوی ډېر سخت دی، ځکه سړی نه پوهېږي چې ماين چېرته پټ دی. ماينونه د جګړې له پای ته رسېدو وروسته تر ډېرې مودې پورې پاتې کيږي. داسې هم کېدای شي چې دا ماينونه د هغه چا اولادونه، لمسيان او کړوسيان ووژني، چې ښخ کړي يې وي.

د هغې ورځې په هيله چې په ګران هېواد افغانستان کې هيڅ ماين او ناچاودې توکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتې نه شي او خلک په خوندي او ډاډمن زړه خپل کار ته دوام ورکړي.

دمتن لنډيز:

په افغانستان کې د اوږدې جګړې له امله ځمکني ماينونه اوناچاودي توکي په پرېمانه توګه پراته دي. غرونه، دښتې، کروندې، څرځايونه، د استوګنې ځايونه، پوځي قشلو ته څېرمه ځايونه او داسې نور له ماينونو او ناچاودو توکو ډك دي. ماينونه او ناچاودي توکي ډېر خطرناك وژونکي او ټپي کوونکي شيان دي. هغوی ته لاس مه وروړئ. موږ بايد نورو ته لارښوونه وکړو چې هغوی هم ناپېژندل شوو شيانو ته لاس ورنه وړي.

فعاليتونه

١ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- ماينونه څه ډول شيان دي؟
- ماينونه او ناچاودي توکي څېرته اېښودل شوي دي؟
- ناچاودي توکي کومو شيانو ته ويل کېږي؟
- ماينونه څو ډوله دي؟ د هر يونوم واخلئ او دکاروني موخه يې بيان کړئ.

٢ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنوته تشريحي ځوابونه ووايي:

- د ماينونو له خطر څخه څنګه ځان ژغورلای شو؟
- که په يو ځای کې موکوم ماين، ناچاودي توکي يا يونااشنا شی وليد، بايد څه وکړئ؟
- که چېرته د ماين سيمې ته ورننوتئ، څنګه بېرته راستنېږئ؟
- ايا کله مو هم د ماين له خطرونو څخه د خبرتيا په غونډه کې برخه اخيستې ده؟ که هو، نو څه مو زده کړي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ زده کوونکي دې په بېلا بېلو جملو کې د ماین، ځمکني ماین، د وسایطو ضد ماین، بم، راکټ، سرګلوله، ګولۍ او نوروغندنه وکړي.

۴ـ د جګړې زیانونه او د سولې ګټې ولیکئ.

۵ـ د لاندې کلمو ضد ولیکئ:

سوکالي، سوله، خوښي، روغتیا، بندي

۶ـ له لاندې درېو درکړ شویو ځوابونو څخه سم ځواب په نښه کړئ:

- ماینونه کله کارول کېږي؟

الف: د سولې پر مهال

ب: د تبلیغاتو پر مهال

ج: د جګړې پر مهال

- که ماین یا یو نااشنا شی مو ولید، څه کوئ؟

الف: له ځمکې یې پورته کوئ

ب: په لغته یې وهئ

ج: ګوتې نه وروړئ

- که د ماین سیمې ته ورننوتئ څنګه بېرته راګرځئ؟

الف: د خپلو پښو په پلونو پل ږدو او راستنېږو

ب: بېرته را منډه کوو

ج: همغلته پاتې کېږو

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کور د غړو په مرسته د ماینونو او ناچاودو توکو په اړه نور معلومات هم ترلاسه کړي. د هغوی د زیانونو په اړه دې پنځه کرښې ولیکي او سهار ته دې په ټولګي کې د نورو ترمخه ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او سپوږمۍ

عبدالرؤف بېنوا د افغانستان له نومیالیو لیکوالو او شاعرانو څخه دی. په ۱۲۹۲هـ. ش. کال په کندهار کې زېږېدلی دی او په ۱۳۶۳هـ. ش. کال کې یې په پردېسی کې له نړۍ سترګې پټې کړې دي.

بېنوا په ۱۳۱۸هـ. ش. کال کې د پښتو ټولنې د علمي غړي په توګه په کار پیل او بیا یې تر مرېنې پورې د مدیر، رئیس، د ولسي جرګې د غړي، وزیر او سفیر دندې تر سره کړې دي. زیات شمېر منظوم او منثور او څېړنیز اثار یې لیکلي دي.

د پښتو په معاصر شعر کې د استاد بېنوا نوم د پوره ځلا وړ دی. دلته یې د شاعر او سپوږمۍ په نوم یو شعر راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپوږمۍ

د آسمان لویه دنیا کې
ته سپوږمۍ ښکلې زیبا یې
رنګ الوتې ګونه زرده
ته ویشتلې په زړه چاپې
جوړه ماغوندې غمجنه
څوک دې نشته یک تنها یې
خپل ښایست در پورې اور شو
که له یاره بېنوا یې
راته ووایه له مینې
څه در شوي نازنینې؟
لا لېهانده سره ښورې
په شپه هر ځای کې ولاړه
محبت یو په زړه سوي
راشه کښېنو سره دواړه
زه به تاته زړګی تش کړم
ته و ماته لاس تر غاړه
غم د مینې به نیمی کړو
په یوازې سر مه ژاړه
ښایسته یې ګلالۍ یې
د آسمان پېغله نجلۍ یې
لکه اوس چې یې پخواهم
د مینو هر ځای مله وې

خوار مجنون که پر سارا و
ته هم سمه ورسره وې
د شيرينې حال دې وليد
د فرهاد په غم کې ته وې
چې به راز د مينې خپور و
د هغه مجلس ډيوه وې
مقتولان د عشق ليدل تا
په ورو ورو به پرې ژړل تا
په اوبو کې سره رېږدي
ښايسته دي په تا غرونه
ستا رڼا ته هوسېږي
د رېدي ښکلي گلونه
د زلمو زړه ته ورتېره
خوښ په تا د نجونو زړونه
ستا په ښو شغلو کې غواړي
مينان خپل اميدونه
وفاداره معشوقه يې
د عاشق د زړه ټوټه يې
د مجروح مين زړگی يې
سپوږمۍ ښکارې وجهان ته
د همزولو له ټوليه
بينوا تللې آسمان ته
چې الفت دې پکې نه ليد
شوې په قهر و انسان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو مخلص دې بیا ونه موند
چې هر څو دې کش کړه ځان ته
ټول بې درده، دردمن نشته
ټول بې واکه، واکمن نشته

***

سپوږمۍ په پښتو شاعرۍ کې ځانګړی ځای لري. په ټولو لرغونو او معاصرو اشعارو په تېره بیا په ولسي ادبیاتو کې، له غزل څخه نیولې بیا تر لنډۍ پورې سپوږمۍ د یوې سمبولیکې وسیلې په توګه خپل خاص ځای او مقام ساتلی دی. شاعر له سپوږمۍ سره خپل غم شریك کړی، د زړه خواله یې ورسره کړې ده، له خپل یوازېوالي یې ورته ګیلې او شکایتونه کړي، خپل زړه یې ورته تش کړی او هغه یې د خپل راز ملګرې ګڼلې ده. یو شمېر شاعرانو سپوږمۍ له خپل یار او معشوقې سره د دیدن او حال شریکولو وسیله ګرځولې ده. په بل ځای کې سپوږمۍ د هجران او بېلتون د شپو ورځو یار او ملګرې شوې او شاعر له هغې سره بنډار کړی دی.

په یو شمېر شعرونو کې سپوږمۍ د تاریخ زړه بلل شوی او خطاب یې ورته کړی، چې تا د دور او زمان هر څه په خپلو سترګو لیدلي او هر څه ستا په لمن کې پراته دي، وګورئ، ارواښاد ګل پاچا الفت څه ښه وایي:

ارمانونه، افسوسونه، حسرتونه
د مینـو، د غمجنـو د خوارانـو
غفلتونـه، لغزشـونه، مکیزونه
د مشـرانو، د مستانو، د خوبانو
چپاوونه، یرغلونه، شورشـونه
د چنګېز، د سـکندر، د پرنګیانو
دې هېواد کې تا لیدلي دغه واړه
ته د هر چا په سر باندې یې ولاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل ځای وايي:

ستا رڼا کې پيدا کيږي نور فکرونه
شاعران اخلي له تا ځنې الهام
په کتو کې درته وايي پټ رازونه
يا اشنا ته ليږي ستا په لاس سلام
تا سره وينمه بل راز تاثيرونه
ته په هره شپه راوړې نوى پيغام
په تا باندې د اشنا مينه ماتيږي
د دردمنو تسلي دربانديې کيږي

سپوږمۍ د پښتو په ولسي ادبياتو کې ډېر پراخ ځای لري. بې شمېره لنډۍ موجودې دي چې د سپوږمۍ نوم پکې راغلی دی. مينانو او عاشقانو خپل د زړه راز ورته ويلی او له هغې سره يې خبرې کړي دي. لاندې څو لنډۍ د بېلګې په توګه وګورئ چې د سپوږمۍ په اړه ويلې شوې دي:

سپوږمۍ په ما دې څه احسان دی
زما اشنا د ديواله سيوري ته ځينه
***
سپينې سپوږمۍ حال راته وايه
زما اشنا مجلس له چا سره کوينه
***
که دې زما ديدن يادېږي
سپوږمۍ ته ګوره زه به بام ولاړه يمه
***
سپوږمۍ په منځ د اسمان راغله
بې ياره خوب نشته که ماته نه راځينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

شاعر په خپل خيال کې له سپوږمۍ سره د زړه خواله کوي. د سپوږمۍ يو ازبېتوب له خپل ځان سره پرتله کوي. بلنه ورکوي چې راځه کينو او زړونه يو بل ته تش کړو. بيا د سپوږمۍ هغه ځانګړنه څرګندوي چې تا ډېر څه ليدلي او د هر چا له رازونو خبره يې. په پايله کې وايي چې ستا زړه له دنيا تنګ شو ځکه اسمان ته لاړې. په دنيا کې دې مينه او الفت نه ليده او په انسانانو کې دې اخلاص نه ليده، ځکه خپه شوې او اسمان ته لاړې.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې په وار د شعرونو برخه په لوړ اواز ولولي او هره برخه دې معنا کړي.

۲ـ زده کوونکي دې شعر يو ځل په چوپه خوله ولولي او بيا دې لنډ مفهوم وليکي او پخپلو خبرو کې دې و وايي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

۱ـ ګوته ۲ـ لالهاند ۳ـ غرې ۴ـ ځلا ۵ـ سپوږمۍ ۶ـ مل

۴ـ زده کوونکي دې وګوري چې په شعر کې کومو کيسو ته اشاره شوې وي، نو د کيسي په اړه دې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د سپوږمۍ په اړه يو شعر وليکي او يا دې د سپوږمۍ په اړه پنځه لنډۍ وليکي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مشرانو حقونه

- ستاسو مشران څوك دي؟

هره ټولنه ځانته ارزښتونه لري. افغاني ټولنه په دې اړه خورا بډایه ده. کشر او مشر، ځوان او سپین ږیری، ښځه او نارینه ټول په خپلو منځونو کې د راشه درشې او چال چلن لارې او اصول لري. کشران د مشرانو درناوی کوي. په وړاندې یې بې ادبه خبره نه کوي. خبرې او لارښوونې یې مني. مشران هم په خپل وار په کشرانو مینه کوي. خواته یې رانژدې کوي او لوربنه پرې کوي. ښځې په ټولو ټولنو، په تېره بیا په افغاني ټولنې کې د زیات درناوي وړ دي. ان په جنګ جګړو کې هغوی د درناوی وړ ګڼل کیږي او څوك کار پرې نه لري.

- د مشرانو په وړاندې تاسې څرنګه چلن کوئ؟
- د مشرانو چلن ستاسو په وړاندې څنګه دی؟

پر مور، پلار، ورونړو، ترونو، ماماګانو سربېره د نورو مشرانو درناوی او عزت هم پر موږ لازم دی. مشران دوه ډوله دي: یو هغه چې په عمر کې له یو چا څخه زیات وي. بل هغه خلك دي، چې د زیاتې پوهې او علم خاوندان وي. (لویوالی په عقل دی نه په کال - شتمني په زړه ده نه په مال) ددې دواړو ډلو احترام او درناوی پر کشرانو باندې لازم دی.

د یوې خوشحاله کورنۍ بنسټ یو بل ته پر درناوي او په خپلمنځي پوهاوي ایښی وي. لویان پر کشرانو مینه او شفقت کوي او کشران د لویانو او مشرانو درناوی کوي. خبرو ته یې غوږ نیسي او که کومه ښه لارښوونه ورته وکړي، هغه مني.

زموږ کشران باید د خپلې ټولنې له دود دستور او فرهنګ سره سم د مشرانو درناوی وکړي، په وړاندې یې په بې ادبۍ او لوړغږ خبرې ونه کړي. په سپکه سترګه ورته ونه ګوري. که سرویس یا بل داسې ځای وي چې یو مشر یا سپین ږیری ته پکې د ناستې ځای نه وي او کشران ناست وي، باید کشران خپل ځای په ډېر ادب مشرانو ته پرېږدي. کله چې په مخه ورشي، باید سلام ورکړي او عزت یې وکړي. هغسې چلن ورسره ونه کړي چې د مشرانو له شان او حیثیت سره سمون ونه لري.

مشران د ژوند ډېرې تجربې لري او هغه د چا خبره تر کشرانو یې ډېر کمیسونه زاړه کړي او د ژوند ترخې خوږې یې څکلي دي، له دې امله یې باید خبرې او لارښوونې په ډېره مینه واورېدل شي او عمل پرې وشي.

هغه خلك چې تر تاسې کشران وي، خو د پوهې او علم له مخې پر تاسې زیات وي، نو لازمه ده، چې د پوهې او علم له مخې یې درناوی وکړئ. کولای شئ، په ډېر ادب ورڅخه د هغو مسایلو پوښتنه وکړئ، چې پرې نه پوهېږئ.

له بلې خوا پر کشرانو باندې لورینه او مهرباني د لویانو دنده ده. مشران باید پر کشرانو لاس تېر کړي، پیرزوینه پرې وکړي، وېې نازوي او که چېرې کومه تېروتنه او غلطي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترې وشي، بايد وېې ښبنې او سمه لاربښوونه ورته وکړي. د همځولو او نورو ملګرو تر مخه يې سپك نه کړي. تل يې وهڅوي او شخصيت ته يې وده ورکړي.

د مشرانو درناوی او په کشرانو مهرباني او شفقت زموږ اسلامي دنده هم ده. د ټولنې د ښې ودې، پراختيا او د چارو د ښه سمون لپاره پر دې کار زيات ټينګار شوی دی.

که موږ وغواړو چې په سپين ږيرتوب کې مو درناوی وشي، بايد له اوسه د لويانو درناوی وکړو. بې ادبه انسان د وچې ونې په څېر دی. وچه ونه، نه سيوری لري او نه مېوه کوي، يوازې د وهلو او سيځلو کار ترې اخيستل کيږي.

د متن لنډيز:

ټولنه له افرادو څخه جوړه شوې ده. دا افراد پر يو بل حقونه لري. مشر په کشر، کشر په مشر، ځوان په زوړ او زوړ په ځوان. همدا رنګه ښځې په نارينه وو زيات حقونه لري. کشران بايد تل د مشرانو عزت اودرناوی وکړي. مشران بايد پر کشرانو باندې پيرزوينه او مهرباني وکړي. وېې روزي، وېې پالي او ذهني اوبدني ودې ته يې پاملرنه وکړي. دا د ټولنې نظام دی. نظام په همدغو ستنو ولاړ دی. بايد ټينګ يې وساتو.

فعاليتونه

١ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- کشران پر مشرانو څه حقونه لري؟
- ولې بايد پر کشرانو مينه او شفقت ولرو؟
- داسمه ده چې وايي: ((درناوی بايد له کور څخه پيل، په ښوونځي کې تمرين او

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولني کې عملي شي)) وېې څېړئ.

- ستاسو په اند د يوې ښې او خوشحاله کورنۍ ځانګړتياوې کومې دي؟

۲ـ د لاندې جملو خالي ځايونه په مناسبو کلمو ډک کړئ:

- هره ټولنه ځانته ....لري.
- مشران بايد .... خواته نژدې او لوربنه پرې وکړي.
- د .... احترام او درناوی پر کشرانو باندې لازم دی.

۳ـ زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي:

- لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پيدا او ودې ليکي.
- دويمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پيدا او ودې ليکي.
- درېمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (ی ګانې) پيدا او د هرې ډلې کلمې دې په ترتيب سره بېلې بېلې وليکي.
- څلورمه ډله دې په متن کې متضادې کلمې ولټوي او ودې ليکي.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې په خپلو کورونوکې د مشرانو د حقونو په هکله له خپلو ميندو اوپلرونو سره خبرې وکړي. د هغوی نظريات دې وليکي او سبا ته دې په ټولګي کې ووايي.
- زده کوونکي دې مور، پلار يا بل کوم مشر ته ليک وليکي.

پر ماشومانو مينه او د لويانو درناوی وکړئ.

حضرت علي کرم الله وجهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاینوم (صفت) او ډولونه يې

- ستاسو په اند ښه هلك او سره مڼه څرنګه عبارتونه دي؟

په تېرو لوستونو کې مو د (ی) بېلابېلې بڼې او د کلمو ډولونه ولوستل. دلته د صفت او د هغه د ځانګړتیاوو په اړه خبرې کوو.

- ایا پخوا مو د صفت په اړه څه اورېدلي دي؟
- ستاسو په اند صفت څه معنا لري؟

لاندې جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې ایستل شوې ده:

- زه روغ رمټ یم.
- زموږ ملي پوځ خورا غښتلی دی.
- زه خوشحال کمزوری نه یم چې به ډار کړم.
- خدایه څه شول هغه ښکلي، ښکلي خلك؟
- تور تېل په توره تیږه تول توی شول.

په پورته جملو کې روغ، غښتلی، کمزوری، ښکلي، تور او توره هغه کلمې دي چې د یو چا، یو شي او یا یو نوم څرنگوالی ښیي.

ویلی شو ستاینوم هغه کلمه ده چې په خپلواك ډول نوم نه وي، خو د یو نوم حالت، څرنگوالی، څومره والی او اندازه ښیي.

پوښتنه

اصلي ستاینوم:

لاندې جملو ته وگورئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې ایستل شوې ده:

- ښه سړی د هرچا خوښېږي.
- توره تخته د تدریس جزء دی.
- په اوړي کې سپین کالي اغوندئ.

وگورئ، ښه، توره او سپین کلمې چې اصلي ستاینومونه دي، د سړي، تختې او کالیو حالت څرگندوي. په دې توگه اصلي ستاینوم ته وایي چې د یو نوم اړوند حالت څرگند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي ستاينوم دوه ډوله دی. يو ته يې ساده او بل ته مرکب وايي.
ددې ډولونو بېلګې په لاندې جملو کې وګورئ:

- لوخ له اوبونه ډاربېږي.
- ولس په خپله ژبه ژوندی دی.
- تيټ مې مه بوله غورځنګ راباندې مه کړه.
- اتل په ونه لنډ او په تنه پلن دی.

او

- توريالی په خپلې توري وياړي.
- تر ناپوه دوست هوښيار دښمن ښه دی.
- پوهيالی د پوهنتون د استادانو علمي رتبه ده.

که پورته جملوته پام وکړئ، نو ځرګنده به شي چې لوخ، ژوندی، تيټ، لنډ، پلن ساده کلمې دي چې د ولس، انسان او اتل ځرنګوالی ښيي. په دې ډول ويلای شو چې ساده ستاينوم يوه کلمه وي، يعني مفرده کلمه وي.

توريالی، ناپوه او پوهيالی مرکبې کلمې دي، يعنې توريالی له (توري) او (يالي)، ناپوه له (نا) او (پوه) او پوهيالی له (پوه) او (يالي) څخه جوړې شوې دي. په دې ډول مرکب هغه صفت دی، چې له دوو او يا زياتو توکو څخه جوړ شوی وي.

پوښتنه

زده کوونکي دې د ساده او مرکبو صفتونو بېلګې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرتله ییز یا مقایسي ستاینوم:

پرتله ییز ستاینوم په دو و ډولونو تر سره کیږي.

الف: د (ډېر) په ملګرتیا، لکه:

۱_ دا قلم ترهغه قلم ډېر ښکلی دی.

۲_ احمد تر ما ډېر هوښیار دی.

ب: د (خورا یا لا) په ملګرتیا، لکه:

۳_ دا قلم ترهغه خورا ښکلی دی.

۴_ زما ورور ترما لا هوښیار دی.

د صفت او موصوف ګرداني سمون (مطابقت)

په پښتوژبه کې صفت له موصوف سره د جنس (نارینه، ښځینه)، شمېر او حالت له پلوه ګردانیږي.

صفت له موصوف سره په عمومي توګه په لاندې درېو ډلګیو وېشل کیږي:

الف: هغه صفتونه چې له خپل موصوف سره د نارینه جنس د شمېر له مخې سمون نه لري، خو د ښځینه جنس له موصوف سره پوره سمون لري، لکه په لاندې بېلګو کې:

نارینه مفرد	نارینه جمع	ښځینه مفرد	ښځینه جمع
شین ختکی	شنه ختکي	شنه هندوانه	شنې هندوانې
ښکلی کتاب	ښکلي کتابونه	ښکلې کتابچه	ښکلې کتابچې
ښه هلك	ښه هلکان	ښه نجلۍ	ښې نجونې

ب: هغه ډله ستاینومونه چې د نارینه جنس او ښځینه جنس د شمېر له مخې له خپل موصوف سره پوره سمون ښیي، لکه په لاندې بېلګو کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نارینه		ښځینه	
مفرد	جمع	مفرد	جمع
شین بڼ	شنه بڼونه	شنه لمنه	شنې لمنې
ترېو انار	تروه انار	خوږه منه	خوږې منې
پوخ ختکی	پاخه ختکي	اومه هندوانه	اومې هندوانې

د متن لنډیز:

په پښتو کې ستاینوم د یو نوم یا شي څرنګوالی او څومره والی څرګندوي. ساده ستاینوم او مرکب ستاینوم مو وپېژندل. د هغو نمونې موبه کلمو او جملو کې ولېدې. اوس له یو لړ تمرینونو څخه وروسته تاسو کولای شئ، صفت او ډولونه یې لا ښه وپېژنئ.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په لاندې جملو کې صفتونه په ګوته کړي:

- ته اوس څنګه یې، روغ شوی یې؟
- زلمی خورا غښتلی ځوان دی.
- ته لا څومره کمزوری یې!
- دا څنګه ښایسته او ښکلی ځای دی!
- تور توتان له تا قربان.

۲_ زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي.

- لومړۍ ډله دې داسې کلمې وو ايي چې ساده ستاينومونه پکې راغلي وي.
- دويمه ډله دې د مرکب ستاينومونو بېلګې راوړي.

۳_ زده کوونکي دې په لاندې متن کې په خپل وار د صفتونو بېلا بېلې بېلګې وليکي:

((ګلالۍ له کورنۍ سره ګلباغ ته تللې وه. د پسرلي موسم و. ډېره نرمه او ښکلې هوا چلېده. ګلالۍ خپل ورور ننګيالي ته وويل، خومره توتان چې خوړی شې، خوره يې. خو ګوره چې ناروغه نه شې. پلار يې ګلالۍ ته وويل: زه تلونکی يم، هغه زما توره کورتۍ راوړه. ګلالۍ ورته وويل، پلاره، هغه خيرنه ده. هغه بله کريمي کورتۍ مې دې راوړې ده. پلار يې په غوسه ورته وويل، ګلالۍ دا دې ځويم ځل دی، چې خبرې ته ښه غوږ نه نيسې. ګلالۍ له پلار څخه بښنه وغوښته.))

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په لوست کې د کارول شوو صفتونو د ټولو ډولونو بېلګې بېلې، بېلې وليکي او ټولګي ته دې راوړي.

د اسلام ستر پيغمبر فرمايي: د ژباتې پوهې والا ارزښت تر هغه چا زيات دی، چې لږه پوهه يې ترلاسه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

نظم او ډولونه يې

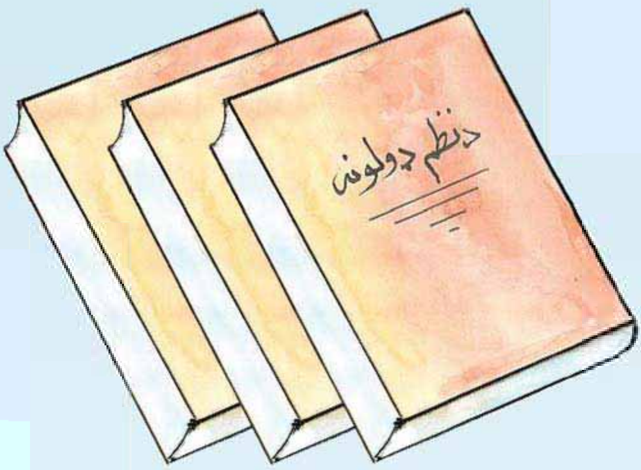

■ تاسو تراوسه نظم لوستى دى؟

موږ هره ورځ په کور کې خبرې کوو، په ښوونځي کې خبرې کوو، لوست لولو، له چانه پوښتنه کوو، د چا پوښتنې ته ځواب وايو. دې عادي خبرو ته نثر وايي، خو که داسې يوه ليکنه ولولو چې وزن ولري او يا له موسيقۍ سره ويل شي، نو دا ډول وينا له خبرو سره توپير لري. دې ډول وينا ته نظم وايي. تر اوسه مو په درسي کتابونو کې نثر هم لوستى او د ژبو په کتابونو کې مو نظم هم. دلته ستاسو د زياتو معلوماتو لپاره په نظم خبرې کوو.

■ ستاسو په اند نظم څه شي ته وايي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليكنې دوه ډوله دي. يو ته نثر وايي او بل ته نظم. نثر به په راتلونكو ټولګيوكې په مفصل ډول ولوستلى شئ. دلته په نظم باندې ځغلنده نظر اچوو.

وايي، شعريا نظم هغه وينا ده چې وزن او قافيه ولري. د نظم معنا عموما د شعرمترادفه ده او له هغې سره په يوه معنا كارول كيږي. خو د شعر او نظم ترمنځ توپير شته. شعر موزونه او تخيل لرونكې وينا ده او نظم موزوني قافيه لرونكې وينا ته وايي.

نظم د بڼې له مخې دا ډولونه لري:

١ _ مثنوي: هغه نظم دى چې د هربيت دواړه مسرى يې يو ډول قافيه ولري. اوږده، اوږده مطالب، تاريخي، رزمي، اخلاقي، عرفاني او داسې نور موضوعات پكې ډېر ښه بيانېداى شي. بېلګه يې په لاندې ډول ده:

اى د پـاك وطـن فـرزنـده	اى د قـام خـوږه دلـبـنـده
اى د نـوي ژونـد پيغامه	اى ارزو د وطـن قـامـه
د افـغـان د بـاغ سنبله	د پـښـتـون د بـڼ بلبله
سبا تـه مـسـؤول د كـار يې	كـه تـه مـور او كـه تـه پـلار يې
ښـه اخـلاق او علم زده كړه	هـلـه هـلـه تـلـوسـه كـړه
عـلـم هـرچـا لـه پـه كـار دى	نـه چـې تـش د نـرو كـار دى
ښځه نـر دواړه مـسؤول دي	خو په ښه عمل مقبول دي ...

٢ _ بولله (قصيده): هغه نظم ته وايي چې تر يوې مطلع لاندې ويل كيږي. اوږده او ډول ډول مضامين پكې راوړل كېږي. د بيتونو شمېر يې له شپاړسو څخه نيولې بيا تر دوو سوو پورې رسيږي. يوه بېلګه يې لاندې وګورئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شگفته په باغ و راغ شول د بهار گل
هم په باغ هم په کوڅه هم په دېوار گل
نه يوازې گل د گلو بوټو ونيو
بادام گل، شفتالو گل، ونيو انار گل
کاڼي، بوټي، خار و خس په گلو پټ شول
د همه وارو عيبونو شو ستار گل
چې د سترگو نظر لگي واړه گل دی
وراندې گل د وروسته گل يمين يسار گل....

۳ـ غزل: هغه ډول نظم دی چې د لومړي بيت دواړه مسرې يې سره هم قافيه وي. د بيتونو شمېر يې تر ۱۶ او ناکله تر ۲۰ پورې رسېږي. ټولې دويمې مسرې يې د لومړي بيت قافيه تعقيبوي. جوړښت يې د قصيدې په څېر دی. له يوې مطلع نه پيروي کوي او وروستي بيت ته يې مقطع وايي. په مقطع کې معمولاً د شاعر نوم يا تخلص راځي. دا هم دغزل يوه بېلگه:

چې دې وگوري و مخ ته وطن پرېږدي
وطن څه دی چې روح والوزي تن پرېږدي
بلبلان که دې له حسنه خبردار شي
ستا د مخ په ننداره به چمن پرېږدي
څه خومخ و بتخانې وته جارباسه
چې د بتو پرستش برهمن پرېږدي
ښه چې زړه مې مسافر شو ستا په لوري
عقيق لا شي قيمتي چې يمن پرېږدي
د جفا د مرو ژوند څه دی حسينه
که د جور خوی زما گلبدن پرېږدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴_ رباعي: هغه نظم دی چې څلور مسرۍ لري. لومړۍ، دویمه او څلورمه مسره یې سره هم قافیه او دریمه یې اختیاري وي. بېلګه یې لاندې وګورئ:

خـــزان چــې راشــي وطــن تــالا کړي
د بـــڼ بـلـبـلـې پـــه واويـــــلا کـــړي
نـن کـه وصـال دی سبا هـجـران دی
نـیـازمـنـد بـه واړه ځـلـه جـلا کړي

۵_ قطعه: هغه نظم دی، چې مطلع او مقطع نه لري. شمېر یې له دوو بیتونو څخه نیولې تر زیاتو بیتونو پورې وي. لاندې یوه بېلګه یې وګورئ:

انـدېـښـنـه کـه پـه غـره کېښېږدي
غـــر بـــه هـــم لـــکـه ویــښـتــه کا
خــــوار ســـړی ســلامـــت نـــه دی
کــه پــه غــم کـــې ځــان اوبـــه کا

د متن لنډيز:

پښتو ادبيات خورا بډايه لمن لري. رنګارنګ بېلګې لري. ولسي ادبيات يې خپل ښکلي رنګونه لري او ليکلي ادبيات يې خپل. ليکلي ادبيات يې ډېرې زباتې بڼې لري،. موږ ترې دلته د بېلګې په توګه د مثنوي، قصېدې، غزل، رباعي او قطعې نومونه واخيستل. داسې نور ډېر ډولونه شته چې د عربي عروضو په پيروۍ ويل شوي دي، کېدای شي په راوروسته ټولګيو کې ولوستل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي:

- لومړۍ ډله دې نثر راوپېژني او بېلګې دې ووايي.
- دوېمه ډله دې د نظم معناځرګنده کړي.
- درېمه ډله دې د نظم ډولونه بیان کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په پورته متن کې د (ی) ډولونه په نښه او اړونده کلمې دې په خپل خپل کتارکې یو تر بل لاندې ولیکي او نورو زده کوونکو ته دې بیان کړي.

۳ـ زده کوونکي دې وګوري چې په پورته متن کې کوم صفتونه پیدا کولی شي. هغه دې په ګوته کړي او ودې لیکي.

۴ـ لاندې متن ولولئ. د نومونو ډولونه، بېلابېلې (ی) ګانې او صفتونه پکې په ګوته کړئ. هر یو یې بېلابېل ولیکئ او د زده کوونکو په وړاندې یې ولولئ:

احمد ناروغ و. ښوونځي ته لاړ. هلته یې ناروغي زیاته شوه. د ښوونځي مدیر هغه روغتون ته واستاوه. په روغتون کې یو ډاکټر له احمد څخه پوښتنه وکړه: ((احمده، په کوم ښوونځي کې یې؟)) احمد ځواب ورکړ: ((د سید جمال الدین افغان په منځني ښوونځي کې.)) بیا یې ترې وپوښتل: ((پرون دې څه کار کړي و؟)) احمد ځواب ورکړ: ((پرون د جمعې ورځ وه. ډوډۍ مې وخوړه او د لمبا لپاره یو ډنډ ته لاړم، هلته نور هلکان هم وو. اوبه خړې وې. له لمبا وروسته لمر ته څملاستم. کله چې کور ته لاړم تو له شپه مې ځان خوږېده.)) ډاکټر ورته وویل: ((ته هوښیار هلك یې. په ولاړو او ناپاکو اوبو کې لمبل زیان لري. له لمبا څخه وروسته تود لمر ته څملاستل ښه نه دي. په مړه ګېډه لمبا ښه نه ده. لږ ترلږه د ډوډۍ او لمبا تر منځ باید یو نیم، دوه ساعته وخت وي. باید خپلې روغتیا ته پام وکړې. هرشی باید ونه خورې. خواړه دې هرو مرو باید پاك وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان دې هم باید پاك وي... اوس ځه، درمل مې درکړل، په خپل وخت يې وخوره، ډېر ژر به ښه شې. پام کوه، چې د مېوې خوراك دې هېر نه شي.»

احمد له ډاکټر څخه مننه وکړه او د هغه لارښوونې يې په غوږ کې ونيولې. کور ته د تګ پر مهال يې په بازار کې سرې، سرې منې وليدې. ډېرې يې خوښې شوې. منې يې واخيستې او کور ته لاړ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي چې د خپلو کورنيو د غړو په مرسته له پورته نظمونو څخه د يو نظم نمونه پيدا کړي، ويې ليکي او سبا ته يې د نورو ټولګيوالو په مخکې ولولي.

همدا شان زده کوونکي دې هڅه وکړي د پورته نظمونو په پيروۍ له ځانه کوم نظم جوړ کړي او د زده کوونکو په وړاندې دې ولولي.

داسې کوم شی نشته، چې د زده کړې له لارې ترلاسه نه شي، هيڅ شی زده کړې ته نه رسيږي. زده کړه بد اخلاق پر ښو اخلاقو بدلوي. ناوړه اصول سموي او د هغې په ځای يې راوړي. زده کړه انسان د پرښتو ترکچې لوړوي.

مارك تواين

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېپانګه

((الف))

ابده: لرغونی، تاریخي اثر، ودانی، ځلې

اتفاق: یووالی، اتحاد

اثار: نښې، لیکنې، تألیفات

اخروي: د هغې نړۍ، د اخرت

اراده: د انسان داخلي او ذهني ځواک چې یو کار ته انسان هڅوي، په عواطفو لاسبرى

ارزښت: اهمیت، مهموالی، ارزش

ازمایل: ازمېښت، امتحان، د یو شي یا یو کارمعلومول

استوا: د ځمکې ملاوستنی، د استوا کرښه (هغه فرضي کرښه چې له دوو قطبونو څخه په مساوي اندازه له ځمکې څخه راچاپېره شوې او ځمکه یې په دوو برخو وېشلې ده. یوې ته یې شمالي او بلې ته یې جنوبي نیمه کره وايي.)

استوګنځی: د اوسېدو ځای، کور، تاتوبی

افاده: ښودل، ویل، څرګندول

افاقي: د یو شي په باره کې اضافي معلومات

ام البلاد: د ښارونو مور

امتیاز: د نورو په پرتله غوره والی

انتباه: ویښتیا، له غفلت نه راوتل، خبرېدل

انتقال: لېږدول

اندېښنه: تشویش

اند: فکر

اوربښت: د باران، ږلۍ یا واورې اورېدل

اټکل: تخمین، قیاس

اړخ: خوا، لوری

اړین: ضروري

اله: یو شی، یوه وسیله

((ب))

(c) ketabton.com: The Digital Library

باصره: د لیدلو حس، سترګې

باڼده: کلي، څوکورونه چې یو ځای پراته وي

بخت: طالع، هغه شی چې له پېشبینۍ پرته د انسان په ژوندکې رامنځته کېږي

برکت: پرېماني، نېکمرغي، مبارك

برهمن: د برهمایي (بودایي) دین لارښود

بریا: کامیابي، لاسته راوړنه

بریاوې: د بریا جمع حالت

بنډار: د همزولو اندیوالانو مجلس

بېلګه: مثال، نمونه

بېوزلی: غریب، له مال او شتو بې برخې

((پ))

پاتې شونی: باسي، کوم شی چې پاتې شي، باسي خواړه

پالل: روزل، عبادت کول

پایښت: پایېدونکی، بقا

پاڅون: قیام، د یوعمل پر وړاندې درېدل

پرتله: مقایسه، یو شی له بل شي سره پرتله کول

پرتلیز: مقایسوي

پرځې: لوېدل، سقوط کول، له منځه تلل

پرې: قطع، غوڅ شوی

پرېشاني: خپګان، اندېښنه

پنځ: طبیعت

پنډ: بار

په ځان اعتماد: په ځان باور او ویسا

پولې: سرحدونه

پوهاند: د پوهنتون د استادۍ تر ټولو لوړه او وروستی علمي رتبه

پوهندوی: د پوهنتون د استادۍ د پیل څلورمه علمي رتبه، خپلواك استاد

پوهنمل: د پوهنتون د استادۍ د پیل درېمه علمي رتبه، اسیستانت

پوهنوال: د پوهنتون د استادۍ د پیل پنځمه علمي رتبه، خپلواك استاد

پوهنیار: د پوهنتون د استادۍ د پیل دویمه علمي رتبه،اسیستانت

پوهیالی: د پوهنتون د استادۍ لومړۍ علمي رتبه، اسیستانت

پیاوړتیا: قوت، ځواك

پیرزوینه: لورېنه، پیرزو کول

پیروي: متابعت، د چا په لاره تلل

پېر: پړاو

پېښ: واقع

((ت))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ت))

تاړاك: چور وچپاول

تدبیر: دکارونو یا ستونزو د سم سر ته رسولو لپاره د حل په لاري فکر کول

ترجیح: په یو شي باندې د بل شي غوره ګڼل

ترې: له هغه (هغې) څخه

تس ونس: بیخي له منځه وړل، پوپنا

تصوف: په مسلمانانو کې د معرفت، خدای پېژندلو او روزنې لاره چې زیاتره په کې له نرۍ سره اړیکې شلیږي

تعلیق: ځنډول، د سرته رسونې د وخت له ټاکلو پرته د یو کار ځنډول

تلوسه: ژر ژر، هیله، ارزو

تنفسي سیستم: د هغه غړو مجموعه چې د ساکښلو (تنفس) سیستم جوړوي.

تنګسه: د ژوند د مالي شونتیاو و نه لرل، سختي

توپاني: له باد او باران ډکه هوا

توحید: د خدای ﷻ یو ګڼل، د خدای ﷻ په یو والي خوله خوځول (اقرار)

تور: تور رنګ، تهمت (تور پورې کول)

توکی: ماده، شی

تړاو: اړیکې (تړښت)

تېز: چابك، بیړه، چټک

تېتی: کناراب، د مدفوع ځای

((ج))

جمال: ښایست، ښکلا

جوت: ځرګند، ښکاره

جور: ظلم، زیاتی

((ځ))

ځانګړتیا: یو شی چې له بل شي څخه بېلوي

ځلانده: روښان

((چ))

چپاو: یرغل، حمله

چم: شاوخوا کلي، ګاونډ

چوغندر: لبلبو (د ملې او ګازرې په څېر په ځمکې کې کرل کیږي او لوبیږي او د بورې د جوړولو لپاره ترې ګټه اخلي.)

چوني: پوځي ځای (د عسکرو د اوسېدو ځای)

(c) ketabton.com: The Digital Library

((څ))

څارنه: تر سترګو لاندې ساتل (مراقبت)

څاروي: څلوربولي، حيوانات

څرځای: د څارويو د پوولو شين او له وښو ډك ځای، وښيانه

((ح))

حساس: ژر پوهېدونکی، هغه څوك چې د چا له معمولې خبرو يا چلن خفه خپه کيږي، ارزښت لرونکی، د پام وړ، د چټکو او ډېر ژر موندلو څواك

حيثيت: تولنيز ارزښت او اعتبار چې د يو چا د سرلوړي او نيکنامی لامل کيږي.

((خ))

خار و خس: **خاورې، خځلې**، هغه شی چې د يو کار د سرته رسولو مخه نيسي، اغزی، مزاحم

خبريال: د خبرونو ټولوونکی او ليکونکی

ختن: په چين کې يوه سيمه ده

خلقت: زوکړه

خځلې: ناپاکې، دکور پاتې شونې، جارو شوې

شيان

خړوب: موړ، سپراب،

((د))

د وينې فشار: هغه فشار چې زړه ته د ورتلونکو رګونو پر دېوالونو واردېږي.

د وينې کلسترول: هغه غوړه ماده چې په عصبي جوړښت کې موجوده ده او په وينه کې يې ډېروالی د شريانونو د تنګېدو او قلبي ناراحتی لامل کيږي. په وينه کې د غوړو زياتوالی.

دام: د الوتونکو د نيولو وسيله، چل، فريب

دبدبه: لويوالی، عظمت

دردمن: زړه سواند، دردېدونکی

دستور: لارښوونه، دود

دلبند: په زړه پورې

دولتي مؤسسې: وزارتخانې او رياستونه، په يوه دولت پورې اړوندې ادارې

دنيا: شين بوټی دی، خام خوړل کيږي(ګشنيز)

((ذ))

ذايقه: خوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ر))

راغ: د غرو لمنې

راغبرگېدنه: بېرته راتگ

رب: د ټولو ژوندیو موجوداتو پالونکی

رزمي: جنگي، پوځي

رسنۍ: مطبوعات (ورځپاڼه، اخبار، راډیو، تلویزیون، اطلاعات)

رغنده: سم، جوړ

روان، رواني: په هوښ، حافظې او عاطفې پورې د اړوندې قوې مجموعه چې د یو چا د استعداد او د چال چلن څرنگوالی ټاکي.

روحاني: په روح پورې اړوند، مذهبي شخصیت، دیني پوه

روغمن: روغ، جوړ

روږدی: اموخته

رډې (سترگې): برگې، په قهر

رڼه: پاك او شفاف

((ز))

زرده: ژېړه (بڼه)

زلال: صاف او شفاف، رڼې او خوږې (اوبه)

زوکړه: پیدایښت، زېږېدنه

زوږ: شور، غالمغال

زېړی: یو ډول ناروغي ده، چې د ځیگر د نیمگړتیا له امله په وینه کې د (بیلي روبین) په نوم ماده زیاتیږي او د انسان د څېرې او د سترگو د سپین د زېړېدو لامل کیږي.

زېرمه: سپما، پاسره، ساتل شوی

((ژ))

ژوبل: ټپي، زخمي

((س))

ساتنه: حفاظت

سارا: دښته

ستار: پوښوونکی، دگناه پوښوونکی

ستایل: ستاینه کول

ستاینوم: صفت

ستون: راگرځېدلی

ستونزې: مشکلات

سرطان: د جنیتیکي مادې له امله د بدن د سلولونو له واکه د وتلې ودې له امله پېښېږي شوې ناروغي چې د بدن د سلولونو طبیعي غذا او

اکسیجن خوري او د تومور په نوم یوه غده رامنځته کوي. د لمریزکال د څلورمې میاشتې نوم دی.

سرښندنه: له سره تېرېدل، فداکاري

سفیر: په بهرني هېوادکې د یو هېواد رسمي استازی

سلامتیا: روغوالی

سلوك: چال چلن، روش

سمبال: په هر شي پوره

سمسور: اباد، ودان، خروبه، ښېرازه

سمون: مطابقت

سورو ـ سواره (د سور مغیره حالت):

سویل: جنوب

سویلي: جنوبي

سیال: سارې، ورته سرې، رقیب، مانند

((ش))

شامه: د بویولو حس، پوزه

شبنم: پرخه، هغه اوبه چې د شپې له خوا په بوټو او ګلانو باندې اوري

شتنکې: لا س او پښې وهل

شخصیت: د نسبتا مداومو او ثابتو ځانګړیتاوو یوه واحده او منسجمه ټولګه چې یو شخص له بل څخه بېلوي، د یو شخص غوره صفتونه چې د نورو په وړاندې د یو چا د اعتبار او درناوی لامل کېږي.

شغلې: رڼا، د لمر وړانګې، د اور لمبې

شفقت: مهرباني، زړه سوی

شل وشوټ: بې لاس او بې پښو

شوکت: دبدبه

شونتیا: امکان

شګفته: غوړېدلی

((ښ))

ښاد: خوښ، خوشحال

ښیراز: سمسور

((ص))

صدقه: خیرات

((ط))

طرز: ډول

((ظ))

ظرافت: نازکي، د یو شي او یا یو چا په سلوك،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړو او یا څېرې کې ښکلا او تناسب

((ع))

عاطفه: زړه سوی، مهرباني

عرفان: پوهه، پېژندنه

عظمت: لويي، دبدبه

عقيق: يو قيمتي غمی دی. رنګ يې سور وزمه او ځيګري وي او په ګاڼو کې ترې ګټه اخلي. بېرنګه ډول يې ډېر قيمتي دی.

((غ))

غندنه: د يو شي بد ويل

غندونکی: بد ويونکی

غورځنګ: حرکت

غښتلتوب: پياوړتيا، قوت

((ف))

فيوضات: برکتونه

((ق))

قاچاق: د يو شي ناقانونه وړل راوړل

قدر: برخ ليک، تقدير، سرنوشت، قضا: د خلقت او پيداکېدو لپاره د خدای ﷻ لومړنی اراده او قدر (د ق او دال په زور): د خدای ﷻ د لومړنی ارادې له مخې خلقت ته قدر وايي.

قشله: پوځي چونی

قيل وقال: خبرې اترې

((ک))

کاربوهايدريت: د بورې، نشايستې، سلولوز او داسې نورو ترکيبونو ډله ده. له کاربن، اکسيجن څخه جوړه شوې او د ژوو مهمه غذايي سرچينه ده.

کالدانه: يو ډول دانه ده چې د ماشې د چېچلو له امله د انسان پر مخ يا ځان راخيژي

کاينات: لمر، سپوږمی، ځمکه، اسمان، ...

کتنې: په يو شي څه ويل يا زباتول

کروړ: سخت

کمال: د يو شي وروستی حد، په ښو صفتونو کې ترټولو مخکيوالی، بې عيبه، بشپړ، پوهه

کنډواله: ويجاړ شوی، خراب شوی

کوډيين: له اپينو څخه تر لاسه شوې سپينه يا بې رنګه کيمياوي ماده چې د خوږ (درد)، نشې يا ټوخي لپاره کاريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوکایین: د یو بوټي (کوکا) له پاڼې څخه تر لاسه شوې شفافه ماده ده چې په طب کې د بې حسۍ او نشې په توګه کارېږي.

کوه طور: د یوغره نوم دی

((ګ))

ګالل: زغمل

ګاونډ: دکوراو کلي شاوخوا

ګلبدن: ښایسته

ګنی: یو ډول بوټی دی، په تودو سیمو کې شین کېږي، اوبه یې خوږې وي او عموما دګوړې او بورې جوړولو او خوراك لپاره کارېږي.

ګنګستیا: د ماغي نارامي، د یوې لنډې مودې لپاره په څه شي نه پوهېدل

ګونه: څېره، بڼه

ګوښه توب: یوازېوالی

ګوګل: سینه

ګټور: ارزښتمن، مفید

ګړدود: لهجه

((ل))

لابراتوار: (ازمېښتون) چېرته چې د انسان یا حیوان طبي معاینات کیږي.

لالهانده: سرګردان

لامل: علت

لرغونی: پخوانی

لوستی: چا چې زده کړه کړې وي

لړ: جریان، سلسله

لېوالتیا: علاقه مندي

((م))

مادي: له مادې څخه جوړ شوی، په پیسو او شتمنی پورې اړوند

ماین: یوه چاودېدونکې اله، چې په جګړې کې د دښمن د ماتولو لپاره پر ځمکې ایښودل کیږي یا په ځمکې کې ښخیږي.

مترادفه: یو شان، هم معنا

متفکر: فکر کوونکی

مجاهد: جهاد کوونکی

مجروح: ټپي

محسوس: حس کېدونکی

محفوظ: ساتلی، خوندي

مخینه: سابقه

مرګ ژوبله: د سر او مال زیان

مشال: ډیوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصور: تصویر لرونکی

مطلع: د شعر یا غزل لومړی بیت مصرع، د یو شعر دوه مسرې

معتاد: روږدی

معنوي: پټ، تر پردې لاندې

معیاري: په اندازه، ستندرد

مقبول: منلی، قبول شوی

ملاریا: یو ډول ناروغي ده، چې د ملاریا د ماشي د چیچلو له لارې رامنځته کیږي. ډېره سخته تبه او د ځان خوږ ورسره ملګری وي.

منرال: معدني توکي، په اوبو او د خوړو په ځینو منابعو کې پیدا کیږي.

منلی: قبول، بښایسته

منګول: پنجه

مهالنی: په وخت پورې مربوط، موقوته(خپرونه)

مهتمم: یو شي ته سر او سامان ورکوونکی، غمخور

مورفین: له اپینو څخه د نشې ډېر مهم لاس ته راغلی توکی چې په طبابت کې له هغې څخه د خوب راوستلو لپاره د یو مسکن په توګه کار اخیستل کیږي.

مورګې: غاړې، څنډې

میراث: پاتمرې، پاتې شوی شته

میلاد: زېږېدل، د حضرت عیسی (ع) د زېږېدو

ورځ

مرښت: په یو شي مړېدل

مېشت: استوګن

((ن))

ناچاودي: ناچاودلې

نادولتي موسسې NGOs: هغه موسسې چې په دولت پورې اړه ونه لري.

نازول: ناز ورکول، لاس راکښل

ناوړه: خراب، نامناسب

ناڅاپي: نابېره

نتلو – نتلی: خوار، ځپلی

نری رنځ: یو ډول ناروغي ده، چې له میکروب څخه پیدا کیږي او په سږې حمله کوي، سیل

نسخ: په اسلامي هېوادونو کې د لیک یو مشهور ډول چې زیاتره د قرانکریم په لیکلو کې ترې ګټه اخیستل کیږي. د پښتو لیکلو لپاره هم دا لیک کارول کیږي

نظام: د قوانینو، قاعدو، دودونو یا نورومجموعه چې د یو شي ټینګښت او انتظام پرې اېښی وي. لکه د طبیعت نظام

نغښتی: تاو راتاو، پېچلې

ننداره: سیل، تماشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننګ: غیرت، پت، عزت

نهیلي: نا امیدي

نوښتګر: مبتکر، د لومړي ځل لپاره د یو شي یا یوې مفکورې رامنځته کوونکی

((هـ))

هرومرو: حتما، خامخا

هسک: پورته، اسمان

هلې ځلې: کوښښ، زیار

هم مثل: ورته، غوندې، په شان

هوسا: ارام، کرار، سوکاله

هوسېدل: د یو شي هوس کول، تیاك

هوډ: پرېکړه، تصمیم، اراده

هیرویین: سپین رنګه، بې بویه، ترخه او ډېره زهري او روږدي کېدونکې ماده چې له مورفینو څخه لاس ته راځي.

((و))

وتلی: نومیالی، مشهور

وسایط: واسطې، د یو کار د سرته رسولو لپاره پکاریږي. زیاترو موټرو ته نقلیه وسایط وایي.

((ي))

یسار: چپ لوری

یمین: ښی لوری

اخځلیکونه

۱_ ادبپوهنه، سید محی الدین هاشمي
۲_ اوسني لیکوال (لومړی ټوك) عبدالرؤف بېنوا
۳_ برگزیده سخنان بزرگان، مرضیه یعقوبي
۴_ پټه خزانه، محمد هوتك
۵_ پښتو پښویه، پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار
۶_ پښتو گرامر، پوهاند صدیق الله رښتین
۷_ خواږه نعتونه، مولانا عباس قادریه
۸_ د افغانستان تاریخي ودانۍ، نانسي دوپرې
۹_ د افغانستان د ولایتونو جغرافیه، پوهاند غلام جیلاني عارض
۱۰_ د افغانستان مشاهیر، سید محی الدین هاشمي
۱۱_ د الفت مرغلرې، (شعري کلیات) د شهرت ننگیال په زیار
۱۲_ د بېنوا شعري کلیات
۱۳_ د پښتو ژبې لنډ گرامر، سید محی الدین هاشمي
۱۴_ د شمس الدین کاکړ دېوان
۱۵_ د عبدالقادر خان ختك گلدسته، دریم چاپ، د سید محی الدین هاشمي په زیار
۱۶_ فرهنگ ادبیات جهان، زهرای خانلري
۱۷_ فرهنگ فشرده سخن، دوکتور حسن انوري (دوه ټوکه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library